Ijon Tichy kosmoserändude päevikud Ijon Tichy

mälestused

Ijon Tichy
kosmoserändude
päevikud

Ijon Tichy mälestused

VAGABUND

Originaalid: Stanislaw Lern Ksiej;a robotöw Iskry
Warszawa 1961
Stanislaw Lern Dzienniki gwiazdowe

Warszawa 1957
kosmoserändude

päevikud

Tõlkinud Olev Jõgi
Jaan Kaplinski
ja Hendrik Lindepuu

Kujundanud Jaan Tammsaar

ISBN 9985-835-61-1

Trükikoda Pakett

Saateks

Astudes lugeja ette valitud katkenditega Ijon Tichy „Kosmoserändude päevikuist", ei kavatse väljaandja kulutada tinti selle reisimehe tubliduse kirjeldamiseks, sest tema nime tuntakse Linnutee kõigil kurvidel. Kuulus tähematkur, Galaktika kaugesõidukapten, meteoori- ja komeediküti, väsimatu uurija ja kahesaja tuhande kolme taevakeha ülesleidja, Suure ja Väikese Vankri ülikoolide audoktor, Väikeste Planeetide Hooldusühingu liige,

Linnutee ja udukogude ordenite kavaler Ijon Tichy tutvustab ennast lugejale ise käesolevate päevikute kaudu, mis näitavad teda samaväärsena selliste kartmatute meestega aegade hämarusest nagu Karl Friedrich Hieronymus Münchhausen, Pavel Masloboinikov, Lemuel Gulliver või maître Alcofribas.

Päevikud, mille maht on kaheksakümmend seitse köidet in quarto ja mille juurde kuuluvad lisad (kosmiline sõnastik ja kastitäis esemenäidiseid) koos kõigi reiside kaardiga, on praegu astrogaatide ja planetoloogide grupi käes läbitöötamisel, ja vajaliku töö tohutu suure ulatuse tõttu ei ilmu nad nii pea. Et aga Ijon Tichy hiilgavaid avastusi oleks sündsusetu kõige laiema avalikkuse eest varjata, on väljaandja võtnud päevikuist väikese osa ja esitab nad siinkohal täiesti muutmatult, ilma omapoolsete märkuste, viidete, kommentaaride ja kosmiliste väljendite sõnastikuta.

Päevikute trükivalmis seadmisel ei aidanud mind õigupoolest keegi; neid, kes takistasid, ei hakka ma mainima, sest see nõuaks liiga palju ruumi.

Astral Strenu Tarantoga, Fomalhauti ülikooli
astrozooloogia professor.

Fomalhaut, 18. VI Kosmilisel Pulsatsioonil

SEITSMES REIS

Kui ma esmaspäeval, 2. aprillil Betelgeuzast mööda lendasin, siis läbistas oasuurune meteoor raketi kaitsekilbi, purustas võimsusregulaatori ja osa tüürist, mistõttu rakett kaotas juhitavuse. Panin skafandri selga, läksin välja ja proovisin seadeldist parandada, aga veendusin, et ettenägelikult kaasavõetud tagavaratüüri paigaldamiseks on vaja veel teise

inimese abi. Konstruktorid olid raketi nii ebaõnnestunult projekteerinud, et mutri keeramiseks pidi keegi hoidma teiselt poolt võtmega polti paigal. Algul ei teinud see mulle erilist muret ning nii kaotasin mitu tundi - üritades üht võtit jalaga hoida ja samal ajal teiselt poolt mutrit keerata. Lõunaaegki lendas juba mööda, aga minu pingutused ei kandnud ikka vilja. Korra pidi see peaaegu õnnestuma, aga siis libises mutrivõti mu jala alt ning vupsas kosmoseavarusse. Nii ei saanud ma mitte midagi remonditud ja kaotasin ka väärt tööriista ning pidin abitult vaatama, kuidas see kaugeneb ning muutub tähtede taustal järjest väiksemaks.

Mingi aja möödudes pöördus mutrivõti piki väljaveninud ellipsit tagasi ja jäi raketi sputnikuks. Aga ometi ei lähenenud see niipalju, et oleksin ta kätte saanud. Tulin siis raketti tagasi ja kasinat einet võttes kaalusin, mil kombel tobedast olukorrast

välja tulla. Kosmoselaev kihutas samal ajal kiirust lisades otse edasi, sest võimsusregulaatori oli see neetud meteoor ju katki löönud. Minu kursile ei jäänud küll mingeid taevakehi, aga see pimesi kihutamine ei võinud ju lõpmatuseni kesta. Mingi aja suutsin oma viha vaos hoida, aga kui pärast lõunat taldrikuid pesema asudes selgus, et pidevast tööst ülekuumenenud aato-mireaktor on rikkunud parima portsjoni veisefileed, mille olin jätnud külmikusse pühapäeva ootama, siis kaotasin hetkeks hingelise tasakaalu ja valimatult vandudes loopisin puruks osa serviisist, mis tõi mulle küll mõningast kergendust, aga polnud kindlasti kuigi mõistlik. Lisaks ei lennanud parda taha heidetud veisefilee kaugusesse, vaid jäi raketi ümber tiirlema kui teine te-hiskaaslane ning põhjustas regulaarselt üheteistkümne minuti ja nelja sekundi järel lühiajalisi päikesevarjutuse Närvide ra-hustamiseks arvutasin õhtuni tema liikumistrajektoori, samuti orbiidi kõrvalekaldeid, mida põhjustas kaotatud võtme pöörlemine. Sain tulemuseks, et lähima kuue miljoni aasta jooksul on ümber kosmoselaeva mööda ringikujulist orbiiti tiirlev veiseliha mutrivõtmest eespool, seejärel aga vastupidi. Lõpuks heitsin rehkendamisest väsinuna puhkama. Keset ööd tundus mulle, et keegi raputab mind õlast. Tegin silmad lahti ja märkasin voodi kohale kummardunud inimest, kelle nägu oli kummaliselt tuttav, ehkki mul polnud aimugi, kes see võiks olla.

"Tõuse ja võta võti," ütles ta, "lähme ja keerame tüüri kinni..."

"Esiteks, me ei tunne üksteist nii hästi, et te mind sinatada võiksite," vastasin, "ja teiseks, ma tean suurepäraselt, et teid pole olemas. Ma olen raketis üksi ja seda juba teist aastat, sest lendan Maalt Sõnni tähtkujusse. Seega olete teie vaid une-viirastus."

Tema raputas mind ometigi edasi, korrates, et ma läheksin

temaga kohe tööriista järele.

"Idiootsus," vastasin juba veidi tigedana, sest kartsin, et tülitsemine sunnib mind ärkama, ja oma kogemustest teadsin, kui raske on pärast sellist äkilist ärkamist uuesti uinuda. "Kuhugi ma ei lähe, sest sellest poleks mingit kasu. Unes kin-nikeeratud tüür ei muuda tegelikku olukorda. Palun mind mitte tülitada ning silmapilk haihtuda või siis mõnel muul kombel lahkuda, sest ma võin üles ärgata."

"Aga sa ei maga ju üldse, ausõna!" õiendas kangekaelne kummitus valjuhäälselt. "Kas sa ei tunne mind ära või? Vaata nüüd ometi!"

Seda öeldes puudutas ta kaht metsmaasikasuurust papilli oma vasakul põsel. Vaistlikult haarasin oma näost, sest minugi põsel on kaks samasugust papilli. Sel hetkel mõistsin ka, miks unenäokuju tundus mulle tuttav: me olime temaga sarnased nagu kaks tilka vett.

"Jäta mind ometi rahule!" kähvasin ma silmi kinni surudes, ikka hirmul, et võin ärgata. "Kui sa oled mina, siis ei pea ma sind muidugi teietama, aga samas on see ka tõendiks, et sind pole olemas!"

Seejärel keerasin teise külje ja tõmbasin teki üle pea. Kuulsin veel, kuidas ta seletas midagi idiotismist ja käratas lõpuks, kui ma ikka välja ei teinud: "Sa veel kahetsed seda, tolvan! Ja kui sa mõistad, et see pole mingi uni, siis on juba liiga hilja!"

Ma ei liigahtanudki. Kui hommikul silmad lahti tegin, meenus mulle kohe see veider öine lugu. Istusin voodi äärel ja mõtlesin sellele, milliseid vimkasid viskab inimesele tema enda mõistus: kui pardal pole ühtki vennashinge, siis sunnib taoline kurb paratamatus sind unenäos lausa kahestuma.

Pärast hommikusööki pidin tõdema, et kosmoselaev oli öösel veelgi kiirust lisanud ning otsimaks lahendust oma totrale olukorrale,

11

hakkasin pardaraamatukogu lappama. Sellest polnud aga mingit tolku. Laotasin siis tähekaardi lauale ja Betelgeuza valgel, mida tiirlev veisefilee regulaarselt varjutas, otsisin lähedusest mingit tsivilisatsiooni, kust võiks abi loota. Aga ma olin sattunud täielikku kosmosekolkasse, mida vältisid kõik tähelaevad siin esinevate ohtlike ja saladuslike gravitatsioonikeeriste tõttu, mida oli kokku loetletud 147 ning mille olemasolu seletavad kuus astrofüüsilist teooriat, igaüks isemoodi.

Kosmosekalender hoiatas ettenägematute relatiivsete efektide eest, mida võib kaasa tuua keerise läbimine - eriti suurel kiirusel.

Ent mina olin abitu. Sain vaid välja arvestatud, et lähima keeriseni jõuan kella üheteistkümne paiku, niisiis kiirustasin lõunaootega, et ei peaks ohule tühja kõhuga vastu minema. Vaevu olin jõudnud viimase alustassi ära kuivatada, kui rakett hakkas igasse külge rappuma, nii et kehvemini kinnitatud asjad lendasid seinast seina. Vaevu roomasin tugitoolini ja kui olin end tähelaeva järjest jõulisemate jõnksatuste saatel selle külge sidunud, märkasin kajuti vastasseina äärde tekkivat kahvatulillat udu ning selle sees, kraanikausi ja kööginiši vahel, ähmast köögipõllega inimfiguuri, kes valas omletitaignat pannile. See kuju vaatas mind uurivalt, aga imestamata, seejärel hakkas virvendama ja kadus. Hõõrusin silmi. Loomulikult olin üksi; panin nähtud pildi hetkelise teadvusekaotuse arvele.

Istudes edasi tugitoolis, või õigemini koos sellega hüpates, sähvas mulle järsku pähe mõte, et see polnudki hallutsinatsioon. Kui Relatiivsusteooria paks köide lendas minu tugitoolist mööda, siis proovisin seda kätte saada, mis õnnestus juba neljandal katsel. Raamatu lehitsemine oli taolistes tingimustes raske - kohutavad jõud pildusid laeva, nii et see vaarus kui joodik -, aga lõpuks leidsin õige peatüki. Selles oli juttu nõndanimetatud ajasilmuse fenomenist, see tähendab ajavoolu kõverdumisest tugevate gravitatsiooniväljade mõjul, see fenomen võib vahel põhjustada ajavoolu tagasiliikumist ja nõndanimetatud oleviku kahestumist. Keeris, milles ma parajasti viibisin, ei kuulunud kõige võimsamate hulka. Ma teadsin, et kui mul õnnestuks keerata kosmoselaev galaktika pooluse poole, võiksin läbida nõndanimetatud Vortex Cravitatiosus Pincken-bachia, milles oli korduvalt täheldatud oleviku kahestumist ja isegi kolmestumist.

Tüür oli küll ripakil, aga ma läksin masinaruumi ja manipuleerisin seal riistapuudega nii kaua. kuni suutsin tõepoolest raketti veidi galaktika pooluse poole suunata. See toiming võttis mitu tundi. Tagajärg oli üsna ootamatu. Sattusin keerise keskpunkti südaöö paiku, kõik kosmoselaeva kinnituskohad krigisesid ja kriuksusid nõnda, et ma kartsin juba oma tähelaeva pärast, ent see tuli katsumusest terve nahaga välja, ja kui kos-mosevaikus meid jälle oma rüppe võttis, märkasin masinaruumist lahkudes iseennast voodil magusasti magamas. Mõist-sin kohe, et see olen mina eelmisest, see tähendab esmaspäeva ööst. Pikemalt selle erilise nähtuse filosoofilise külje üle mõtlemata, hakkasin kohe magajat õlast raputama, et ta kiiresti tõuseks - ma ei teadnud ju, kui kaua tema esmaspäevane eksistents minu teisipäevas kestab, ning seepärast tuli võimalikult kiiresti välja minna, et koos tüür ära parandada.

Aga magaja paotas vaid üht silma ja kohmas, et jätku ta rahule/ling et ma olen vaid uneviirastus. Raputasin teda kannatamatult ja proovisin väevõimuga voodist välja saada, kõik

ilmaasjata. Ta ei lasknud end segada, korrates kangekaelselt, et näeb vaid und; ma hakkasin vanduma, aga tema seletas mulle loogiliselt, et ei lähe kuhugi, sest unes kinnikeeratud mutrid ei hoia tüüri ilmsi paigal. Asjata kinnitasin, et ta eksib,

13

vannutasin ja vandusin vaheldumisi - aga isegi papillide näitamine ei veennud teda minu sõnade õigsuses. Ta pööras mulle selja ja hakkas norskama.

Istusin tugitooli, et tekkinud olukorda kainelt kaaluda. Olin selle läbi elanud juba kaks korda, ühe korra magajana esmaspäeval ning nüüd ennast tagajärjetult äratada püüdes teisipäeval. Esmaspäevane mina ei uskunud kahestumise tõelisust, aga teisipäevane mina teadis juba kahestumisest. See oli maailma kõige tavalisem ajasõlm. Mida siis teha, et tüür ära parandada? Kuna esmaspäevane mina magas edasi ning ma mäletasin, et sel ööl magasin sügavalt hommikuni välja, siis mõistsin tema edasise äratamise tulutust. Kaardi järgi oli ees aga veel palju gravitatsioonikeeriseid, seega võisin arvestada oleviku kahestumisega lähemate päevade jooksul. Mõtlesin kirjutada iseendale kirja ja selle nööpnõelaga padja külge kinnitada, et esmaspäevane mina võiks ärgates oma silmaga veenduda, et see, mis tundus unena, oli siiski tegelikkus.

Vaevu olin jõudnud sulepea kätte võtta ja laua taha istuda, kui mootorid hakkasid turtsuma, kiirustasin siis masinaruumi, kus valasin hommikuni ülekuumenenud aatomireaktorit veega üle, samal ajal kui esmaspäevane mina magas magusasti, vahetevahel suud maigutades, mis mind hirmsasti vihale ajas. Näljase ja väsinuna, sõbagi silmale saamata, asusin hommikusööki valmistama ning kuivatasin parajasti taldrikut, kui kosmoselaev järgmisesse gravitatsioonikeerisesse sattus. Ma nägin esmaspäevast mina, kes tugitooli seotuna hämmastunult jõllitas, kuidas ma omletti küpsetan. Seejärel kaotasin ägeda rappumise tõttu tasakaalu, silme ees läks mustaks ja kukkusin. Kui ma põrandal portselanikildude vahel toibusin, märkasin otse minu näo ees seisva inimese jalgu.

"Tõuse," ütles ta mind üles aidates, "ega sa viga ei saanud?"

14

"Ei," vastasin, kätega põrandale toetudes, sest mu pea käis ringi. "Mis päevane sa oled?"

"Kolmapäevane," vastas tema. "Lähme kohe tüüri parandama, ärme raiska aega!"

"Aga kuhu esmaspäevane on jäänud?" küsisin.

"Teda pole enam, see tähendab, arvatavasti oled sina nüüd tema."

"Kuidas mina?"

"Sest esmaspäevasest sai ööl vastu teisipäeva teisipäevane ja nii edasi."

"Ma ei mõista!"

"Tühja sellest - sa pole veel harjunud. Tule juba, ärme raiska aega!" .

"Kohe," vastasin, ise põrandalt liikumata. "Täna on teisipäev. Kui sina oled kolmapäevane, siis pole tüür veel kolmapäevalgi parandatud, millest omakorda järeldub, et midagi segab meid selle parandamisel, sest vastasel korral ei veenaks sina kolmapäeval mind, et ma teisipäeval koos sinuga seda parandama läheksin. Võibolla ei maksaks siiski avakosmosesse minekuga riskida?"

"Jama!" kähvas ta selle peale. "Mees, mina olen kolmapäevane ja sina oled teisipäevane, aga rakett on nii-öelda laiguline, ühest kohast teisipäevane, teisest kolmapäevane, aga kolmandast võibolla veidi neljapäevanegi. Aeg on keeristest läbiminekul lihtsalt sassi läinud, aga mis see meile loeb, kui me oleme kahekesi ning meil on võimalus tüür ära parandada?!"

"Ei, sul pole õigus!" vastasin. "Kui kolmapäeval, kus sina juba oled, olles üle elanud terve teisipäeva, jätnud selle seljataha, ma kordan, kui kolmapäeval pole tüür parandatud, siis sellest järeldub, et seda ei parandatud teisipäeval, sest praegu on teisipäev ja kui me peaksime selle mõne hetke pärast

15

ära parandama, siis oleks see hetk sinu jaoks minevik ning poleks enam midagi parandada. Ja seega... "

"Seega oled sa kangekaelne nagu eesel!" kähvas ta. "Küll sa veel kahetsed oma rumalust! Ja ma võin tunda ainult kahjurõõmu, et kolmapäeval vihastab see tobe vastupunnimine sind samamoodi nagu mind praegu!!!"

"Ah, või sedasi," sõnasin. "Kas see peaks tähendama, et ma kolmapäeval sinuna proovin veenda enda teisipäevast mina, nagu sina teed praegu, ainult et kõik on vastupidi, see tähendab, et sina oled mina ja mina olen sina? Selge! Sellel põhinebki ajasilmus! Oota, kohe tulen, nüüd sain aru..."

Enne kui jõudsin põrandalt tõusta, sattusime uude keerisesse ja tohutu rõhk litsus meid lakke.

Hirmsad hüpitused ja rappumised kestsid terve teisipäeva ja kolmapäeva vahelise öö. Kui hakkas juba veidi rahunema, põrutas mööda kajutit ringi lendav Relatiivsusteooria köide mulle sellise obaduse vastu laupa, et kaotasin teadvuse. Kui silmad jälle lahti tegin, märkasin põrandal kildude keskel lebavat inimest. Kargasin kohe püsti ja küsisin teda üles upitada püüdes:

"Tõuse! Ega sa viga ei saanud?"

"Ei," vastas ta silmi avades. "Mis päevane sa oled?"

"Kolmapäevane," vastasin. "Lähme kohe tüüri parandama, ärme raiska aega!"

"Aga kuhu esmaspäevane on jäänud?" küsis ta end istukile ajades. Tal oli silm sinine.

"Teda pole enam," sõnasin, "arvatavasti oled sina nüüd tema."

"Kuidas mina?"

"Sest esmaspäevasest sai ööl vastu teisipäeva teisipäevane ja nii edasi."

"Ma ei mõista!"

"Tühja sellest - sa pole veel harjunud. Tule juba, ärme raiska aega!"

Seda öeldes vaatasin juba tööriistu otsides ringi.

"Kohe," ütles ta põrandalt liikumata. "Täna on teisipäev. Kui sina oled kolmapäevane, siis pole tüür veel kolmapäevalgi parandatud, millest omakorda järeldub, et midagi segab meid selle parandamisel, sest vastasel korral ei veenaks sina kolmapäeval mind, et ma teisipäeval koos sinuga seda parandama läheksin. Võibolla ei maksaks siiski avakosmosesse minekuga riskida?"

"Jama!!!" nähvasin vihaselt vastu. "Mees, mina olen kolmapäevane ja sina oled teisipäevane...

Ja nii hakkasime tülitsema, ümberpööratud rollides, seejuures suutis ta mind põhjalikult välja vihastada, sest ta ei tahtnud ikka minuga tüüri parandama minna ja siin ei aidanud seegi, et ma teda kangekaelseks eesliks nimetasin. Ning kui lõpuks õnnestus teda veenda, siis sattusime järgmisesse gra-vitatsioonikeerisesse. Mul tuli külm higi otsaette, sest mõtlesin endamisi, et nüüd hakkamegi igavesti ajasilmuses ringiratast käima, aga õnneks nõnda ei juhtunud. Kui rõhk vähenes sedavõrd, et suutsin tõusta, olin jälle kajutis üksi. Nähtavasti oli kraanikausi lähistel eksisteerinud teisipäev pöördumatult minevikuks muutunud. Kohe istusin kaarti uurima, otsides mingit korralikku keerist, kuhu võiksin raketi juhtida, et tekitada aja kõv.erdumist ning sel kombel endale abimees saada.

Leidsingi ühe päris paljulubava keerise ja mootoritega ma-nööverdades õnnestus kosmoselaev läbi raskuste otse selle tsentrumisse juhtida. Kaardi järgi oli see keeris küll üsna ebatavaline - sel oli üksteise kõrval kaks keskpunkti. Aga olin juba sedavõrd meeleheitel, et ei pööranud sellele anomaalialele tähelepanu.

Mitmetunnise masinaruumis toimetamisega määrisin oma käed korralikult ära ning teades, et keeriseni on veel aega, läksin neid pesema. Vannitoa uks oli kinni. Oli kuulda, kuidas keegi seal kurku kuristab.

"Kes seal on?" hüüatasin üllatunult.

"Mina," vastas hääl vannitoast.

"Mis "mina"?"

"Ijon Tichy."

"Mis päevane?"

"Reedene. Mida sa tahad?"

"Tahtsin käsi pesta..." vastasin masinlikult, samal ajal pingsalt mõeldes: oli kolmapäeva õhtu, tema oli pärit reedest, seega gravitatsioonikeeris, millesse kosmoselaev varsti jõuab, tekitab ajakõvera reedest kolmapäevani, aga mis saab keerises edasi, seda ei suutnud ma kuidagimoodi välja mõelda. Eriti intrigeeris mind küsimus - kuhu jääb siis neljapäev? Samal ajal ei lasknud vannitoas koperdav reedene mind ikka veel sisse, ehkki ma nõudlikult uksele koputasin.

"Lõpeta juba oma kurguloputus!" hõikasin lõpuks kannatamatult. "Kuule, mees, iga hetk on kallis, tule kohe välja ja lähme tüüri parandama!"

"Selleks pole sul mind vaja," kostis ukse tagant flegmaatiline hääl. "Kuskil seal peaks olema neljapäevane, mine temaga..."

"Mis neljapäevane? See pole võimalik... "

"Ma ehk tean, mis on võimalik ja mis mitte, ma olen ju reedene, seega üle elanud nii sinu kolmapäeva kui tema neljapäeva..."

Kerge peapööritusega keerasin ringi, sest kuulsin kajutist kolinat: seal tõmbas mees voodi alt välja tööriistakohvrit.

18

"Kas sa oled neljapäevane?" küsisin kajutisse astudes.

"Aga loomulikult," vastas ta. "Loomulikult... aita mind..."

"Kas meil õnnestub nüüd tüür ära parandada?" küsisin temalt, kui kiskusime koos rasket sumadani voodi alt välja.

"Ma ei tea, neljapäeval polnud see veel parandatud, küsi reedeselt..."

Loom ulikult, et mul ka enne pähe ei tulnud! Kiiresti jooksin vannitoa ukse juurde.

"Hei! Reedene! Kas tüür on juba parandatud?" "Reedel küll veel polnud," vastas ta.

"Mispärast?"

"Seepärast," vastas ta ust avades. Tema pea oli käterätikuga kinni seotud, laubale oli ta surunud lapiti noatera, et sel kombel pidurdada munasuuruse muhu kasvamist. Neljapäevane, kes tööriistadega ka kohale jõudis, jäi seisma minu kõrvale, silmitsedes rahulikult ja tähelepanelikult kannatadasaanut, kes vaba käega asetas riiulile pliivee pudeli. Selle mulksumist olingi pidanud kuristamiseks.

"Mis sind niimoodi ära on kaunistanud?" küsisin kaastundlikult.

"Mitte mis, vaid kes?" vastas ta. "Pühapäevane."

"Pühapäevane? Aga mispärast... ei või olla!"

"See on pikk lugu... "

"Ükskõik! Lähme ruttu välja, võibolla jõuame!" sõnas mulle neljapäevane.

"Aga rakett satub hetke pärast keerisesse," vastasin. "See võib meid avakosmosesse paisata ja me saame hukka... "

"Ära aja jama," kostis neljapäevane selle peale. "Kui reedene on elus, ei või ka meiega midagi juhtuda. Täna on alles neljapäev."

"Kolmapäev," protesteerisin mina.

"Ükskõik, igal juhul olen ma reedel elus ja sina samuti."

"Aga meid on üksnes näiliselt kaks," märkisin, "tegelikult on mind üks, ainult et eri nädalapäevadelt..." "Olgu, olgu, tee luuk lahti... "

Ent nüüd selgus, et meil on vaid üks skafander. Me ei saanud kosmoselaevast väljuda üheaegselt ja sellega kukkus tüüri parandamise plaan läbi.

"Põrgu päralt!" hüüatasin vihaselt, tööriistakohvrit kõvasti sülle surudes. "Oleks tulnud skafandrisse pugeda ning skafandrisse jäädagi. Mina selle peale ei tulnud, aga sina, neljapäe- vane, oleks pidanud seda meeles pidama!"

"Reedene võttis mult skafandri ära," vastas ta.

"Millal? Ja mispärast?"

"Ah, mis siin seletada," kehitas ta õlgu, pööras ringi ja läks tagasi kajutisse. Reedest kajutis polnud, vaatasin vannituppa, seegi oli tühi.

"Kus reedene on?" küsisin kajutisse naastes imestunult. Neljapäevane koksas noaga mune katki ja lasi ollusel särisevale pannile langeda.

"Arvatavasti kusagil laupäeva kandis," vastas ta flegmaatiliselt, ise munarooga segades.

"Oot-oot. anna andeks, sina juba sõid kolmapäeval, sul pole õigust kolmapäeval teist korda õhtust süüa!" protesteerisin.

"Need tagavarad on sama hästi sinu kui minu omad," sõnas ta rahulikult, noaga küpseva munaroa serva kergitades. "Mina olen sina ja sina oled mina, seega on täiesti ükskõik... "

"On vast sofistika! Ära pane nii palju võid! Segane oled või? Mul ei ole niipalju provianti!"

Pann kukkus tal käest, ma ise lendasin vastu seina - sattusime uude keerisesse. Kosmoselaev vabises jälle kui palavikus, aga mina mõtlesin vaid sellele, et pääseda koridpris rippuva skafandrini ja see selga tõmmata. Arutasin, et sel kom

20

bel on kolmapäeva muutudes neljapäevaks minul neljapäevasena juba skafander seljas, ning kui ma seda hetkekski seljast ei võta, nagu kindlalt olin otsustanud, siis kannan seda ka reedel. Ning kui mul on nii neljapäeval kui reedel skafander seljas, siis samas ajas kohtudes õnnestub meil lõpuks tüür ära parandada. Raskusjõu kasvades kaotasin ma teadvuse ning kui uuesti silmad lahti tegin, siis märkasin, et laman neljapäevasest paremal ja mitte vasakul pool, nagu paarkümmend minutit tagasi. Seda skafandriplaani oli kerge välja mõelda, aga palju raskem teostada, sest gravitatsioonijõu tõttu suutsin end vaevu liigutada. Kui see veidi nõrgenes, hakkasin millimeeter millimeetri haaval koridoriukse poole nihkuma. Märkasin seejuures, et ka neljapäevane roomab vaevaliselt koridori poole. Lõpuks, umbes tunni aja möödudes, kui keeris oli juba kaugemale jäänud, kohtusime laiaks litsutuna ukseläve ees. Mõtlesin, et ei viitsi lingiga jännata - las neljapäevane avab ukse. Samal ajal meenus mulle igasuguseid asju, millest selgus, et nüüd olen juba mina neljapäevane, mitte tema.

"Mis päevane sa oled?" küsisin selguse saamiseks. Mu lõug oli surutud vastu põrandat ja vaatasin talle lähedalt silma. Vaevaliselt avas ta suu.

"Nelja...päe...vane," poetas ta üle huulte. See oli imelik. Kas ma kõigest hoolimata olin ikka veel kolmapäevane? Käinud mõttes läbi viimased sündmused, pidasin seda siiski välistatuks. Seega oli ta juba reedene. Sest kui ta juba enne oli minust .päeva võrra ees, siis nii pidi ehk jäämagi. Ma ootasin, et ta teeks ukse lahti, aga tundus, et ta ootab sedasama minult. Gravitatsioonijõud oli nüüd sedavõrd nõrgenenud, et kargasin püsti ja jooksin koridori. Kui ma haarasin skafandrist, pani ta mulle jala ette ning tõmbas mul skafandri käest, mina aga käisin kõhuli maha, nii pikk kui lai.

21

"Ah sa tõbras!" karjusin. "Kuradi lurjus, või iseennast tüssama!"

Vaikides ja mulle tähelepanu pööramata üritas ta skafandrisse pugeda. See oli mulle juba liig. Ent järsku viskas mingi jõud ta skafandrist välja - selgus, et selles on juba keegi. Esmalt kaotasin pea, sest ma ei saanud enam aru, kes on kes.

"Kuule, kolmapäevane!" hõikas see skafandrist: "Ära lase neljapäevast skafandrisse, tule mulle appi!"

Neljapäevane püüdis aga kogu jõust teda skafandrist välja tõmmata.

"Anna skafander siia," ähkis neljapäevane skafandrisolija-ga rüseledes.

"Lase lahti! Mis sul viga on! Kas sa ei saa aru, et see peab olema minu, mitte sinu seljas!?" kähises skafandrisolija vastu. "Huvitav, mispärast?"

"Seepärast, tobu, et mina olen laupäevale lähemal kui sina, aga laupäeval on meid juba kaks tükki skafandrites!"

"Jama," sekkusin nende tülisse, "kõige paremal juhul oled sa laupäeval skafandris üksi nagu viimane lollpea, ega saa midagi ette võtta. Anna skafander mulle: kui mina selle nüüd selga panen, siis on see seljas nii sinul reedel reedesena kui minul laupäeval laupäevasena, seega on meid sel juhul kaks ja skafandreid samuti... Tule appi, neljapäevane!!"

"Jäta järele," protesteeris reedene, kellelt ma jõuga skafandrit kiskusin, "esiteks, sa ei saa siin kedagi neljapäevaseks kutsuda, sest kesköö on möödas ja seega oled sa ise neljapäevane, aga teiseks on parem, kui mina jään skafandrisse, sest sinul poleks sellest mingit kasu... "

"Mispärast? Kui ma selle täna selga panen, siis on see mul ka homme seljas."

"Küll sa veel näed... mina olin ju sinuna neljapäevane, minu

22

neljapäev on juba möödas, küllap mina tean paremini."

"Aitab lobast. Roni kohe välja!" nähvasin. Aga ta rebis end lahti ja ma hakkasin teda taga ajama, algul masinaruumis, pärast kajutis. Tegelikult olime siis juba üksnes kahekesi. Nüüd mõistsin, miks neljapäevane ütles mulle, kui me tööriistadega luugi juures seisime, et reedene võttis talt skafandri ära: vahepeal olin ise neljapäevaseks muutunud ja minult võttis too ree-dene skafandri ära. Aga ma ei kavatsenud niisama lihtsalt alla vanduda. Oota, küll ma sulle veel näitan, mõtlesin endamisi, jooksin koridori ja sealt masinaruumi, kus olin tagaajamise käigus märganud põrandal aatomi reaktori segamise jämedat tokki. mille nüüd kätte haarasin ja nõnda relvastatult kajutisse naasin. Reedene oli juba skafandris, üksnes kiivrit polnud veel jõudnud pähe panna.

"Skafander seljast!" nõudsin kaikaga ähvardades.

"Ei mõtlegi!"

"Ma ütlesin, skafander seljast!"

Kaalusin hetke, kas pean talle virutama. Veidi ajas mind segadusse asjaolu, et tal polnud silmaalune sinine ega muhku otsa ees, nagu tollel reedesel, kelle leidsin vannitoast, ent järsku mõistsin, et just nii peabki olema. See reedene oli nüüd juba kindlasti laupäevane, aga võibolla isegi pühapäeva lähistel, seevastu praegune reedene, kes ei tahtnud skafandrist välja ronida, oli veel hiljuti neljapäevane, kelleks mina olin keskööl muutunud, niisiis lähenesin ajakõveral kohale, kus reedene ejnne peksasaamist pidi saama muhuga reedeseks. Aga ta ütles mulle, et talle tegi tuupi pühapäevane, kellest polnud veel haisugi, me olime kajutis üksi - tema ja mina. Äkiline kavalus täitis mu aju pimestava valgusega.

"Skafander seljast!" röögatasin.

"Jäta mind rahule, neljapäevane!" sõnas ta.

23

"Ma ei ole neljapäevane! Ma olen PÜHAPÄEVANE!" kisendasin teda rünnates. Ta püüdis mulle jalaga virutada, aga skafandri saapad on nii rasked, et enne kui jõudis jalga tõsta, virutasin talle kaikaga vastu pead. Loomulikult mitte liiga kõvasti, sest ma teadsin ju, et neljapäevasest reedeseks muutudes saan ma ise vastu kolu, minu eesmärk polnud ju iseendal pealuud lõhki lüüa. Reedene kukkus maha ja hoidis oiates peast kinni, mina kiskusin temalt jõhkralt skafandri seljast; samal ajal kui tema vaarudes vannitoa poole suundus, pomisedes "kus on vatt, kus on pliivesi", hakkasin mina kiiresti kos-mosekostüümi selga ajama, ent siis märkasin voodi alt välja ulatuvat inimjalga. Laskusin põlvili ja heitsin pilgu voodi alla. Voodi

all oli inimene, kes matsutamist summutada püüdes õgis minu viimast piimašokolaadi, mille olin jätnud kohvrisoppi galaktika mustadeks päevadeks. Tol tõpral oli söömisega nii kiire, et pistis šokolaadi koos tinapaberiga, mille tükid tema suu ümber helkisid.

"Pane šokolaad käest!" põrutasin talle peale ning sikutasin teda jalast. "Kes sa oled? Neljapäevane?... " lõpetasin vaiksemalt ja äkilise rahutusega, sest mõtlesin endamisi, et võibolla muutun ma juba ise reedeseks ning jõuab kätte aeg võtta vastu hoobid, mida enne reedesele olin jaganud.

"Ma olen pühapäevane," pudrutas ta täis suuga. Mul hakkas imelik. Ta kas valetas - sel juhul polnud vaja muretseda -, või siis rääkis õigust ning sel juhul oli mul oht muhk pähe saada, sest reedesele tegi tuupi pühapäevane, reedene ütles seda ju mulle ise, ja mina pärast pühapäevasena esinedes virutasin talle kaikaga. Aga mõtlesin ka, et isegi kui ta valetab end olevat pühapäevane, on ikka võimalik, et ta on minust hilisem, ning kui on hilisem, siis mäletab kõike seda, mida minagi, seega teab juba, et ma valetasin reedesele, võibolla proovib kasutada

24

minuga analoogilist nippi ning minu osav pettemanööver on tema jaoks lihtsalt üks vana võte, mille võib vabalt käiku lasta. Niikaua, kuni ma kahtlesin, mida ette võtta, pistis ta ülejäänud šokolaadi nahka ja ronis voodi alt välja.

"Kui sa oled pühapäevane, siis kus on su skafander!?" küsisin päheturgatanud mõtte ajel.

"Ma saan selle kohe," sõnas ta rahulikult ja järsku märkasin tema käes kaigast... nägin veel eredat sähvatust, justkui paarikümne supernoova üheaegset plahvatust, misjärel kaotasin teadvuse. Kui toibusin, istusin vannitoa põrandal; keegi koputas uksele. Hakkasin tohterdama pead, too koputas ikka veel; selgus, et ta on kolmapäevane. Näitasin talle hetke pärast oma muhku, ta läks neljapäevasega tööriistade järele, pärast oli jooksmine, skafandri üksteise käest kiskumine, lõpuks elasin ka selle kuidagi üle ja laupäeva varahommikul ronisin voodi alla, et kontrollida, kas kohvrisse pole jäänud mõnda šokolaaditahvlit. Keegi kiskus mind jalast, kui sõin viimast piimašokolaadi, mille leidsin särkide alt; ma ei teadnud täpselt, kes see on, aga igaks juhuks virutasin talle kaikaga vastu pead, kiskusin temalt skafandri ja tahtsin seda just selga tõmmata, kui kosmoselaev sattus järjekordsesse keerisesse.

Kui teadvusele tulin, oli kajut inimesi nii täis, et seal polnud ruumi istuda ega astuda. Selgus, et kõik need olid mina, eri päevadelt, nädalatelt, kuudelt, üks isegi tulevast aastast. Palju oli tuupi saanuid, sinikaga silma all, viiel oli seljas skafander.. Aga selle asemel, et minna kohe avakosmosesse raketti parandama, hakkasid nad omavahel kaklema, kauplena, vaidlema ja tülitsema, et kes keda ja millal lõi. Olukorda komplitseeris esiteks see, et kohale ilmusid juba ennelõunasid ja pärastlõunased, kartsin, et kui nii edasi läheb, siis paljunen minutiliste ja sekundiliste vahedega; teiseks valetas enamik

25

kohalolijaid silmagi pilgutamata, nii et ma ei tea õieti tänaseni, keda mina lõin ja kes mind lõid selles kolmnurgas neljapäevase, reedese ja kolmapäevase vahel, kes ma üksteise järel olin. Mul on tunne, et kuna ma ise valetasin reedesele, nagu oleksin pühapäevane, sain ühe korra rohkem kolki, kui kalendri järgi oleksin pidanud. Aga ma eelistan mitte enam meenutada neid ebameeldivaid asju, sest inimesel, kes terve nädala pole teinud midagi muud, kui peksnud iseennast, pole erilist põhjust uhkust tunda.

Samal ajal käis tülitsemine edasi. Mind haaras meeleheide, kui nägin seda tegevusetust ja aja raiskamist, samal ajal kui rakett kihutas huupi, aeg-ajalt gravitatsioonikeeristesse sattudes. Lõpuks hakkasid omavahel kaklema skafandritega ja skafandriteta isendid. Proovisin selles täielikus kaoses mingit korda luua ning lõpuks õnnestuski mul üliinimlike pingutustega korraldada midagi koosoleku sarnast, kusjuures too tulevast aastast kui kõige vanem valiti üksmeelselt koosoleku juhatajaks.

Pärast valisime veel häältelugemiskomisjoni ja revisjonikomisjoni ning korravalvuriteks neli järgmisest kuust pärinevat. Vahepeal läbisime negatiivse keerise, mis kahandas meie arvu poole võrra, nii et järgmise salajase hääletuse eel puudus kvoorum ning enne tüüri remontijate kandidaatide ülesseadmist tuli muuta statuuti. Kosmosekaart näitas, et lähenemas on järjekordsed keerised, mis tegid nulliks senised pingutused: küll kadusid juba valitud kandidaadid, küll ilmusid välja teisipäevane ja reedene, pea käterätikuga kinni seotud, ja algatasid tüütuid kraaklemisi. Pärast läbiminekut väga tugevast positiivsest keerisest mahtusime aga vaevu kajutisse ja koridori ära, sellest, et taolises kitsikuses luuk avadaA ei saanud juttugi olla. Kõige hullem oli aga see, et ajasiirded ulatu-

26

sid järjest kaugemale, ilmus juba mingeid hallpäid, samuti paljaks pöetud peaga lapsi, kõik need olid mõistagi mina ise.

Ma tõepoolest ei mäleta, kas olin veel pühapäevane või siis juba esmaspäevane. Aga muuseas, sellel pole nagunii mingit tähtsust. Lastel oli selles rüsinas raske hingata, nad nutsid ja hüüdsid ema, juht - Tichy tulevast aastast - vandus kui voorimees, sest kolmapäevane, kes tagajärjetult šokolaadi otsides voodi alla ronis, hammustas juhti jalast, kui too talle käe peale astus. Ma nägin, et see kõik võib veel halvasti lõppeda, sest siin-seal hakkas silma juba hallhabemeid. 142. ja 143. keerise vahel lasin ringi käima paberilehe, et kõik end kirja paneksid ning siis tuligi ilmsiks, et paljud kohalviibijad esitavad enda kohta valeandmeid. Jumal üksi teab, mispärast nad nii tegid: võibolla hägustas valitsev õhkkond nende mõtlemist. Kisa ja lärm olid sellised, et enda kuuldavaks tegemiseks tuli täiest kõrist karjuda. Siis tuli üks mullune ljon suurepärasele mõttele (vähemalt esmapilgul näis see suurepärane), et meie hulgast vanim jutustaks oma eluloo: siis selguks, kes peab tüüri ära parandama. Vanim peaks kõik aastate, kuude ja päevade kaupa meile ette laduma. Pöördusime selles asjas nurgas tudiseva hallpea poole. Ta hakkas meile siis pikalt ja laialt rääkima oma lastest ja lastelastest, seejärel jõudis kosmosereiside juurde, mida oma peaaegu üheksakümne eluaasta jooksul oli rohkesti teinud. Seda reisi, kus me kõik parajasti olime, ei mäletanud vanake aga üldse, nähtavasti skleroosi ja erutuse tõttu,, kuid ta oli nii uhke, et ei tahtnud seda tunnistada ning püüdis kangekaelselt ja ühelt teemalt teisele hüpates rääkida muudkui oma kõrgetest tuttavatest, ordenitest ja lastelastest, nii et lõpuks käskisime tal vait jääda. Kaks järgmist keerist harvendasid kõvasti kokkutulnute ridu. Pärast kolmandat keerist ei läinud mitte üksnes lahedamaks, vaid kadusid ka kõik,

27

kes olid olnud skafandrites. Jäi vaid üks tühi skafander, mille riputasime komisjoni otsusel koridori ning tulime siis tagasi koosolekut pidama. Peale järjekordset vaidlust selle hinnalise rüü valdamise pärast saabus uus keeris ning kõik jäi tühjaks. Silmad paistes, istusin kummaliselt avara kajuti põrandal, keset lõhkisi asju, riideribasid ja katkikistud raamatuid. Kaardilt nägin, et olen läbinud kogu keeriste ala. Enam ei saanud ma loota teisikule ning seega ka tüüri parandamisele, nii istusingi seal apaatsena ja lootuse kaotanuna. Kui mõne tunni pärast heitsin pilgu koridori, siis märkasin hämmastusega, et skafandrit pole. Mulle meenus siis nagu läbi udu, et just enne viimast keerist hiilisid kaks pisipõnni koridori. Kas nad pugesid siis kahekesi ühte skafandrisse?! Sellest mõttest rabatult jooksin tüüri juurde. See toimis! Seega parandasid põnnid tüüri ära, aga meie tammusime samal ajal viljatutes vaidlustes paigal. Ma oletan, et üks pani oma käed käistesse, aga teine säärtesse; sel kombel said nad üheaegselt keerata nii mutrit kui hoida teiselt poolt polti kinni. Tühja skafandri leidsin luugi tagant rõhukambrist. Viisin selle sisse kui reliikvia, südames tänutunne nende kahe asjaliku põnni vastu, kes ma olin nii kaua aega tagasi! Nõnda lõppes üks mu veidramaid seiklusi. Jõudsin õnnelikult sihtpunkti, tänu arukusele ja vaprusele, mida olin ilmutanud kahe lapsena.

Pärast on öeldud, et ma mõtlesin selle loo välja, ja kiusli-kumad vihjasid koguni, nagu oleks mul nõrkus alkoholi vastu, mida ma Maal hoolikalt varjan, aga millele mitmeaastastel kosmoserändudel andun. Jumal üksi teab, mis kuulujutte veel räägiti - aga inimesed juba on niisugused: usuvad pigem kõiksugu jama kui ehtsaid fakte, mida ma siinkohal esitasin.

KAHETEISTKÜMNES   REIS

Ei vist ühelgi reisil pannud ma ennast nii hirmsasse hädaohtu kui teekonnal Kükloobi tähtkuju planeedile nimega Amau-roopia. Kõige eest, mida ma seal läbi elasin, pean aitäh ütlema professor Tarantogale. See on tark astrozooloog ja üldse suur teadusemees, sest mäletatavasti harrastab ta vabadel silmapilkudel ka leiutamistegevust. Muude asjade hulgas on ta leiutanud vedeliku ebameeldivate mälestuste väljanühkimiseks, rõhtasendis number kaheksaga pangatähed, millega saab raha lõpmata suureks muuta, kolm menetlust, kuidas udu silmale meeldivates toonides üle värvida, ja veel erilise pulbri: kui seda pilvede peale puistatakse, saab neid vajalikult vormida ja pressida, misjuures nad omandavad püsiva ja kindla kuju. Tema tehtud on ka aparatuur, millega püütakse kinni laste energia, mis muidu ikka raisku läheb - teatavasti ei saa nad ju hetkegi paigal püsida.
See seadeldis kujutab endast korteris siia-sinna ülespandud käepidemete, plokkide ja kangide süsteemi. Mängimise ajal lapsed lükkavad, tõmbavad ja liigutavad neid, ja ei teagi ise. et nad sedaviisi pumpavad vett. koorivad kartuleid, toodavad elektrit jne. Professor on hoolt kandnud ka meie kõige pabulamate eest, keda isad-emad mõnikord üksinda koju jätavad.

Ta mõtles nende tarvis välja tuletikud, mis ei sütti, ja praegu valmistatakse neid juba massiliselt üle maailma.
Ühel päeval näitas professor mulle oma uusimat leiutist. Esialgu arvasin, et see on raudahi. Tarantoga võttiski õigeks, et ta olla oma leiutise jaoks tõega raudahju kasutanud.
"Sellega, kallis Ijon, on antud reaalne kuju inimkonna igiammusele unistusele," ütles ta. "Nimelt näed sa siin aja aeglustajat, või kui soovid, pidurdajat. Selle abil on võimalik tahtmist mööda pikendada eluiga. Üks minut vältab tema sisemuses ligi kaks kuud, kui ma õigesti olen arvutanud. Kas tahad järele proovida?..."
Ma olen alati tundnud suurt huvi tehnikauudiste vastu. Noogutasin nüüdki õhinal pead ja pugesin aparaadi sisse. Niipea kui olin sinna kükitanud, virutas professor ukse kinni. Nina hakkas sügelema, sest löök, millega ahi suleti, põrutas lahti mahakraapimata tahma, ja kui ma sisse hingasin, tuli aevastus. Samal hetkel lülitas professor voolu sisse. Aja aeglustumise tõttu kostis mu aevastus viis ööpäeva ühtejärge, ja kui Tarantoga aparaadi uuesti avas, nägi ta, et olin hirmsasti ära vaevatud, lausa minestuse äärel. Kõigepealt ta üllatus ja läks ähmi täis, ent kuuldes, mis oli juhtunud, muigas heasüdamlikult ning ütles:
"Tegelikult aga möödus minu kella järgi kõigest neli sekundit. Noh, mida sa sellest leiutisest arvad, Ijon?"
"Mnjaa, tõtt öelda tundub, et ta veel kõige parem ei ole, kuid tähelepanu ta väärib," ütlesin ma, kui kõnevõime tagasi sain.
See rikkus pisut ausameelse professori tuju, ja siis kinkis ta aparaadi üllaste kavatsustega mulle, selgitades, et selle abil saab ajavoolu edukalt nii aeglustada kui ka kiirendada. Olin natuke väsinud ja seepärast ei soovinud ma esialgu seda teist

võimalust järele proovida, tänasin südamest ja viisin masina kaasa. Tõtt öelda ma ei teadnud sugugi, mida ma temaga peale hakkan, ja seepärast tõstsin ta oma raketikuuri katusele, kuhu ta ligi pooleks aastaks jäigi.

Kui professor oma kuulsa Astrozooloogia kaheksandat köidet kirjutas, tutvus ta spetsiaalselt Amauroopial elavate olendite kohta käiva andmestikuga. Siis tuli talle pähe, et need sobiksid kõige paremini aja aeglustaja (ja ühtlasi kiirendaja) katsetuste materjaliks.

Tutvunud vastava projektiga, sattusin sellest ülimasse vaimustusse. Kolme nädala pärast oli mul rakett toiduvarude ja kütteainega laetud, nõutasin Galaktika kaardid selle piirkonna kohta, mida ma kuigi hästi ei tundnud, võtsin kaasa ka aparaadi ja siis startisin vähimagi viivituseta. Ruttamine oli vajalik veel sellepärast, et sõiduks Amauroopiale kulub oma kolmkümmend aastat. Mida ma selle aja jooksul tegin, sellest kirjutan vahest kuskil mujal. Meenutaksin vaid üht kõige hämmastavamat asja, nimelt kokkupuutumist tähtedevaheliste hulkurite suguharudega Galaktika südamiku lähikonnas (tuleb sulgudes lisada, et see on üks kõige tolmusemaid sfääre kosmoses). Neid kutsutakse hüljarditeks.

Õnnetuil hüljardeil pole üldse kodumaad. Tagasihoidlikult ütelda, nad on väga elava fantaasiaga, sest peaaegu igaüks rääkis mulle suguharu ajaloo kohta isesugust juttu. Hiljem kuulsin, et nad lõhkunud lihtsalt oma planeedi ära, sest suure ahnuse pärast kasutatud seal maavarasid röövellikult ja veetud igasuguseid mineraale välja. Ettevõtjad lasknud maapõue niivõrd läbi kaevata ja ära uuristada, et see jäänud päris tühjaks; lõpuks olnud planeedist järel ainult suur auk ja ühel heal päeval lagunenud ta nende jalge all laiali. Ehk aga on õigust nendelgi, kes väidavad, et hüljardid olevat kuskile jooma sõitnud

31

ja siis lihtsalt ära eksinud, mõistmata enam koju tagasi minna. Pole teada, mis nendega tegelikult juhtus, kuid fakt on see, et keegi nende taevahulguste peale hea pilguga ei vaata. Satuvad nad tühjuses ränneldes mõne planeedi lähedale, selgub varsti, et midagi on kadunud: kord on natuke õhku vähem, kord kuivab mõni jõgi järsku ära, kord ei klapi enam saarte arv.

Kord vehkisid nad Ardenuurialt niiviisi terve kontinendi sisse, kuid õnnekombel oli see jäätunud ja tarvitamiskõlbmatu. Meelsasti on nad valmis palga eest kuusid läikivaks hõõruma ja ära reguleerima, ent nii vastutusrohket tööd usaldavad neile anda üsna vähesed. Nende lapserajakad loobivad komeete kividega, ratsutavad lagunenud meteooride seljas, lühidalt - nendega on üks igavene rist ja viletsus. Nägin, et sääraseid elutingimusi heaks kiita ei saa. Seepärast katkestasin ajutiselt sõidu ning hakkasin tegutsema, mis päris hästi korda läks, sest mul õnnestus juhuse kombel saada alles täitsa korralik kuu. See sai ära remonditud ja tänu minu tutvustele planeedi ausse tõstetud.

Tõsi küll, õhku seal polnud, kuid ma organiseerisin korjanduse. Ümberkaudsed elanikud kogusid õhu kokku, ja tore oli vaadata, kui suure rõõmuga lugupeetud hüljardid oma planeedile marssisid! Nende tänuavaldustel ei tahtnudki lõppu tulla. Jätsin nendega südamlikult head aega ja jätkasin oma teekonda. Amauroopiani polnud enam üle kuue kvintiljoni kilomeetrigi, läbisin selle viimase osa oma marsruudist, ja kui olin õige planeedi üles leidnud (neid on ju seal lausa kubinal), hakkasin tema pinnale laskuma.

Aga kui ma tahtsin pidureid peale panna, tundsin hirmsa ehmatusega, et nad ei tööta, nii et langesin planeedj poole nagu kivi. Pistsin pea luugist välja ja nägin, et pidureist pole

32

enam jälgegi. Turgatasid meelde hüljardid - olin nende tänamatute peale tulivihane, kuid aega säherduste mõtete jaoks polnud, sest lendasin juba atmosfääris ja rakett hakkas hõõguvpunaseks tõmbuma - vee! natuke, ja oleksin elusalt ära põlenud.

Õnneks tuli mulle viimasel hetkel meelde aja aeglustaja; keerasin ta käima ja panin aja nii venima, et kulus kolm nädalat, enne kui planeedile jõudsin. Sel moel kimbatusest pääsenud, hakkasin ümbrust vaatama.

Rakett oli langenud laiale nurmele, mida igalt poolt ümbritses vesisinine mets. Tindikarva harudega puude kohal lendlesid mingisugused smaragdrohelised olendid ja keerlesid seal kogunisti väledalt. Mind nähes pages lillasse võpsikusse tohutu suur parv hämmastavalt inimesetaolisi olendeid, kelle nahk safiirsiniselt kiiskas. Olin Tarantogalt nende kohta juba ühtteist kuulnud, kuid võtsin nüüd kosmonaudi taskuteatmiku ja hankisin sealt mõningaid andmeid lisaks.

Nagu raamatus öeldi, elas planeedil tõug inimesetaolisi olendeid, keda kutsutakse mikrotsefaalideks. Nad on väga madalal arenemisastmel. On tehtud katset nendega läbikäimisse astuda, kuid asjata. Oli päevselge, et käsiraamat rääkis tõtt. Mikrotsefaalid käisid neljakäpuli, kükitasid kord siin, kord seal tagajalgadele ja nakitsesid üpris asjatundlikult täisid otsida. Kui neile lähemale läksin, põmitsesid nad mind oma roheliste silmadega ja lõugasid nii, et ei aru ega otsa. Ehkki mõistuseta olendid, olid nad muidu heatahtlikud ja rahuliku meelelaadiga.

Kaks päeva kulus sinise metsaga ja selle umber laiuvate rohuväljadega tutvumiseks. Siis tulin raketi juurde tagasi ja tahtsin puhkama heita. Olin juba koikus, kui tuli meelde aja kiirendaja, ja ma otsustasin ta mõneks tunniks käima panna –

eks järgmisel hommikul näe, on tal ka mingisugust mõju. Tirisin ta siis suure vaevaga raketist välja, seadsin puude all üles ja panin aega kiirendama. Seejärel läksin tagasi koikusse ja vajusin õiglase unne.

Ärkasin tugeva sakutamise peale. Tegin silmad lahti ja nägin enda kohal kummargil seisvate mikrotsefaalide nägusid. Nad olid juba kahe jala peal püsti, käratsesid valjusti isekeskis ning liigutasid suure uudishimuga siia-sinna mu käsi, aga kui ma vastu panna katsusin, olid mu käed väljaväänamise ohus. Üks lilla kolakas, neist kõige pikem, kiskus mu suu vägisi lahti, toppis näpu sisse ja kobas läbi kõik mu hambad.

Rabelesin küll vastu, kuid ei see aidanud: mind tõsteti välja ja seoti raketi saba külge kinni. Sealt nägin, kuidas mikrotsefaalid raketist kõik ära tassisid, mis vähegi tassida andis: kui suuremad esemed luugist läbi ei mahtunud, peksti need enne kividega puruks. Korraga hakkas raketi ja selle ümber rahmeldavate mikrotsefaalide pihta sadama kivirahet, kusjuures minagi sain ühe kiviga pähe. Olin kinni seotud ega saanud sinnapoole vaadata, kust kive pilluti. Kuulsin ainult võitluskära. Mikrotsefaalid, kes olid mu kinni sidunud, pistsid viimaks punuma. Jooksid kohale teised, päästsid mind köidikuist lahti ja kandsid oma õlgadel sügavasse metsa, väljendades harrast austust.

Rongkäik peatus laiaharulise puu all. Selle okstelt rippuvate väänkasvude küljes õõtsus pisikese aknaavaga lehtonnike. Mind topiti sellest august sisse, kuna samal ajal mikrotsefaalide parv puu alla põlvili langes ning ulguvalt palvetama hakkas. Mikrotsefaalid tõid mulle rodus ohvriks lilli ja puuvilja. Järgmistel päevadel käisid kõik mind kummardamas kui jumalat ja preestrid kuulutasid mu näoilme järgi tulevikku ette. Kui see paistis nende arust kurjakuulutavana, tahmasid nad mind suitsuga, nii et oleksin peaaegu ära lämbunud. Oli õnn, et

preester ohvrite põletamise ajal õõtsutas pühakoda, milles ma istusin, nii et sain aeg-ajalt natuke õhku ahmida.

Neljandal päeval tungis minu kummardajate kallale kari malakatega relvastatud mikrotsefaale sellesama kolaka juhtimisel, kes oli mu hambaid kobanud. Ma käisin lahingu ajal käest kätte, nii et mind kord kummardati, kord mõnitati. Lahingu võitsid kallaletungijad selle kolakaga eesotsas, kelle nimi oli Clistoolot. Pidin osa võtma tema triumfaalsest tagasitulekust laagripaika, kusjuures ma olin köidetud pika ridva külge, mida kandsid pealiku sugulased. See muutus traditsiooniks ja siitpeale sai minust omamoodi lahingulipp, mida veeti kaasas kõigil sõjaretkedel. Raske oli see küll, kuid andis mõningaid eesõigusi.

Kui ma juba natuke mikrotsefaalide keelt purssisin, püüdsin Glistoolotile seletada, et tema ja ta alamad peavad säherduse kiire arenemise eest tänulikud olema just minule. Libedasti see ei läinud, kuid paistis, et tal hakkas juba nagu koitma; õnnetuseks aga mürgitas vennapoeg Odloopes ta ära. Viimane heitis metsmikrotsefaalide naispreestri Mastosimaasaga paari ja ühendas niiviisi mets- ja aasmikrotsefaalid, kes siiamaani olid sõjajalal olnud.

Kui Mastosimaasa mind pulmitsemise ajal nägi (olin toidumekkija - Odloopes oli sisse seadnud vastava ameti), kiljatas ta vaimustatult: «Oh, kui valge nahk sul on!» Mul tekkisid sellest kurjad eelaimused, mis peatselt tõeks läksid. Mastosi-maasa kägistas oma mehe une pealt ära ja astus minuga morganaatilisse abiellu. Katsusin nüüd temale selgitada, kui palju head ma mikrotsefaalidele olen teinud, kuid tema mõistis mind omamoodi ja kriiskas juba esimeste sõnade peale: "Ahaa, sul on minust juba isu täis!" Võttis tükk aega, enne kui mul õnnestus teda rahustada.

35

Järgmise kojarevolutsiooni ajal sai Mastosimaasa surma ja mina päästsin ennast põgenemisega läbi akna. Meie ühendusest ei jäänud järele muud kui ühesugune, nimelt valkjaslilla riigilippude värvus. Pärast põgenemist otsisin metsast üles lagendiku, kus oli aja kiirendaja. Tahtsin teda seisma panna, kuid siis tuli mõte, et küllap oleks targem oodata niikaua, kuni mikrotsefaalid loovad demokraatlikuma tsivilisatsiooni.

Elutsesin mõnd aega metsas, toiduks mitte midagi peale juurikate, ja hiilisin ainult öösiti laagripaiga läheduses, kuhu oli kiiresti kasvanud pihttaraga ümbritsetud linn.

Maal asuvad mikrotsefaalid elatusid põlluharimisest, linlased aga tungisid neile üsna tihti kallale, vägistasid nende naisi, neid endid aga tapsid ja röövisid. Varsti tekkis sellest kaubandus. Ühtaegu süvenesid religioossed uskumused, rituaalid läksid iga päevaga keerulisemaks. Minu suureks ehmatuseks tassisid mikrotsefaalid raketi metsalagendikul linna ja seadsid ta keset peaväljakut üles otsekui mingi jumaluse. Selle koha ümber ehitati müür ja vahid pandi välja. Põlluharijad tungisid mitmel korral ühiselt Lillangule (see oli linna nimi) kallale ja tegid selle maatasa, kuid pärast iga säherdust juhtumit ehitati ta üpris nobedasti jälle üles.

Nendele sõdadele tegi lõpu kuningas Sarcepanos, kes põletas maha külad, raius lagedaks metsad, võttis ellujäänud põlluharijad sõjavangi ja asustas nad ümber linnalähedastele maadele. Mul polnud enam kuskile minna ja ma asusin Lillangusse. Tutvuste tõttu (kuningakoja teenijaskond tundis mind Mastosimaasa ajast) sain kojamasseerija ametisse. Hakkasin Sarcepanosele meeldima ja ta otsustas mind ülendada riikliku timuka abiks, vanempiinaja aukraadiga. See viis mind meeleheitele, läksin metsalagendikule, kus töötas aja, kiirendaja, ja panin ta maksimaalse võimsusega käima. Sarcepanos

36

surigi samal ööl liigsöömise tõttu ja troonile astus sõjaväe ülemjuhataja Triimon Sinetav. See seadis sisse ametnike hierarhia, maksukohustused ja sundusliku väeteenistuse. Ma pääsesin sõjaväkke sattumast nahavärvuse tõttu. Mind tunnistati albiinoks ja seepärast polnud mul õigust kuningakoja lähedal ennast näidata. Elasin orjade seas, kes kutsusid mind Ijon Kahvanahaks.

Hakkasin kuulutama üleüldist võrdsust ja selgitasin, milline on minu osa mikrotsefaalide ühiskondlikus arenemises. Varsti koondus minu ümber palju selle õpetuse pooldajaid, keda kutsuti masinistideks. Puhkesid käärimised ja rahutused, kuid Triimon Sinetava kaardivägi surus need veriselt maha. Masinism keelati surnukskõditamise ähvardusel ära.

Mitmel korral pidin linnast põgenema ja varjama ennast linna kalasumpades, kuna minu vaimustatud poolehoidjad langesid jõhkra tagakiusamise alla. Pärastpoole aga hakkas minu kõnekoosolekuil käima üha rohkem isikuid kõrgematest ringkondadest, muidugi inkognito. Kui Triimon traagiliselt suri -hajameelsusest oli ta hingamise ära unustanud -, võttis ohjad enda kätte Karbaagas Mõistlik. Ta oli minu õpetuse pooldaja ning ülendas selle riigiusuks.

Mina sain masinahalduri tiitli ja suurepärase eluaseme kuningalossi kõrval. Mul olid kõik käed tööd-tegemist täis ja ei tea isegi, kuidas see juhtus, et minu võimu alla kuuluvad preestrid hakkasid levitama õpetust, nagu oleksin ma taevalikku päritolu. Katsusin selle vastu võidelda, kuid asjatult. Samal ajal hakkas tegutsema antimasinistide sekt, kes kuulutas, et mikrotsefaalid arenevat loomulikul viisil, mina aga olevat endine ori, kes ennast lubjaga valgeks võõbanud ja nüüd rahvale suli kombel kärbseid pähe ajavat.

Sekti ninamehed nabiti kinni ja kuningas nõudis, et mina kui masinahaldur neile surmaotsuse mõistaksin. Polnud mul

37

muud pääseteed kui põgeneda läbi lossi akna ja redutada mõnd aega linna kalasumpades. Ühel ilusal päeval jõudis minu kõrvu teade, et preestrid kuulutavad Ijon Kahvanaha taevaminemist: oma planetaarse missiooni täitmise järel olla ta nüüd oma jumalatest vanemate juurde tagasi kolinud. Läksin Lillangusse, et seda juttu tühjaks teha, kuid seal põlvitas rahvamurd minu piltide ees ja tahtis mind esimeste sõnade peale kividega surnuks visata. Pääsesin vahipreestrite abiga, kuid need ei teinud muud kui panid mu kui Vale-Kahvanaha ja jumalateotaja keldrisse kinni. Kolm päeva nühiti ja kraabid mind, et maha hõõruda valget värvi, mille abil, nagu süüdistuses öeldi, ma ennast taevasse läinud Ijon Kahvanaha sarnaseks olla teinud. Et ma aga siniseks ei läinud, otsustati mind piinama hakata. Täbarast olukorrast õnnestus mul pääseda ühe valvuri abiga, kes mulle pisut sinist värvi nõutas. Jooksin nii ruttu kui jalad võtsid metsa, kus oli aja kiirendaja, ja panin ta pikema kruttimise järel veel suurema vaardiga tööle, lootes, et lahendan niiviisi selle õige tsivilisatsiooni tulekut. Pärast seda redutasin kaks nädalat linna kalasumpades.

Läksin uuesti pealinna siis, kui oli välja kuulutatud vabariik, inflatsioon, amnestia ja seisuste üheõiguslikkus. Kontrollpunktides küsiti juba dokumente, ja et mul neid polnud, pandi mind hulkuva eluviisi pärast kinni. Kui vabaks sain, hakkasin haridusministeeriumi käskjalaks, sest mul polnud millestki elada. Ministrite kabinetid vahetusid puhuti isegi kaks korda ööpäevas, ja et iga valitsus alustas oma võimuteostust sellega, et tühistas eelmise valitsuse dekreedid ja kehtestas uued, pidin kohutavalt palju ringkirjadega ümber jooksma. Lõpuks olid jalad rakkus ja ma esitasin vabastamispalve, mis aga parajasti kehtiva sõjaseisukorra tõttu tagasi lükati. Elasin üle vabariigi, kaks direktooriumi, valgustatud ainuvalitsuse restauratsiooni,

38

kindral Raevuse autoritaarse võimu ja tema kui riigireeturi mahalöömise, kuid tsivilisatsiooni pikaldane arenemine tegi mind kärsituks ja ma hakkasin veel kord aparaadi kallal nokitsema. Ja siis läks mingi kruvi tema sees katki. Ma ei osanud seda südamessegi võtta, kuid paari päeva pärast märkasin, et sünnib midagi ennenägematut.

Päike hakkas tõusma läänest, kalmistult kostis igasuguseid hääli, oli näha kõndivaid surnuid, kusjuures nende seisukord iga minutiga paremaks muutus, täiskasvanud vähenesid silmanähtavalt ja pisikesed lapsed kadusid kuskile ära.

Tuli tagasi kindral Raevuse võim, valgustatud ainuvalitsus, direktoorium ja lõpuks vabariik. Kui ma oma ihusilmaga nägin kuningas Karbaagase matuseid ning seda, kuidas teda kolme päeva pärast katafalgist välja tõsteti ja lahti palsameeriti, taipasin, et olin vist aparaadi ära rikkunud, mistõttu aeg nüüd tagurpidi voolab. Kõige hullem aga oli see, et ma iseendagi juures noorenemise märke tähele panin. Otsustasin siis ära oodata, kuni Karbaagas I surnuist üles tõuseb ja mina uuesti suurmasinistiks saan, et võiksin oma tolleaegset seisukohta ära kasutades hõlpsamini pääseda jumala aset täitvasse raketti.

Kõige murelikumaks aga tegi see, et muutused toimusid kohutava kiirusega; ma ei olnud kindel, kas jõuangi õiget aega ära oodata. Iga päev läksin hoovi puu alla ja märkisin kriipsukesega sellele oma kasvu - jäin äärmiselt ruttu lühemaks. Kui sain Karbaagase poolehoiu tõttu masinahalduriks, olin kõige rohkem üheksa-aastase jõmpsika pikkune, kuid

teekonna jaoks tuli ju veel toidumoona peale laadida. Tassisin seda raketti öösiti ja see polnud mul sugugi kerge, sest jäin järjest väetimaks. Kõige suuremaks ehmatuseks märkasin, et kojateenistusest vabal ajal tuli mul äravõitmatu tahtmine kiikhobusega mängida.

39

Kui rakett juba lennuvalmis oli, pugesin ma varavalgel selle sisse ja tahtsin stardikangi tõmmata, kuid see jäi liiga kõrgele. Tuli tabureti peale ronida ja alles siis sain ma teda liigutada. Pidin vanduma hakkama, kuid tundsin ehmatusega, et ma ainult vääksusin. Kui rakett startis, siis ma veel käisin, ent nähtavasti mõjus saadud impulss mõnd aega, sest pärast äralendu, kui planeedist paistis vaid kaugel helendav ümmargune laik, läks mul hädavaevu korda roomata piimapudeli juurde, mille olin ettenägelikult valmis varunud. Sedaviisi pidin end toitma tervelt kuus kuud.

Nagu eespool öeldud, kestab reis Amauroopiale kolmekümne aasta ümber, nii et Maale tagasijõudmisel ei tundnud sõbrad mu väljanägemise üle muret. Kahetsen ainult, et mul puudub oskus fantaseerida, sest siis ei oleks mul tarvitsenud aegsasti vältida kohtumisi Tarantogaga - oleksin lihtsalt võinud ta leiduritalendi ülistamiseks välja mõelda mingi muinasloo, mis poleks teda solvanud.

40

NELJATEISTKÜMNES REIS

19. VIII

Viisin raketi remonti. Viimasel korral sattusin päikesele liiga lähedale ja lakk koordus kõik pealt lahti. Töökodade ülem soovitab roheliseks värvida. Ei tea veel. Enne lõunat tegin oma kollektsiooni korda. Kõige ilusama gargauuni nahk oli koisid täis. Raputasin naftaliini peale. Pärast lõunat Tarantoga juures. Laulsime Marsi.laule. Võtsin tema käest lugeda Brizard'i Kaks aastat kurdute ja osmioolide keskel. Lugesin päikesetõusuni - hullupööra huvitav.

20. VIII

Jäin nõusse, et värvigu roheliseks. Töökodade ülem katsub mulle elektriaju kaela määrida. Temalt võivat ühe saada, olevat korras, vähe kasutatud, kaheteistkümne inimjõuline. Räägib, et nüüdsel ajal ei hakkavat keegi ilma ajuta isegi sinnapoole Kuud sõitma. Olen kahevahel, sest kole kalliks läheb. Kogu õhtupooliku lugesin Brizard'i - kaasakiskuv raamat. Oma häbiks pole ma iialgi kurdlit näinud.

21. VIII

Hommikul töökodades. Ülem näitas mulle aju. Tõepoolest, üsna kena teine, patarei viieks aastaks jätkuva anekdootide tagavaraga kaasas. See lahendab vist kosmilise igavuse probleemi. "Ka kõige pikemal reisil ei tule teil naljast puudu," ütles ülem. Kui

41

patarei tühjaks saab, võib uue panna. Käskisin tüürid punaseks värvida. Mis ajusse puutub, siis on veel tarvis mõtelda. Südaööni lugesin Brizard'i. Kui õige läheks ise kurdlijahile?

22. VIII

Ostsingi lõpuks selle aju ära. Käskisin seina sisse monteerida. Töökodade ülem lisas sellele veel elektripadja. Küllap ta kooris mind üsna kõvasti! Räägib, et ma hoidvat sellega hulga raha kokku. Asi on selles, et kui kuskile planeedile sõita, peab tavaliselt maksma sissesõidulõivu. Kui aga on aju, võib jätta raketi kosmosesse, kus ta vabalt ümber planeedi tiirleb nagu kunstlik kuu, ja minna ülejäänud tee jalgsi, sel kombel ühtki penni lõivu maksmata. Aju rehkendab astronoomilised liikumiselemendid välja ja teatab, kust pärast raketti otsida. Lõpetasin Brizard'i. Olen juba peaaegu otsustanud, et sõidan Enteroopiale.

23. VIII

Tõin raketi töökodadest ara. Paistab väga ilus olevat, ainult tüüride värv ei hakka muuga kokku. Võõpasin nad ise kollaseks. Palju kenam. Laenasin Tarantogalt Kosmose entsüklopeedia E-köite ja kirjutasin ära artikli Enteroopia kohta. Siin ta on:

"ENTEROOPIA, kuues kaksikpäikese (punase ja sinise) ümber tiirlev planeet Sõnni tähtkujus. 8 kontinenti, 2 ookeani, 167 tegevat vulkaani, 1 sjorg (vt SJORC). Ööpäev 20-tunnili-ne, kliima soe, elutingimused soodsad, välja arvatud struumide (vt STRUUM) perioodil.

Elanikud:

a) valitsev rass - ardriidid, mõtlevad, kergläbipaistlikud, sümmeetrilised, paaritujäsemelised (3) olendid, kuuluvad Siliconoi-dea hõimkonda, Polytheria seltsi Luminífera klassi. Nagu kõik Polytheriad (vt) võivad ardriidid perioodiliselt omal soovil

42

punguda. Loovad keratüübilisi perekondi. Valitsussüsteemi gradarhia II B, millega liitub 340 aasta eest kehtestatud penitentsiaartransm (vt TRANSM). Tööstus, eeskätt toiduainetetööstus, kõrgel järjel. Peamised väljaveoartiklid: fosforiseeritud manuubriad, sertsokletid, ribilised ja aeglaselt põletatud, mitutkümmend sorti laupaanid. Pealinn: Sealtaon, 1 400 000 ei. Peam tööstuskeskused: Haupr, Druur, Arbagellar. Kultuur luminaarne, kannab ardriitide poolt väljatõrjutud fitogooslaste (griboonide, vt) tsivilisatsiooni jäänustega põimumise tõttu griboonistumise tunnuseid. Viimasel ajal omandavad kult ja ühiskondlikus elus üha suuremat tähtsust sepuulid (vt). Usundid: valitsev usund -monodrumism. M õpetuse järgi on maailma loojaks Paljuline Druuma, milleks võttis Alg-Plontva kuju; temast sünd päikesed ja planeedid eesotsas Enteroopiaga. Ardriidid ehitavad paikseid ja kokkupandavaid plakeeritud pühakodasid. Peale mono-drumismi tegutseb üle kümne lahkusu, millest tähtsaim on plakotraalide sekt. Pla-kotraalid (vt) usuvad ainult Emfeesasse (vt EMFEESA), kuigi mitte kõik. Kunst: tants (keerlev), raadioaktu-sed, sepuleerimine, draamamuinasjutt. Arhitektuur: struumide pärast stantsitakse ehit suruõhu abil gmaasist. Karikakujulised gmaashooned on kuni 130 korrust kõrged. Kunsti kuudel on ehitused peam ovitsellaarsed (munajad).

b) loomastik - fauna silikonoidaalset tüüpi, peam esindajad: meržaavid, autumaalsed dendroogid, asmaniidid, kurdlid ja kiuk-suvad osmioolid. Struumide ajal on kurdute ja osmioolide küttimine jceelatud. Need loomad ei ole'inimesele söödavad, välja arvatud kurdlid (ainult zardi ulatuses, vt ZARD). Veeloomastik on toiduainetetööstuse tooraineks. Peam esindajad: infermaal (sarviklane), bliskva, priventja sments. Enteroopia omapäraks on sjorg oma libleja fauna ja flooraga. Meie Galaktikas sarnanevad temaga vaid aalid Jupiteri tüvetutes metsades.

43

Nagu prof Tarantoga koolkonna uurimused näitavad, on kogu elu Enteroopia sjorgi piirkonnas arenenud balbaliisi kihtidest. Maismaa- ja veepiirkondade hoogsa täisehitamise tõttu tuleb arvest sjorgi jäänuste peatset kadumist. Kuuludes planetaarsete mälestiste säilitam sead § 6 alla (Codex Galacticus, MDDDVII osa, XXXII kd, lk 4670), on sjorg kaitse all; eriti on keelatud tema väljakisku-mine pimedas."

Ses artiklis oli mulle kõik arusaadav, välja arvatud see, mida öeldi sepuulide, transmi ja struumi kohta. Kahjuks lõpeb viimane ilmunud entsüklopeedia köide märksõnaga «SOUST, SEENE», nii et seal transmi ega struumi kohta midagi pole. Läksin siis Tarantoga juurde, et järele vaadata, mis on kirjutatud «SEPUU-LIDE» all. Leidsin lühikese teatme:

"SEPUULID - tähtis element planeedil Enteroopia (vt) elavate ardriitide (vt) tsivilisatsioonis. Vt SEPULAARIUM."

Läksin siitkaudu edasi ja lugesin:

"SEPULAARIUM - sepuleerimiseks (vt) tarvitatavad objektid."

Otsisin üles "Sepuleerimise", seal seisis: "SEPULEERIMINE - planeedil Enteroopia (vt) elavate ardriitide (vt) tegevus. Vt SEPUULID."

Ring sai täis, polnud enam kuskilt otsida. Iialgi ei näita ma professorile nii suurt ignorantsust, kuid kelleltki teiselt küsida pole. Liisk on langenud - otsustasin sõita Enteroopiale. Lendan välja kolme päeva pärast.

28. VIII

Lendasin välja kell kaks, kohe pärast lõunasööki. Ei võtnud kaasa ühtki raamatut, sest mul on too uus aju. Kogu tee Maast Kuuni vestis ta anekdoote ja mina kuulasin. Sain üsna kenasti naerda. Pärast õhtueine ja - magama.

44

29. VIII

Olen vist läbi Kuu varju sõites külmetanud, sest aevastan ühtepuhku. Neelasin aspiriini. Sõitis vastu kolm kaubaveoraketti Pluutolt; piloot telegrafeeris, et ma teed annaksin. Küsisin, mis neil lastiks on, mõteldes jumal teab mida, kuid öeldi, et päris tavalised brindaasid. Kohe pärast seda ekspressrakett Marsilt, koledal kombel täis tuubitud. Nägin aknast, et kõik olid üksteise peal hunnikus nagu silgud. Lehvitasime üksteisele taskurätiga, kuni midagi enam näha polnud. Õhtueineni kuulasin anekdoote. Toredad, kuid aevastan järjest.

30. VIII

Tõstsin kiirust. Aju töötab laitmatult. Mul hakkas vahelihas pisut valutama, panin ta seepärast kaheks tunniks seisma ja lülitasin sisse elektripadja. Hakkas parem. Kell kaks püüdsin kinni selle raadiosignaali, mille Popov 1896. aastal Maalt välja saatis. Olen Maast juba üsna kaugel.

31. VIII

Päike on veel hädavaevu nähtav. Enne lõunasööki jalutuskäik ümber raketi, et mitte ennast sandiks istuda. Õhtu poole -anekdoodid. Suuremalt jaolt habemega. Töökodade ülem on vist ajule vanu humoristlikke ajakirju lugeda andnud ja siis paar peotäit uusi nalju peale visanud. Unustasin, et olin kartulid aatomikatlasse pannud, ja nad põlesid ära - viimne kui üks.

32. VIII

Aeg on kiiruse tõttu venima hakanud - peab olema oktoober, aga siia ikka veel august ja august. Aknast hakkas midagi vilkuma. Arvasin, et juba Linnutee, aga selgus, et ainult lakk pudeneb pealt ära. Kuradi prahikaupmehed! Mu kursil on raketiteenindus. Arutan, et kas maksab peatust teha.

45

33. VIII

Ikka veel august. Pärast lõunat lendasin teenindusse. See asub pisikesel ja päris tühjal planeedil. Jaamahoone on nagu välja surnud, ei ühtki hingelist kuskil. Võtsin plasku näpu otsaja läksin vaatama, ega neil mingit lakki ole. Lonkisin seal sedaviisi, ja äkki kuulsin, nagu oleks keegi pühkinud. Vaatan, jaamahoone taga seisavad mõned aurukatlad ja ajavad juttu. Astusin ligemale.

Üks räägib:

"On ometi päevselge, et pilved on aurukatelde hauataguse elu vorm. Niisiis on küsimus põhimõtteliselt selles, mis oli enne, kas aurukatlad või veeaur. Mina jään selle juurde, et aur!"

"Pea suu. korradi idealist!" susises teine. Katsusin neilt küsida, kas lakki leidub, aga nad hakkasid nii hirmsasti visisema ja huilgama, et ma iseenda häältki ei kuulnud. Kirjutasin mõne rea kaebuste raamatusse ja lendasin edasi.

34. VIII

Kas see august ometi kord juba ei lõpe? Enne lõunat puhastasin raketti. Kole tüütu töö. Ruttu-ruttu sisse, aju kuulama. Selle asemel et naerda, hakkasin nii hirmsasti haigutama, et kartsin juba lõualuude pärast. Paremal poordil väike planeet. Sellest möödudes märkasin mingeid valgeid täppe. Võtsin binokli ja nägin, et need on tahvlid sõnadega: "Mitte pead välja pista!" Ajuga on midagi korrast ära - jätab punktid vahele.

1. X

Strogloonil tuleb peatus teha, sest mul on kütus otsas. Pidurdasin, ja ühel hoobil lendasin läbi terve septembrikuu.

Kosmodroom on täis. Jätsin raketi üles, et pääseda lõivu maksmisest, ja võtsin ainult kütuseplaskud kaasa. Enne seda rehkendasin aju abiga välja liikumisellipsi koordinaadid. Tunni aja pärast tulin täite plaskudega tagasi, aga raketist mitte

46

jälgegi- Hakkasin teda muidugi otsima. Arvasin, et küllap on mu viimne tunnike tulnud, kuid oma neli tuhat kilomeetrit läksin siiski jala. Aju oli muidugi vea sisse teinud. Pean tolle töökodade ülemaga ühe jutu maha ajama, kui tagasi jõuan.

2. X

Kiirus on nii suur, et tähtede asemel paistavad ainult tulised jutid, justkui oleks keegi miljon hõõguvat paberossi pimedasse tuppa heitnud. Aju kokutab. Kõige hullem on see, et murdus lüliti ja ma ei saa teda kinni keerata. Aina lobiseb ja lobiseb.

3. X

Nagu võib arvata, on aju tühjaks saamas, sest tuleb ainult üksikuid silpe. Pikapeale harjub sellega ära. Kui vähegi saab, istun väljas, ainult jalad jätan raketti, sest on päris külm.

7. X

Kell pool kaksteist jõudsin Enteroopia sissesõidujaama. Rakett läks pidurdamise ajal üsna tuliseks. Sidusin ta kunstliku kuu (millel jaam asub) välisparda külge ja läksin sisse, et formaalsusi joonde ajada. Spiraalne koridor oli täis ebatõenäolisena paistvat liikumist: kõige kaugemaist Galaktika piirkondadest saabujad käisid, looklesid ja hüplesid ühe luugi eest teise ette. Jäin seisma sappa helesinise algolase järel, kes mind meeldiva žestiga hoiatas, et ma tema selgmisele elektriorganile ülearu lähedale ei tuleks. Kohe astus minu selja taha keegi noor saturnlane beežis šlauloonis. Kolme imikäe otsas hoidis ta kohvreid ja neljandaga pühkis higi. Oli tõesti väga kuum. Kui jõudis minu järjekord, silmitses kristalselt läbipaistev ardriidi ametnik mind huviga, tõmbus roheliseks (ardriidid väljendavad oma tundeid värvuse muutmisega, roheline vastab naeratusele) ja küsis:

"Kas olete selgrooline?"

47

"Jah."

"Kahelishingaja?"

"Ei. Ainult õhku ..."

"Tänan, väga hea. Kas segatoit?"

"Jah."

"Mis planeedilt, kui tohib küsida?"

"Maalt."

"Siis palun järgmise luugi juurde."

Läksin sinna, ja kui sisse vaatasin, nägin, et mu ees on seesama ametnik või õigupoolest tema jätk. Ta sirvis paksu raamatut.

"Ahaa, käes!" ütles ta. "Maa... hm, väga hea. Kas olete turist või kaupmees?"

"Turist."

"Siis palun see..."

Ühe imikäega täitis ta küsimustikku, teisega andis mulle samal ajal ankeedi alla kirjutada ja rääkis ise:

"Struum algab nädala aja pärast. Kas te ei astuks seepärast lahkesti tuppa nr 116, seal on meie reservide vabrik, kus teid teenindatakse. Pärast palun astuda tuppa nr 67, see on farmatseutiline kabiin. Teile antakse seal eufrugliumipille, mida peate iga kolme tunni järel sisse võtma, et neutraliseerida meie planeedi radioaktiivset toimet, mis on teie organismile kahjulik. Kas soovite Enteroopial viibimise ajal olla läbipaistev?"

"Tänan, ei."

"Kuidas arvate. Palun, siin on teie dokumendid. Te olete imetaja, eks ole?"
"Jah."
"Niisiis, õnnelikku imetamist!"
Lahkusin viisaka ametniku juurest ja läksin, nagu soovitati, reservitööstusse. Esimesel pilgul paistis, et munakujuline ruum

on tühi. Selles seisis mitu elektriaparaati ja lae all sätendas briljantsete kiirtega kristall-lamp. Kuid selgus, et see oli hoopis ardriit, valvetehnik, kes otsekohe laest alla laskus. Istusin tugitooli, kuna tema mind jutuajamisega lõbustas ja mõõtu võttis. Siis ütles ta:
"Tänan, teie kimbukese anname edasi kõigile planeedi inkubaatoritele. Kui teiega struumi ajal midagi juhtukski, võite olla täiesti rahulik... kohe muretseme reservi!"
Mul polnud täiesti selge, millest ta rääkis, kuid olin paljude rännuaastatega õppinud oma uudishimu talitsema, sest mis tahes planeedi elanikele pole midagi vastumeelsemat kui seletada võõrastele oma kombeid ja harjumusi. Farmatseuti-lises kabinetis asusin jälle sabasse. See aga läks väga ruttu edasi ja niisama nobedalt ulatas fajanssabažuuriga väle ard-riitlanna mulle portsjoni pille. Veel üks pisike maksuformaalsus (pidasin paremaks elektriaju enam mitte uskuda), ja viisa näpus, astusin välispardale.
Siitsamast, päris sputniku tagant, algab kosmotrass. See oli üsna hästi korras hoitud, kummalgi küljel suured reklaamkuulutused. Ühest tähest teiseni on paartuhat kilomeetrit, kuid normaalse lennukiiruse korral moodustuvad neist sõnad nii kiiresti, nagu oleksid nad ajalehes trükitud. Lugesin neid mõne aja uudishimulikult, näiteks: "Kütid! Kasutage ainult jahipas-tat MLIN!" või: "Osmiooiijaht tõstab tuju!" jne.
Õhtul kell seitse maabusin Seetaoni kosmodroomil. Sinine päike oli äsja loojunud. Punane aga seisis veel päris kõrgel ja tema paistel nägi kõik välja otsekui tulekahju ajal - hämmastav vaatepilt. Majesteetlikult laskus minu raketi kõrvale Galaktika reisilaev. Selle tagumise otsa all algasid liigutavad jälle-nägemisstseenid. Kuude kaupa üksteisest eemal olnud ard-riidid langesid vaimustushüüetega üksteisele kaenlasse, mille

järel kõik, isad, emad ja lapsed, liitusid üksteist hellasti enimates päikesekiirte käes punaselt helkivateks keradeks, mis ruttasid väljapääsu poole. Läksin minagi nendele harmooniliselt veerevatele perekondadele järele. Siinsamas lennujaama taga oli glambusepeatus ja ma istusin peale. See sõiduriist -ta katust ehivad kuldsed silbid, mis moodustavad reklaami "PASTA RAUS KÜTIB ISE!" - on otsekui šveitsi juust: tema suurtesse aukudesse mahuvad täiskasvanud, väikesed on laste jaoks. Niipea kui sisse istusin, hakkas glambus sõitma. Ümb-ritsetud ta kristallselgest sisust, nägin enda all, peal ja ümberringi kaasseisjate meeldivalt läbipaistvaid mitmevärvilisi siluette. Võtsin taskust Baedekeri köite, sest oli juba ülim aeg selle juhistega tutvuda, ent suur oli mu ehmatus, kui nägin, et kaasas on Enteuroopiat tutvustav köide. See planeet aga jäi minu asukohast kolme miljoni valgusaasta kaugusele. Mulle vajalik Baedeker oli koju jäänud. Tont võtaks seda hajameelsust!
Polnud muud nõu kui minna tuntud astronautikabüroo Galax Seetaoni esindusse. Kui ma konduktori poole pöördusin, peatas see otsekohe lahkelt glambuse, näitas imikäega hiiglasuu-re hoone poole ja muutis minu lahkumisel südamlikult värvust.
Jäin silmapilguks liikumatult seisma, nautides ebatavalist vaatepilti, mida pakkus hämarusse mattuv südalinn. Punane päike oli äsja vaatepiiri taha veerenud. Ardrüdid ei kasuta kunstlikku valgustust, sest nad helendavad ise. Mrudri allee, kus ma seisin, oli täis jalakäijate vilkumist; kui keegi noor ardriitlanna minust mööda läks, lõid kuldsed jutid ta abažuuri sees edevalt hõõguma, kuid nähtavasti sai ta aru, et olen välismaalane, ja kustus tagasihoidlikult.
Lähemad ja kaugemad majad sädelesid ja helendasid koju

50
tulevaist elanikest, templites sätendasid palvetavad rahvahulgad, pöörase kiirusega mööda trepiastmeid välkuvad lapsed tekitasid värvivikerkaari - see kõik oli nii tore, nii kirev, et ma lihtsalt ei tahtnudki ära minna, kuid pidin, sest oli karta, et Calaxi uksed kinni pannakse.

Reisibüroo vestibüülist juhatati mind kahekümne kolmandale korrusele, provintside osakonda. Kahjuks on see kurb, kuid ümberlükkamatu tõde, et Maa asub kosmose vähetuntud ta-rataguses kolkas!

Naisametnik, kelle poole ma turistide teenindamise osakonnas pöördusin, ütles mulle hämmeldusest tuhmudes, et kahjuks ei ole Calaxil Maa elanike tarvis giide ega turismi-plaane, sest nad ei käi Enteroopias sagedamini kui üks kord saja aasta jooksul. Ta soovitas siis mulle jupiterlaste jaoks mõeldud teatmikku, sest eks ole Jupiter päikese poolest seesama mis Maagi. Võtsin selle asjakohasema puudumisel vastu ja palusin endale Kosmoonia hotellis toa kinni panna. Panin ennast ka Calaxi korraldusel toimuva jahi nimekirja ja läksin siis linna. Olin üpris ebamugavas olukorras, sest ma ise ei helendanud, nii et kui jõudsin tänavaristil liiklust reguleeriva ardrüdi juurde, jäin seisma ja hakkasin tema valgel saadud teatmikku vaatama. Nagu võis oodatagi, sisaldas see andmeid, kust võib saada metaantooteid, kuidas ametlikel vastuvõttudel toimida imijäsemetega jne. Seepärast viskasin ta prügikasti, peatasin möödasõitva eboreti ja käskisin ennast sõidutada gmaashoonete kvartalisse. Eemalt vaadates sätendasid need võrratud karikataolised ehitused kirevatest laikudest -ardrüdid elasid seal perekonnaelu; kontoriruumides aga lookle-sid toredalt terved rodud ametnikke.

Saatsin eboreti ära ja kõndisin pisut jalgsi. Kui imetlesin väljakul kõrguvat Suppide Peavalitsuse gmaashoonet, väljus
51
sealt kaks kõrgemat ametnikku, keda võis ära tunda intensiivsest helendusest ja punastest sakkidest abažuuri ümber. Nad peatusid minu lähedal ja jutuajamine oli mulle kuulda.

"Nii et käskkiri ribilisuse kohta enam ei kehti?" küsis üks, pikakasvuline, üleni aurahasid täis.

Teine lõi selle peale valgemaks ja vastas:

"Ei. Juhataja ütleb, et me ei täida programmi, ja puha Crud-rufsi pärast. Ei jää muud üle, ütleb juhataja, kui tema asemele keegi teine panna."

"Grudrufsi asemele?"

"Seda küll."

Esimene tuhmus, ainult aumärgid helkisid endiselt nagu kirevad vanikud, ja ta ütles vaiksemalt: "Ta vaeseke ajab ennast ära."

"Las ajab, ega tal sellest kasu ole. Teisiti korda majja ei saa. Ega siis sellepärast hakatud juba ammu neid kergatseid transmeerima, et rohkem sepuule oleks!"

Asi hakkas mind huvitama ja ma nihkusin endalegi aru andmata mõlemale ardriidile lähemale, kuid nad eemaldusid vaikides. Imeiik küll, ent alles pärast seda vahejuhtumit hakkas mulle üha sagedamini kõrvu puutuma sõna "sepuulid". Kui jalutasin mööda pealinna kõnniteid, soovides osa saada siinsest ööelust, kostis kihavast rahvahulgast minu kõrvu ikka see salapärane sõna. Kord öeldi seda summutatud sosinaga, kord hüüti õhinal: seda sõna võis lugeda kuulutuspallidelt, mis teatasid haruldaste sepuulide oksjonitest ning väljamüükidest, ja heledatelt neoonreklaamidelt, mis soovitasid muretseda endale moodsaid sepulaariume. Asjatult arutasin, mis asi see võiks olla. Viimaks, kui ma südaöö aegu kosutasin end kaubamaja kaheksakümnendal korrusel asuvas baaris klaasitäie kurdlikoorega ja ardriidi lauljatar hakkas laulma šlaagrit "Mu väike sepuulike",
52
kasvas mu uudishimu viimse piirini, ja küsisin mööduvalt kelnerilt, kust võiksin saada sepuuli.

"Üle tänava," vastas see masinlikult, kasseerides sisse arvet. Siis vaatas ta mind uurivalt ja tõmbus veidi tumedamaks. "Kas olete üksinda?"

"Jah. Mis siis?"

"Ei midagi. Kahjuks ei ole mul tagasi anda."

Pidin nõustuma sellega, et mulle tagasi ei antud, ja sõitsin liftiga alla. Tõepoolest nägin otse vastas koletu suurt sepuulide reklaami, tõukasin klaasukse lahti ja astusin juba tühjaks jäänud kauplusse. Läksin leti ette ja küsisin tehtud ükskõiksusega sepuuli.

"Millise sepulaariumi jaoks?" küsis ärisell ja laskus oma nagi pealt alla.

"Noh, millise... hariliku," vastasin.

"Kuidas hariliku?" imestas ta. "Meil on ainult vilistavad sepuulid... "

"Hea küll, palun siis üks..."

"Aga kus teie katees on?"

«E-ee, hm, pole kaasas ..."

'Aga kuidas te siis selle võtate, kui pole naist?" ütles ärisell, vaadates mulle uurivalt otsa. Ta tõmbus pikkamisi tuhmimaks.

"Mul polegi naist," tuli mul kogemata suust.

"Teil... polegi... naist?... " örises mustaks värvunud ärisell, vaadates mind põlglikult. "Ja tahate sepuuli?... Kui pole naist?...

Ta värises kogu kehast. Põgenesin ülepeakaela tänavale, püüdsin kinni vaba eboreti ja käskisin vihaselt, et see viiks mind kuskile öölokaali. Sõitsime Mirgindraggi. Kui ma sisse astusin, pidas orkester parajasti vaheaega. Siin rippus vist üle kolmesaja külalise. Otsides vaba kohta, pressisin ennast nende vahelt

53

läbi, ja äkitselt hüüti mind: suur oli mu rõõm, kui nägin tuttavat kaubareisijat, kellega ma omal ajal Autroopial tuttavaks olin saanud. Ta rippus koos naise ja tütrega. Tutvustasin end daamidele ja hakkasin juba üsna vintis seltskonda oma juttudega lõbustama. Aeg-ajalt tõusid nad üles, et tantsuviisi järgi parketil keerelda. Tuttava naine julgustas mind kõigest väest, nii et ma lõpuks end kokku võtsin ning tantsima läksin. Neljakesi üksteise ümbert tugevasti kinni hoides keerutasime marulise mambriini saatel. Seda küll, ma sain ka pisut müksida, kuid tegin halva mängu juurde hea näo ja teesklesin, nagu oleksin hirmsasti sisse võetud. Kui me laua poole tagasi läksime, peatasin vahekäigus oma tuttava ja küsisin temalt sosinal, mis asjad need sepuulid on.

"Kuidas, palun?" ei saanud ta minust aru. Kordasin küsimust ja lisasin, et tahaksin sepuuli saada. Arvatavasti rääkisin liiga valjusti - lähemal rippujad pöördusid ümber ja põrnitse-sid mind tumenenud nägudega, kuna tuttav ardriit pani ehmatades imikäed risti.

"Druuma heitku armu, Tichy - te olete ometi üksinda!"

"No mis siis sellest!" hüüdsin ma juba pisut ärritatult. "Kas ma sellepärast ei tohi sepuuli saada?"

Ütlesin need sõnad ja märkasin, et äkitselt olid kõik vait jäänud. Mu tuttava naine langes minestanult põrandale, mees sööstis talle appi, lähemal olevad ardriidid aga looklesid minu poole, kuna värvi muutmine reetis vaenulikke kavatsusi. Samal hetkel tulid kolm kelnerit, nad võtsid mul kraest kinni ja viskasid lokaalist välja.

Olin otse tulivihane. Peatasin eboreti ja käskisin ennast hotelli sõidutada, öö läbi ei saanud ma silma kinni, sest midagi kraapis ja torkis: alles koidu ajal nägin, et hotelli teenijad, kes polnud Galaxilt täpsemaid andmeid saanud, olid mulle

54

pannud asbestpesu, sest nendel oli olnud kogemusi külalistega, kes põletavad madratsid nii ära, et ainult vedrud järele jäävad. Eelmise päeva ebameeldivad vahejuhtumid hakkasid hommikuvalguses ununema. Rõõmuga võtsin vastu Calaxi esindaja, kes kell kümme minu

juurde sõitis. Ta eborett oli kuhjaga täis peibutisi, jahipasta karpe ja jahirelvi - viimaseid terve arsenal.

"Kas te pole kunagi kurdlijahil käinud?" küsis mu giid, kui sõiduk hirmsa kiirusega mööda Seetaoni tänavaid kihutas.

"Ei ole. Vahest soovite mind instrueerida?..." ütlesin naeratades.

Galaktika suurimate elajate küttimise pikaajaliste kogemuste tõttu võisin jääda täiesti rahulikuks.

"Olen teie teenistuses," vastas viisakas giid.

See ardriit oli kõhnavõitu, klaasja näovärviga ja ilma abažuurita; ta keha ümber liibus tumesinine riie - niisugust rõivastust polnud ma siin planeedil veel näinud. Kui ma seda ütlesin, rääkis ta, et see on jahiülikond, eriti vajalik siis, kui kurdel läheneb; see, mida ma riideks pidasin, on eriline aine, millega keha kaetakse. Lühidalt - riietus on pealepritsitav, mugav, praktiline, ja mis kõige tähtsam, ta ei lase läbi ardriitide loomulikku helendust, mida kurdel võib kartma hakata.

Teejuht võttis mapist trükitud lehe ja andis mulle tutvumiseks. See on minu paberite hulgas säilinud. Kõlab järgmiselt:

JAHIPIDAMINE KURDLILE

Instruktsioon välismaalaste jaoks

Kurdel kui jahipidamise objekt esitab väga kõrgeid nõudmisi nii jahimehe isiklikele omadustele kui ka varustusele. Et tähendatud loom on evolutsiooniprotsessi käigus, meteooride

55

sadudele kohanedes kasvatanud endale mitteläbilöödava soomuse, siis peetakse jahti kurdleile seestpoolt. Jahipidamiseks kurdlile on vajalik:

a) sissejuhatavas faasis - pasta alusmäärdeks, soust (seene), lauk (porru), sool ja pipar;

b) põhi faasis - luud riisivartest, pomm kellamehhanismigaI. Ettevalmistumine lähteasendis.

Kurdleid püütakse sööda asetamise teel. Jahimees, hõõrunud end eelnevalt sisse aluspastaga, laskub sjorgi vööndis kükkasendisse, mille järel kaaslased riputavad talle peale peeneksrlivitud porrulauku ja lisavad vürtsi maitse järgi.

II. Selles asendis on vajalik oodata kurdilt.

Kui loom läheneb, tuleb säilitada rahulikkust ja võtta mõlema käega kinni kellamehhanismiga pommist, hoides teda põlvede vahel. Näljane kurde! neelab tavaliselt koheselt. Kui kurde/ ei taha võtta, võib teda isu äratamise otstarbel õrnalt keele peale patsutada. Kui on karta mittenäkkamist, soovitavad mõned ennast täiendavalt soolata, kuid see on liiga hädaohtlik, sest kurde! võib teostada aevastuse. Kurdil aevastu-se puhul on ellu jäänud väga vähesed jahimehed.

Kurde/, kes on neelanud, lakub lõugu ja hakkab eemalduma. Pärast allaneelamist astub kütt/ja koheselt tegutsemisfaasi, so pühib luuaga enda küljest maha porrulaugu ja vürtsid, et pasta saaks takistamatult arendada oma lahtistavat mõju, käivitab kellamehhanismi pommis ja eemaldub võimalikult kiiresti tulekusuunale vastupidises suunas.

Kurdlist lahkudes tuleb omistada tähelepanu sellele, et on tarvilik kukkuda kätele ja jalgadele ning mitte ennast ära lüüa.

Märkus. Kangete vürtside kasutamine on keelatud. Samuti

36

on keelatud käivitatud kellamehhanismidega ja porrulauguga üleriputatud pommide panek kurdlitele söödaks. Selline toimimine on kohtu teel jälitatav ja karistatav kui salaküttimine.

Jahireservaadi piiril ootas meid juba valitseja Vauvr koos naise-lastega, kes läikisid päikese käes nagu kristall. Ta oli väga meeldiv ja külalislahke; meid paluti lauda ja nii veetsime tema armastusväärses seltskonnas mitu tundi, kuulates lugusid kurdute elust ja Vauvri ning tema poegade mälestusi jahilkäiku-dest. Korraga jooksis sisse lõõtsutav käskjalg ja teatas, et ajajad olevat kurdiid leidnud ja nad padrikusse kihutanud.

"Kurdleid tuleb enne tublisti kihutada, et neil isu kasvaks," seletas vafitseja.

Üleni pastaga koos, pomm ja maitseained kaasas, läksin Vauvri ja oma giidi saatel kaugele sjorgi. Läbipääsmatus tihnikus kadus varsti rada jalge alt. Liikusime edasi vaevaliselt, aeg-ajalt möödusime kurdli jälgedest - viiemeetrise läbimõõduga aukudest. Teekond vältas üsna kaua. Korraga lõi maapind võppuma ja giid seisatas, andes imikäega märku, et oleksime tasa. Oli kuulda tüminat, justkui oleks silmapiiri taga pikne müris-tanud.

"Kas kuulete?" sosistas giid.

"Kuulen. Ons see kurdel?"

"Jah. Tammub."

Läksime nüüd edasi aeglasemalt ja ettevaatlikumalt. Müdin vaibus ja sjorgis jäi kõik vakka. Varsti hakkas läbi padriku paistma lai lagendik. Kaaslased võtsid selle serval hea positsiooni sisse, määrisid mind maitseainetega kokku, ja kui olid oma silmaga järele vaadanud, kas mul luud ja pomm on käepärast, hiilisid kikivarvul ära, soovitades kannatlikult oodata. Mõnd aega oli vaikne, kostis ainult osmioolide plärtsuvaid

57

samme; mu jalad surid juba täitsa ära, kuid siis lõi maapind vappuma. Märkasin, et kaugemal midagi liikus - lagendiku veerel lõid puude ladvad vankuma ja murdusid, sealt see elajas tuligi. Pidi see küll tubli põrakas olema. Ootamatult kiiresti ilmus lagendiku kohale tema pea, loom astus üle mahamurtud puutüvede ja sammus edasi. Majesteetlikult õõtsudes tuli ta minu poole ja nuuskis valjusti ninaga. Haarasin mõlema käega pommi sangadest kinni ja jäin külmavereliselt ootele. Umbes viiekümne meetri kaugusel seisatas kurdel ja nilpas keelt. Nägin selgesti, et ta läbipaistvas kõhus oli paljude jahimeeste jäänuseid, kellel polnud vedanud.

Kurdel pidas mõnd aega aru. Kartsin, et äkki läheb ära, kuid siis astus ta ligemale ja proovis minu maiku. Kuulsin tumedat matsutamist ja äkki kadus mul pind jalge alt.

"Näkkas! Kivi kotti!" käis mõte läbi pea. Kurdli kõhus polnudki nii pime, kui esimesel pilgul paistis. End korda seadnud, upitasin raske pommi püsti ja hakkasin teda üles keerama, kuid siis kuulsin kellegi köhatust. Tõstsin peaja kõige suuremaks hämmastuseks nägin enda ees tundmatut ardriiti, kes niisamuti pommiga õiendas nagu minagi. Vahtisime tükk aega teineteisele otsa.

"Mida teie siin teete?" küsisin mina.

"Olen kurdlijahil," vastas tema.

"Mina ka," ütlesin, "kuid palun tungivalt, ärge laske end segada. Teie olete siin esimene."

"Ei tule kõne allagi," vaidles ta vastu, "teie olete välismaalane."

"Mis sellest," vastasin, "jätan oma pommi teiseks korraks. Palun ärge pange mind tähelegi."

"See oleks ennekuulmatu!" hüüdis ta. "Teie olete meie külaline."

58

"Kõigepealt olen jahimees."

"Aga mina olen kõigepealt peremees, ma ei lase seda sündida, et teie minu pärast peaksite kurdlist ilma jääma! Palun tungivalt, et te ruttaksite, sest pasta hakkab juba mõju avaldama!"

Kurdel oli tõepoolest rahutuks läinud; isegi siia kuuldus, kuidas ta valjusti ähkis otsekui kümmekond vedurit korraga. Nägin, et ma seda ardriiti ümber ei veena, keerasin pommi üles ja jäin ootama uut tuttavat, kuid tema palus, et ma ees läheksin. Varsti lahkusime kurdli kõhust. Kahe majakorruse kõrguselt kukkudes väänasin jala pahkluust pisut välja. Kurdel,

kellel nüüd ilmselt kergem hakkas, tormas padrikusse ja murdis seal hirmsa kärinaga puid. Korraga kõlas kohutav mürtsa-tus ja kõik jäi vaikseks.

"Tehtud! Soovin südamest õnne!" hüüdis jahimees ja surus mul tugevasti kätt. Samal hetkel jõudsid meie juurde giid ja reservaadi valitseja.

Hakkas pimenema, nii et pidime tagasiminekuga ruttama. Valitseja tõotas mulle, et ta oma käega kurdlist topise teeb ja selle järgmise kaubaveoraketiga Maa peale saadab.

5. XI

Nelja päeva jooksul ei saanud sõnakestki kirjutada, oli kole palju tegemist. Igal hommikul tulevad sulle Kosmosega Kultuurisidemete Pidamise Komisjonist mingid tegelased järele, siis muuseumid, näitused, raadioaktused, pärast lõunat külaskäigud,, ametlikud vastuvõtud, kõnepidamised. Olen juba kor-ralikult'ara vaevatud. KKSPK saadik, kelle hoole all ma olen, ütles eile, et on oodata struumi, kuid unustasin temalt küsida, mida see tähendab. Pean kokku saama kuulsa ardriidi teadlase professor Raasuliga, ainult et veel ei tea. millal.

59

6. XI

Hommikul ärkasin hotellis vägeva kärgatuse peale. Kargasin voodist üles ja nägin, et linna kohal tuprusid suitsu- ja tulesambad. Helistasin hotelli teadetebüroosse ja küsisin, mis lahti on.

"Ei midagi," vastas telefonineiu, "palun ärge muretsege, see on ainult struum."

"Struum?"

"Nojah, meteooride sadu, see kordub meil iga kümne kuu tagant."

"See on ju õudne!" hüüdsin. "Peaks ehk varjendisse minema?!"

"Oh, ükski varjend ei pea vastu, kui meteoriit teda tabab. Aga teil on ju reserv nagu igal kodanikul, ärge kartke midagi."

"Mis reserv?" küsisin ma, kuid telefonineiu pani juba toru ära. Olin silmapilk riides ja läksin linna. Liiklus tänavail oli täiesti normaalne, elanikud tõttasid oma asjatalitustele, riigiametnikud sõitsid värvikirevate aurahade helkides asutustesse, aedades mängisid ja laiutasid helendavad lapsed. Mõne aja pärast jäid plahvatused harvemaks, kuid kaugelt kostis veel ühetasast mürinat. Hakkasin arvama, et struum polegi vist kuigi ohtlik nähtus, sest siin ei tehta temast üldse välja, ja sõitsin loomaaeda - see oli mul päevakavas.

Minu saatjaks hakkas isiklikult direktor, kõhetu ja närviline, kuid kauni klantsiga ardriit. Seetaoni loomaaia eest peetakse väga hästi hoolt; direktor ütles mulle uhkusega, et siin on loomade kollektsioone kõige kaugematestki Galaktika nurkadest, sealhulgas ka Maa loomi. Olin sellest liigutatud ja tahtsin neid näha.

"Kahjuks ei ole see praegu võimalik," vastas direktor ja lisas mu küsivat pilku märgates: "Nad magavad. Meil oli, teate, palju tegemist aklimatiseerimisega ja ma kartsin juba, et

60

ühe isendi elu ei õnnestugi enam päästa. Kuid vitaminiseeritud dieet, mille meie teadlased välja töötasid, andis hiilgavaid tulemusi."

"Ah nii. Aga mis loomad need ometi on?"

"Kärbsed. Kas teile meeldivad kurdlid?"

Ta vaatas minu otsa iseäralikult, kuidagi ootava pilguga, ja ma vastasin samas vaimus, püüdes häälekõlaga väljendada teesklematut vaimustust:

"Oo, väga meeldivad, nad on õudselt armsad olevused!"

Direktori nägu lõi särama.

"See on kena. Lähme neid vaatama, aga esmalt pean vabandama, üks hetk!"

Ta tuli kohe tagasi, köis ümber keha keritud, ja viis mind kurdlikopli juurde, mida ümbritses üheksakümne meetri kõrgune müür. Direktor avas ukse ja laskis mind ees sisse.

"Võite julgesti minna," ütles ta, "minu kurdlid on täiesti

taltsad."

Ma vaatasin kunstlikul sjorgil ringi. Siin peeti kuut või seitset väga toredat kurdlit. Nad olid ligi kolm hektarit suured. Kõige suurem tuli direktori hüüu peale ligemale ja seadis oma saba meie ette. Direktor ronis selle peale ja viipas mulle kutsuvalt käega. Läksin talle järele. Kui kallak liiga järsuks muutus, harutas direktor köie lahti ja ulatas teise otsa mulle, et ma selle ümber keha seoksin. Me ronisime teineteise külge köidetult oma kaks tundi.. Kurdli küürul istus direktor sõna lausumata maha. Ta oli ilmselt liigutatud. Ka mina ei ütelnud midagi, püüdes austada tema tundeid. Mõne aja pärast küsis ta:

"Eks ole siit ilus vaade?"

Tõepoolest, siit ülalt oli näha peaaegu kogu Seetaon oma tornide, templite ja gmaashoonetega; tänavatel liikuvad jalakäijad paistsid pisikesed nagu sipelgad.

61

"Kas te armastate kurdleid?" küsisin tasakesi, nähes, kuidas direktor selgroo lähedalt looma selga silitab.

"Armastan küll," ütles ta siiralt ja vaatas mulle näkku. "Kurdlid on ju meie tsivilisatsiooni häll."

Pärast vaikust jätkas ta:

"Omal ajal, tuhandeid aastaid tagasi, ei olnud meil linnu, toredaid maju, tehnikat ega reserve... Siis kaitsesid meid need heatahtlikud tugevad loomad, nad päästsid meid rasketel struumiaegadel. Poleks olnud kurdleid, ei oleks ükski ardriit praegust ilusat aega näinud. Nüüd aga peetakse nende peale jahti, hävitatakse ja tapetakse neid - milline jõle, metsik tä-namatus!"

Ma ei julgenud midagi vahele ütelda. Natukese aja pärast sai ta oma tunnetest võitu ja rääkis edasi:

"Ma vihkan kõigest südamest neid jahimehi, kes hea eest tasuvad nurjatusega! Te olete vist näinud küttimispasta reklaame, on ju nii?"

"Muidugi."

Direktori sõnadest hingepõhjani häbistatud, võpatasin mõtte juures, et ta võiks mu hiljutisest teost kuulda saada: olin ju oma käega kurdli tapnud. Püüdsin direktorit sellest nii hädaohtlikust jutuainest kõrvale juhtida ja küsisin:

"Kas te tõesti neile nii palju tänu võlgnete? Ma ei teadnud seda..."

"Kuidas nii - te ei teadnud? Kurdlid kandsid ju meid oma üsas kakskümmend tuhat aastat! Meie esivanemad, kes elasid nende sisemuses, olid varjatud tapva meteooride rahe eest tugevate soomustega ja arenesid sellisteks, nagu meiegi nüüd oleme: mõtlevateks, ilusateks, pimedas helendavateks olenditeks. Kuidas te seda ei teadnud?"

"Olen välismaalane... " vastasin sosinal ja tõotasin endamisi,

62

et ma enam iialgi oma kätt kurdli vastu ei tõsta.

"Jajah..." ütles direktor mind tähele panemata ja tõusis püsti. "Kahjuks peame tagasi minema: kohustused ei anna mahti... "

Loomaaiast sõitsin eboretiga Galaxisse, kuhu pidi minu jaoks jäetama õhtuse teatrietenduse pilet.

Kesklinnas hakkas jälle kostma kärgatavaid plahvatusi. Need läksid järjest valjemaks ja sagedamaks. Üle majakatuste pahvatas tule- ja suitsusambaid. Nähes, et ükski jalakäija sellest välja ei tee. olin ka mina vait. Eborett peatus Galaxi ees. Valveametnik küsis, kas loomaaed mulle meeldis.

"Muidugi, väga ilus," vastasin, "aga... issand jumal!"

Kogu Galax vappus. Kaht vastas asuvat büroohoonet, mis olid läbi akna näha nagu peo peal, tabas meteoor ja nad lendasid pilbasteks. Mul lõi kõrvad lukku. Vaarusin vastu seina.

"Tühja kah," ütles ametnik. "Kui viibiksite meil kauem, harjuksite ära. Olge head, siin on teie pii... "

Ta jutt lõigati katki. Midagi välgatas, kärgatas, tõusis tolmupilv, ja kui see lahtus, nägin oma jutukaaslase asemel koletut auku põrandas. Seisin nagu soolasammas. Ei läinud minutitki, kui tunkedes ardriitidel oli auk ära parandatud; nad tõid kohale madala veoki, mille peal oli suur komps. Kui see lahti pakiti, ilmus mu ette ametnik, pilet käes. Ta raputas pakendi jäänused enda küljest maha ja ütles nagil aset võttes:

"Siin on teie pilet. Ma ütlesin teile, et see on tühiasi. Vajaduse korral valmistatakse meist igaühest dublikaat. Te imestate, kut rahulikud me oleme? Noh, see kestab juba kolmkümmend tuhat aastat, oleme harjunud... Kui soovite lõunat süüa, siis Galaxi restoran on juba avatud. All, välisuksest vasakul!"

"Tänan, ei ole isu," vastasin ja läksin põlvist pisut nõtkudes välja, kus vahetpidamata kõlasid plahvatused ja kärgatused. Äkki läks mul süda täis.

"Ei pea te siin nägema, et Maa elanik kardab!" ütlesin iseendale. Vaatasin kella ja käskisin end teatri ette sõidutada.

Teel lõi meteoor eboreti puruks ja ma istusin teise peale. Seal, kus eile oli seisnud teatrihoone, paistis suitsev rusuhunnik.

"Kas piletiraha makstakse tagasi?" küsisin tänaval seisvalt kassiirilt.

"Mispärast? Etendus algab õigel ajal."

"Kuidas õigel ajal? Meteoor on ju..."

"Veel kakskümmend minutit," näitas kassiir oma kella peale.

"Aga..."

"Ehk oleksite nii lahke ja läheksite kassa eest ära! Me tahame pileteid osta!" hüüti sabast, mis oli minu selja taha kogunenud. Kehitasin õlgu ja astusin kõrvale. Samal ajal laaditi rusud kahele suurele autole ja veeti ära. Mõne minuti pärast oli plats puhas.

"Kas etendus toimub lageda taeva all?" küsisin ühelt ootajalt, kes teatrikavaga tuult lehvitas.

"Ah ei, arvan, et kõik sünnib nii nagu alati," vastas see.

Ma vihastusin ega vastanud midagi, sest arvasin, et nad mind tögavad. Väljakule sõitis suur tsistern. Sellest valati välja valkjat, erepunaselt helkivat massi, mida sai kõrge kuhik. Aega viitmata pisteti tuliselt õhkuva taignamassi sisse torud ja hakati sinna õhku pumpama. Taignast kasvas mull, mis suurenes pöörase kiirusega. Minut hiljem oli sellest saanud suurepärane teatrihoone koopia, ehkki veel täiesti pehme, sest ta õõtsus tuulehoogude käes. Järgmise viie minuti jooksul tõmbus äsja valmispuhutud teatrihoone kõvaks, kuid samas lõi meteoor tüki katust puruks. Puhuti siis ka uus katus peale ja külaliste vool liikus avatud ustest sisse. Istusin oma kohale ja tundsin, et iste on veel soe. See oli ainus tõend äsjase katastroofi kohta. Küsisin

naabrilt, mis taignast teater püstitati, ja mulle öeldi, et see ongi kuulus ardriidi gmaas.

Etenduse algus hilines ühe minuti. Saal tehti gongilöögi peale pimedaks ja nüüd oli ta nagu hõõguvate sütega kaetud rest, kuna näitlejad seevastu lõid toredasti sätendama. Mängiti sümbolistlikku ajaloolist tükki, ja tõtt öelda ei saanud ma sellest suuremat aru, liiatigi et paljud kohad esitati värviliste pantomiimidena. Esimene vaatus toimus templis. Salk noori ardriidi neide pärgas Druuma kuju, lauldes oma kallimaist.

Korraga ilmus merevaik-kollane kirikuvürst, kes neiud välja kihutas - peale kõige ilusama, kes oli läbipaistev kui allikavesi. Vaimulik pani ta jumalakuju sisse kinni. Vang kutsus lauluga oma armsamat, kes sisse tormas ja vanamehe ära kustutas. Samal hetkel purustas meteoor lae, osa dekoratsioone ja primadonna, kuid sedamaid pisteti suflöörikongist nii osavalt reserv asemele, et see, kes parajasti köhatas või silmi pilgutas, üldse midagi tähele ei pannud. Edasi otsustasid armastajad perekonna luua. Vaatus lõppes sellega, et kirikuvürst kuristikku tõugati.

Kui pärast vaheaega eesriie üles tõusis, nägin, et abieluli-sed koos oma järglastega moodustasid toreda kera, mis muusika saatel kord ühte, kord teise külge veeres. Tuli teener ja teatas, et tundmatu heategija on abielupaarile saatnud hulga sepuule. Lavale kanti hiiglasuur pakk, mille avamist ma äraräägikimata põnevusega jälgisin. Kui kaas lahti võeti, lõi mulle midagi kõvasti lagipähe ja ma kaotasin meelemärkuse. Toibusin selsamal kohal. Laval sepuulidest enam ei räägitud, ära-kustutatud kirikuvürst vehkis seal traagiliselt hõõguvate laste ja vanemate vahel ringi ning sajatas kõige kohutavamal kombel. Katsusin pealage - muhku ei olnud.

"Mis minuga juhtus?" küsisin naabrinnalt sosinal.

65

"Vabandage? Ah jah, meteoor tappis teid, aga etendusest ei kaotanud te midagi, sest see duett oli jäle. Iseasi, et tekkis skandaal: teie reserv tuli tuua Galaxist," sosistas lahke ardriidi daam mulle.

"Mis reserv?" küsisin, tundes, et mul silmade ees mustaks läheb.

"Noh, teie oma ikka ... "

"Kus ma nüüd olen?"

"Kus? Teatris. Ons teil paha?"

"Nii et mina olen reserv?"

"Nojah."

"Aga kus see mina on, kes siin enne mind istus?"

Meie ees istujad hakkasid valjusti sisistama ja mu naaber jäi vait.

"Üksainus sõna, palun tungivalt," sosistasin tasakesi, "kus on need... noh... teate..."

"Tasa! Mis see olgu! Palun mitte segada!" hüüti mitmelt poolt järjest valjemini. Minu meesnaaber, vihast tumekollane, hakkas kutsuma teatriteenreid. Pooleldi meeltesegaduses jooksin teatrist välja, sõitsin esimese eboretiga tagasi hotelli ja silmitsesin ennast väga tähelepanelikult peeglist. Tuju hakkas juba pisut tõusma, sest olin täiesti samasugune nagu enne, kuid lähemal vaatlusel avastasin midagi õudset. Mu särk oli ju pahupidi selga tõmmatud ja nööbid käisid sissepoole kinni - ilmne tõend, et nendel, kes mind riietasid, polnud Maa elanike pesust udust aimugi. Kõigele pani krooni pähe see, et sokipöisest pudenesid välja rutuga sinna jäänud pakkimispaberi tükid. Mul jäi hing kinni. Korraga helises telefon.

"Helistan teile juba neljandat korda," ütles neiu KKSPK-st. "Professor Raasul tahaks teiega täna kokku saada."

"Kes? Professor?" kordasin suure pingutusega mõtteid ko-

66

gudes. "Hea küll, aga millal?"

"Millal soovite, kas või kohe."

"Sel juhtumil sõidan viivitamata tema juurde!" tegin kiire otsuse. "Ja... ja palun mu arve valmis teha!"

"Kas sõidate juba ära?" imestas KKSPK neiu.

"Jah, pean sõitma. Mul on hoopis harjumatu tunne!" ütlesin ma ja viskasin toru hargile.

Riietusin ümber ja läksin alla. Viimased sündmused olid mulle sedavõrd mõjunud, et kui ma eboretti istusin ja meteoor samal hetkel hotellihoone pilbasteks lõi, ütlesin silmi pilgutamata professori aadressi. Ta elas aedlinnas, keset mahedalt hõbelevaid künkaid. Peatasin eboreti üsna kaugel, sest pärast viimaste tundide närvipinget tahtsin pisut jalutada. Teed mööda kõndides nägin väikest kasvu elatanud ardriiti, kes aeglaselt enda ees mingit kaetud käru tõukas. Ta teretas mind viisakalt ja ma võtsin tere vastu. Käisime mõne aja kõrvuti. Teekäänaku tagant tuli nähtavale hekk, mis ümbritses professori maja; sealt aga tõusid taevasse keerlevad suitsupilved. Minu kõrval astuv ardriit komistas ja samal hetkel kostis katte alt hääl:

"Juba kohal?"
"Veel mitte," vastas kärumees.
See pani mind pisut hämmastuma, kuid ma ei lausunud midagi. Kui me tarandikule lähemale jõudsime, panin tähele, et suits tuli samast kohast, kus arvasin olevat professori maja. Ütlesin $eda ka kärumehele, ta noogutas pead.
"Seda küll, siia langes meteoor, veerand tunni eest."
"Mida ma pean kuulma!!!" hüüdsin jahmunult. "See on ju õudne!"
"Kohe tuleb gmaasimasin," ütles kärumees selle peale, "linna serv, teate, ega nad siia iialgi eriti ei tõtta. Mitte nagu meie."
67
"Juba kohal?" kostis jälle krooksuv hääl käru pealt.
"Veel mitte," vastas kärumees ja ütles minule: "Ehk oleksite nii lahke ja avaksite värava?"
Täitsin masinlikult ta soovi ja küsisin:
"Nii et teie lähete ka professori juurde?..."
"Jah, ma tõin reservi," vastas kärumees, hakates katet pealt lahti harutama. Mul jäi hing kinni, kui nägin suurt, hoolikalt kinniseotud pampu. Paber oli ühest kohast katki ja sealt vaatas välja elus silm.
"Tulite minu juurde... aa... nii et tulite minu juurde... " kägises pambu seest raugahääl, "silmapilk... silmapilk... Kui te astuksite seniks lehtlasse... "
"Jah... jah... lähen nagu tuul... " vastasin. Kärumees lükkas oma koormat edasi, mina aga pöördusin kannapealt ümber, kargasin üle aia ja tormasin kosmodroomile, nii kiiresti kui jalad võtsid. Tunni aja pärast kihutasin ma juba keset taeva-ava-rusi. Loodan, et professor Raasul seda mulle pahaks ei pannud.
68

KAHEKÜMNE KOLMAS REIS

Lugesin professor Tarantoga tuntud teosest Kosmozooloogia, et kaksiktähe Erpea ümber tiirlevat väga väike planeet - kui kõik selle elanikud ühekorraga kodunt välja läheksid, ei mahuks nad tema pinnale muud moodi, kui peaksid ühe jala peal seisma. Professor Tarantogat peetakse küll kuulsaks autoriteediks, kuid see väide tundub liialdamisena. Otsustasin isiklikult järele vaadata, kas see tõele vastab.
Reis läks vahelduva õnnega. 463. muutliku tähe ligidal tekkis mul mootoris rike ja rakett hakkas tähe poole langema. Mul tõusid juuksed püsti, sest seal Cepheidi pinnal on temperatuur kuni 600 000 kraadi Celsiuse järgi. Kuumus tõusis iga silmapilguga ja muutus lõpuks niivõrd talumatuks, et pidin ennast litsuma väikesse külmutuskappi, kus tavaliselt hoidsin toiduaineid - mujal polnud enam võimalik töötada. Asjaolude kokkusattumus oli tõepoolest hämmastav, sest ma ei võinud hingestkj aimata, et üsna varsti satun umbes samasugusesse olukorda. Sain rikkest õnnekombel jagu ja lendasin juba viperusteta Erpeani. See kaksiktäht kujutab endast kaht päikest: üks neist on suur ja punane nagu telliskivi, kuid mitte kuigi kuum, teine aga helesinine ja kiirgab hirmsat lõõska. Planeet ise oli tõepoolest nii pisike, et leidsin ta suure vaevaga alles
69
siis, kui kogu ümbritsev ruum oli läbi tohlatud. Bžuudid, kes seal elavad, võtsid mind ütlemata lahkesti vastu.
See, kuidas kord üks, kord teine päike tõuseb ja loojub, on imeilus, samuti tekivad eriskummalised vaatepildid nende varjutuste ajal. Pool ööpäeva paistab punane päike ja siis näivad kõik asjad otsekui vere sees olevat, teise poole paistab sinine päike ja see on nii hele, et peab käima kogu aeg kinnisilmi, kuid ikkagi on kõik päris hästi näha. Bžuudid ei tea

üldsegi, mis on pimedus, ja nad kutsuvad sinist aega päevaks ning punast ööks. Planeedil on tõepoolest kohutavalt vähe ruumi, kuid bžuudid, väga intelligentsed ja suurte teadmistega olendid, kes iseäranis hästi tunnevad füüsikat, on sellest raskusest hiilgavalt üle saanud, kuigi viis, mida nad kasutavad, on tõtt öelda pisut kummaline. Nimelt võtab vastavas asutuses pretsiisne röntgeniapa-raat igalt planeedi elanikult n-ö "aatomikirjelduse". See kujutab endast ülitäpset plaani, millel on fikseeritud viimne kui üks aineosake, valgumolekul ja keemiline ühend, millest keha koosneb. Kui saabub puhkeaeg, poeb bžuut väikese ukse kaudu erilisse aparaati ja selle sisemuses pihustatakse ta imetillukesteks aatomiteks. Võttes sellisel kujul väga vähe ruumi, saadab ta mööda öö, hommikul aga paneb äratuskell kindlaksmääratud ajal aparaadi käima, see ühendab aatomikirjelduse järgi kõik osakesed uuesti endises paigutuses ja järjestuses, uks avaneb ning ellu ärganud bžuut haigutab paar korda ja läheb tööle.

Bžuudid ei jõudnud mulle seesuguse kombe kasulikke külgi ära kiita. Nad rõhutasid, et unepuudus, öised viirastused, koledad unenäod ega luupainajad ei tule selle puhul kõne alla, sest kui keha aparaadis aatomiteks muutub, on ta ka elutu ja meelemõistuseta. Ka talitavad nad niimoodi veel mitmetel teistel juhtumitel, näiteks arsti või ametiasutuste ooteruumides, kus toolide asemel on roosad ja sinised aparaadikastikesed,

samuti mõnesugustel istungitel ja koosolekutel, ühesõnaga igal pool, kus inimene peab haigutama ja vähimatki kasulikku tegemata aega surnuks lööma, raisates oma olemasoluga ainult ruumi. Samasugusel teravmeelsel kombel on bžuudid harjunud ka reisima. Kes tahab kuhugi sõita, kirjutab kaardi peale aadressi, kleebib selle väikesele karbile, mille paneb aparaadi ette. Siis läheb ta aparaadi sisse, seal tehakse ta aatomiteks ja pannakse karpi. On olemas ekspedeerimistalitus, midagi meie posti taolist, mis selliseid saadetisi vastaval aadressil pärale toimetab. Kui kellelgi väga suur rutt on, saadetakse tema aatomikirjeldus telegraafi teel sihtkohta ja valmistatakse seal tema teisend. Samaks ajaks muudetakse originaalbžuut aatomiteks ja antakse arhiivi. Selline telegraafiline reisimine on väga ahvatlev, sest ta on ülimalt kiire ja lihtne, kuid sisaldab ka teatavaid ohte. Just sel ajal, kui ma sinna jõudsin, teatasid ajalehed, et parajasti olla juhtunud midagi enneolematut. Nimelt pidi keegi noor bžuut nimega Termofeeles minema kuskile planeedi teisele poolkerale, kus pidi peetama tema pulmad. Nagu armunu puhul mõistetav, tahtis ta oma väljavalitu juurde jõuda nii kiiresti kui vähegi võimalik, läks postkontorisse ja laskis ennast telegraafi teel edasi saata. Vaevalt oli see tehtud, kui telegraafiametnik mingi edasilükkamatu toimingu pärast ära kutsuti, tema asendaja aga ei teadnud sellest midagi, et Termofeeles juba ära saadetud oli, ja telegrafeeris tema kirjelduse teist korda. Nii ilmuski igatseva pruudi ette kaks Termofeelest, kes sarnanesid teineteisega nagu kaks tilka vett. On raske kirjeldada õnnetu mõrsja ning kogu pulmaseltskonna kohutavat hämmingut ja nõutust. Katsuti ühele Termofeelesele auku pähe rääkida, et ta laseks ennast vabatahtlikult aatomiteks teha, millega ebameeldiv vahejuhtum oleks likvideeritud, kuid sellest ei tulnud midagi välja,

sest nii üks kui teine raius kangekaelselt, et just tema on see õige ja ainus Termofeeles. Asi läks kohtusse ja käis läbi mitmetest instantsidest. Kõrgema kohtu otsus langetati alles pärast minu äralendu, nii et ei tea ütelda, kuidas asi lõppes.

Bžuudid käisid mulle puhtast südamest peale, et ma nende puhkamis- ja reisimismenetluse ära prooviksin, kinnitades, et ülal kirjeldatu taolisi eksitusi tulevat ette äärmiselt harva ja et protsessis endas polevat ju midagi salapärast ega üleloomulikku, sest, nagu hästi teada, koosnevad elusorganismid samast mateeriast, millest kõik meid ümbritsevad esemed, planeedid ja tähedki, erineb ainult osakeste vastastikune seostus ja paigutus. Mõistsin neid argumente väga hästi, kuid meelitamisele jäin kurdiks.

Ühel õhtul elasin läbi midagi iseäralikku. Läksin tuttavale bžuudile külla, kuid unustasin talle eelnevalt telefoneerida. Toas, kuhu astusin, ei olnud hingelistki. Hakkasin majaisa otsima ja vaatasin kordamööda sisse mitmesugustest ustest (ruumikitsikus bžuutide korterites on kujuteldamatu, kuid normaalne), viimaks paotasin veel üht väiksemat ust ja nägin otsekui pisikese külmutuskapi sisemust. See oli täitsa tühi, kuid riiulil seisis väike karbike, halli pulbrit täis. Ma võtsin millelegi mõtlemata seda pulbrit pihku, siis aga võpatasin, sest kuuldus ukse avamist, ja pulber pudenes põrandale.

"Mis sa nüüd tegid, austatud välismaalane!" hüüdis sisseastuja, tuttava bžuudi poeg. "Ära mängi, loobid veel mu isa laiali!"

Nende sõnade peale ehmusin ja kurvastasin hirmsasti, kuid poiss hüüdis:

"Tühja kah, ära tee väljagi!" Ta lippas hoovi ja tõi sealt

* Toimetuse märkus: nagu on teatavaks saanud, otsustas kohus pihustada mõlemad peigmehed ja ellu äratada ainult ühe, nii et otsus oli tõesti saalomonlik.

72

mõne minuti pärast kamaka sütt, kotikese suhkrut, näputäie väävlit, ühe väikese raudnaela ja kamaluga harilikku liiva, viskas kõik need asjad karbi sisse, sulges ukse ja vajutas lülitile. Kuulsin, nagu oleks keegi tumedalt õhanud või suud maiguta-nud, uks avanes ja tuttav bžuut oligi täie tervise juures ning vigastamatuna lävel, naerdes minu hämmastuse üle. Pärast, kui juttu ajasime, küsisin, ega ma temale viga teinud, kui osa tema keha mateeriast maha puistasin, ja kuidas küll ta poeg sai hullu tembu nii lihtsalt heaks teha.

"Ah, mis lollusi sa räägid," ütles bžuut, "ei teinud sa mulle küüneväärtki viga! Kallis välismaalane, küllap sa tunned füsioloogiliste uurimuste tulemusi, mis näitavad, et kõik aatomid meie kehas asenduvad pidevalt uutega - ühed ühendid lagunevad, teised tekivad, kuna puudujääk kaetakse söömise ja joomisega, samuti hingamisega: seda kõike ühtekokku kutsutakse ainevahetuseks. Nii et need aatomid, millest koosnes su keha veel aasta eest. on ammuilma sealt lahkunud ning kus see ja teine ära rännanud; muutmatuks jääb ainult organismi üldine ehitus ja aineosakeste asetus üksteise suhtes. Selles, et mu poeg minu elluäratamiseks vajalikku mateeriavaru täiendas, ei ole midagi imelikku, sest meie keha koosneb ju süsinikust, väävlist, vesinikust, hapnikust, lämmastikust ja näputäiest rauast, ja asjades, mida ta juurde tõi, leidub peamiselt just neid elemente. Palun, kui astuksite aparaati, siis veenduksite ise, kui süütu toiming see on... "

Ma.ei võtnud armastusväärset majaisa kuulda ja jäin veel mõneks ajaks kõhklema, kas sellist võimalust kasutada, kuid viimaks, pärast pikemat sisemist võitlust, tegin julge otsuse. Mind valgustati röntgenikabinetis läbi, koostati minu aatomi-kirjeldus ja siis läksin tagasi tuttava juurde. Mõningaid raskusi oli sellega, et ennast aparaati litsuda, sest olen üsna kerekas.

73

Armastusväärne majaisa pidi mind avitama, kuid uks saadi kinni alles kogu perekonna ühisel jõul. Lukk klõpsatas ja ma olin pimeduses.

Mis pärast seda juhtus, ei mäleta. Tundsin vaid, et mul on väga ebamugav ja et riiuli serv mu kõrva pigistab, siis aga sain ennast liigutada, uks avanes ja ma pugesin aparaadist välja. Küsisin kõigepealt, miks eksperiment tegemata jäi, kuid majaisa selgitas mulle lahkelt naeratades, et ma eksin. Vaatasin siis seinakella ja nägin, et olin tegelikult viibinud aparaadi sees kaksteist tundi täiesti teadvuseta olekus. Ainuke väike viperus seisis selles, et mu taskukell näitas aparaati minemise aega, sest ta oli ju aatomiteks pihustatud nagu minagi ega saanud muidugi käia.

Bžuudid, kellega ma järjest rohkem sõbraks sain, kõnelesid mulle veel muudest aparaadi kasutamise võimalustest: neil on selline traditsioon, et kui suurtel teadlastel lasub südamel mingi probleem, mida ei suudeta lahendada, viibivad nad aparaadis mitukümmend aastat, siis

aga sünnivad uuesti, tulevad välja ja küsivad, kas see probleem on juba lahendatud. Kui veel pole, lasevad nad endid uuesti aatomiteks teha ja saavutavad niimoodi oma eesmärgi.

Pärast esimest õnnestunud eksperimenti läksin hoopis julgeks ja siiamaani mulle tundmatu puhkamisviis hakkas mulle nii kangesti meeldima, et ma mitte ainult ööd, vaid iga vaba hetke saatsin mööda aatomiteks tehtuna-. See oli võimalik ka parkides ja tänavatel, sest igale poole olid üles pandud postkasti meenutavad pisikese uksega aparaadid. Ei tohi ainult jätta äratuskella õige aja peale keeramata; need, kes hajameelsed on, unustavad selle mõnikord ära ja võiksid igaveseks jääda aparaadi sisemusse puhkama. Kuid on olemas eriline kontrolöride institutsioon, ja peed vaatavad kord kuus kõik aparaadid üle.

74

Kui planeedilt lahkumise hetk lähemale jõudis, sattusin bžuutide kombest ülimasse vaimustusse ja pruukisin seda, nagu juba öeldud, igal sammul. Kahjuks läks selline õhin mulle kalliks maksma. Üks aparaat, milles viibisin, läks nimelt raasuke rikki, ja kui äratuskell hommikul kontaktid ühendas, tõusin küll silmapilkselt ellu, kuid mitte tavalisel kujul, vaid Napoleon Bonaparte'ina, seljas keisrimunder, selle ümber kolmevärviline Auleegioni lint, puusal mõõk, kullast kiiskav kolmnurkne kübar peas ja valitsuskepp ning riigiõun käes. Niimoodi ilmusin hämmastunud bžuutide ette. Mulle anti otsemaid nõu, et läheksin lähimasse korrasolevasse aparaati ümbertegemisele, millega polnud ju vähimatki raskust, sest mu õige aatomikirjeldus oli käepärast, kuid see mõte oli mulle nii vastumeelt, et nõustusin ainult muutma keisrikübara läkiläkiks, mõõga nugade-kahvlite komplektiks ja valitsuskepi ning riigiõuna vihmavarjuks. Kui ma juba raketi rooli taga istusin ja planeet kaugele igavese öö pimedusse vajus, tuli mul äkki mõte, et küllap talitasin kergemeelselt, loobudes käegakatsutavaist asitõendeist, mis oleksid võinud mu sõnade paikapidavust kinnitada, aga oli juba liiga hilja.

75

KAHEKÜMNE VIIES REIS

Üks tähtsamaid kosmotrasse Suure Vankri tähtkujus on planeetide Mutria ja Latriidi vahel. See läheb mööda Taiiriast, kivisest taevakehast, millel on astronautide hulgas väga halb kuulsus, sest tema ümber tiirlevad suured kaljurahnude parved. See on nagu mingi ürgkaos, piirkond täis ohte: vaevalt paistab planeediketas läbi tuleleekidest välkuvate ja mürisevate kivi-pilvede, kus kaljukambad järjest kokku põrkavad.

Mitme aasta eest hakkasid Mutria ja Latriidi vahet kurseerivad piloodid kõnelema mingitest õudsetest olenditest, kes Taiiria ümber tupruvast tolmust ootamatult välja ujuvat: nad tungivat rakettidele kallale, väänavat nende ümber pikad haarmed ja katsuvat neid oma pimedaisse urkaisse tirida. Esiotsa olla reisimehed ainult ehmatusega pääsenud. Mõni aeg hiljem tekkis kuuldus, et need koletised tunginud kallale ühele piloodile, kes, skafander seljas, oma raketi välispardal pärastlõunast jalutuskäiku teinud. Lugu oli tublisti üle soolatud, sest too kosmonaut (minu hea tuttav) oli skafandri peale teed läigitanud ja riputas selle läbi luugi välja kuivama, sealsamas aga lendasid sinna kummalised väänlevad olendid, kiskusid skafandri lahti ja kadusid.

Viimaks tõusis lähematel planeetidel nii suur ärevus, et spetsiaalne ekspeditsioon läks Taiiria ümbrust läbi otsima.

76

Mõned selle liikmed väitsid, et Taiiria pilvede sees olevat näha mingeid madujaid kaheksajala taolisi elukaid, kuid see ei leidnud kinnitust, sest ekspeditsioon ei julgenud Taiiria pimedatele ränikivipilvede aladele tungida ja pöördus kuu aja pärast Latriidile tagasi, midagi saavutamata. Pärastpoole pandi toime teisigi uurimisretki, kuid kõik jooksid tühja.

Lõpuks läks Taiiriale tuntud kosmoseröövel. vapper Ao Murbras, kaasas kaks skafandris hagijat, et salapäraste olendite peale jahti pidada. Viie päeva pärast tuli ta tagasi üksinda ja hirmsasti ärakatkutuna. Nagu ta jutustas, ilmunud Taiiria lähedal tolmupilvest äkitselt suur hulk koletisi, kes oma haarmed tema ja koerte ümber keeranud; kangelaslik kütt tõmmanud pussi välja, sellega pimesi rahmides õnnestunud tal küll surmavast kaisutusest pääseda, kuid kahjuks jäid koerad sinna. Murbrase skafandri välis- ja sisepinnal oli näha kähmluse jälgi, mõnes kohas aga oli selle külge kleepunud mingeid rohelisi kiurikkaid täimevarsi meenutavaid hatakaid. Teadlas-kolleegium, kes neid hoolega uuris, tegi järelduse, et need on Maal ülihästi tuntud paljurakse organismi tükid; nimelt oli jutt Solanum tuberosum'ist, paljuseemnelisest paaritusulgjate lehtedega mugultaimest, mille hispaanlased XVI sajandil Ameerikast Euroopasse olid toonud. Uudis oli lausa kõmuline, aga päris raske on kirjeldada seda, mis juhtus, kui keegi tõlkis teadusliku järelduse tavalisse keelde ja selgus, et Murbrase skafandri küljes oli kartulivarte jäänuseid.

Vapper kosmosehunt oli hingepõhjani solvunud sellest oletusest, nagu oleks ta neli tundi kähmelnud kartulitega, ja nõudis, et kolleegium selle alandava laimu tagasi võtaks, kuid teadlased vastasid, et nad ei saavat ühestki sõnast taganeda. Ärevus muutus üleüldiseks. Tekkisid kartoflistide partei ja anti-kartoflistide partei, mis hõlmasid esiotsa Väikese ning siis ka

Suure Vankri ja külvasid vastastikku üksteist üle kõige häbematuma sõimuga. Kõik aga kahvatas selle kõrval, mis juhtus, kui vaidlusse sekkusid filosoofid. Inglismaalt, Prantsusmaalt, Austraaliast, Kanadast ja Ühendriikidest ilmus aina geniaalsemaid tunnetusteoreetikuid ning puhta mõistuse esindajaid, kelle otsingud viisid lausa rabavate tulemusteni.

Füsikalistid tulid pärast küsimuse põhjalikku uurimist otsusele, et kui kaks keha A ja B liiguvad, on ükskõik, kas ütleme, et A liigub B suhtes või B liigub A suhtes. Et liikumine on suhteline, võime ühesuguse õigusega ütelda, et inimene liigub kartuli suhtes, või ka, et kartul liigub inimese suhtes. Küsimus, kas kartulid võivad liikuda, on järelikult mõttetu ja kogu probleem näiline, st teda pole üldse olemas.

Semantikud ütlesid, et kõik oleneb sellest, kuidas mõista sõnu "kartul", "on" ja "liikuv". Et võtmeks on verb "on", tuleb seda põhjalikult uurida. Seejärel hakkasid nad koostama Kosmilise semasioloogia entsüklopeediat, pühendades esimesed neli köidet sõna "on" tähenduse selgitamisele.

Neopositivistid ütlesid, et me ei taju vahetult mitte kartu-livarsi, vaid mõtteliste muljete värsi; seejärel seadsid nad kokku loogilised sümbolid tähendusega "muljete varred" ja "kartulivarred", koostasid sedastustest erilise tehte, mis koosnes täielikult algebralistest märkidest, ja kui oli kulutatud vaaditäis tinti, jõudsid nad matemaatiliselt selge, täiesti vaieldamatu ja õige tulemuseni, et 0 = 0.

Tomistid ütlesid, et jumal on loodusseadused selleks maksma pannud, et saaks teha imet, sest ime on loodusseaduse rikkumine, ja kus seadust pole, seal pole midagi rikkuda. Mis puutub käesolevasse juhtumisse, siis kartulid liiguvad, kui see on Kõigevägevama tahtmine, aga ei ole teada, kas see äkki pole häbematute materialistide riugas, millega tahetakse

diskrediteerida kirikut. Järelikult tuleb ära oodata, milline on Vatikani kõrgeima kolleegiumi otsus.

Uuskantiaanid ütlesid, et asjad on vaimu loodud ja nad ei ole tunnetatavad; kui mõistus loob liikuva kartuli idee, siis saab liikuv kartul olema. Kuid see on vaid esialgne mulje, sest meie vaim on samuti tunnetamatu nagu ka tema looming, nii et Iikkagi pole midagi teada.

Holistid-pluralistid-biheivioristid-füsikalistid ütlesid, et nagu füüsikast teada, on seaduspärasus looduses ainult statistiline. Nagu on võimatu absoluutse täpsusega ette näha

üksiku elektroni liikumist, nii ei ole täpselt teada ka see, mida võib teha üksik kartul. Senised vaatlused näitavad, et inimene on miljoneil kordadel kablinud maa seest kartuleid, kuid ei ole võimatu, et ühel korral miljardist juhtub vastupidine lugu ja kartul kablib maa seest välja inimese.

Professor Urlipan, üksik filosoof Russelli ja Reichenbachi koolkonnast, ei jätnud ühestki eelnenud väitest kivi kivi peale. Ta kinnitas, et inimene ei tunneta mõttelisi väljendusi, sest keegi ei näe laua mõttelist väljendust, vaid ikkagi lauda ennast; teiselt poolt aga on teada, et välismaailmast midagi teada ei ole, tähendab, ei ole füüsilisi esemeid ega nende mõttelisi väljendusi. "Midagi pole olemas," ütles professor Urlipan. "Ja kui keegi teisel arvamusel on, siis ta valetab."

Niisiis ei saa kartulite kohta midagi ütelda, aga hoopis teisel põhjusel kui uuskantiaanid, kes väidavad küll sedasama.

Samal ajal kui Urlipan ööd ja päevad töötas ega tõstnud jalga majast, mille ees ootasid antikartoflistid mädakartulite-ga, sest kõik olid võitluskires pööraseks läinud, ilmus areenile, või täpsemalt, maandus Latriidil professor Tarantoga. Ta jättis mõttetud kemplemised tähele panemata ja otsustas uurida saladust sine ira et studio nagu tõeline teadusemees kunagi.

Ta alustas uurimist sõitudega ümberkaudsetele planeetidele, kus kogus andmeid kohalikelt elanikelt. Niiviisi uuris ta välja, et salapäraseid olendeid tuntakse järgmiste nimetuste all: kardlid, maaubinad, runnakud, mussikud, savikud, otukesed, tuhlid, justnikud, hiirud, villikud, tuhatvelised, peebukesed, nunnud, topatsid ja pabulad. See pani teda mõtlema, sest nagu sõnastikud näitavad, on kõik need sõnad tavalise kartuli sünonüümid.

Imetlusväärse sihikindluse ja raugematu innuga pürgis Tarantoga mõistatuse lahenduse poole ja juba viie aasta pärast valmis tal teooria, mis midagi uduseks ei jätnud.

Hulk aega tagasi põrkas meteoorirahnuga kokku kosmoselaev, mis vedas Latriidi kolonistidele kartuleid. Laeva keresse löödi auk ja kogu laadung pudenes välja. Päästeraketid toimetasid laeva rifilt ära, pukseerisid ta Latriidile ja seejärel ununes kogu see lugu. Kartulid, mis olid Taiiria pinnale langenud, läksid samal ajal idanema ja hakkasid väga lopsakalt kasvama. Nende elukondlikud tingimused aga olid äärmiselt rängad: iga natukese aja pärast sadas ülalt kivivihma, mis lömastas noori kasve ja purustas terveid põõsaid. Selle tulemus oli, et kartulitest jäid püsima ainult kõige taibukamad, kes oskasid vajalikul määral endi eest hoolitseda ja pelgupaika leida. Nii tekkis nupukate kartulite rass, mis arenes aina jõudsamalt. Paljude põlvkondade jooksul aga tüütas paikne eluviis nad ära, kartulid kablisid iseendid maast üles ja hakkasid kolijateks. Ühtlasi minetasid nad täielikult maapeal-seile kartuleile omase maheduse ja alandlikkuse, sest need omadused on tulnud tähelepanelikust hoolitsusest ja harimisest. Nad metsistusid üha rohkem ja muutusid viimaks rööv-kartuliteks. Seda aitab hästi selgitada nende põlvnemislugu. Kartul, Solanum tuberosum, on teatavasti sugulane maavitsadega

(Solanum), vitsad aga pärinevad metsast ja on seega üsna metsikud asjad. Samasugune lugu sündis ka Taiiria kartulitega. Planeet hakkas nende jaoks kitsaks jääma, ja siis tekkis uus kriis: kartulite noort põlvkonda vaevas tegevuskihk, nad itahtsid korda saata ebatavalisi tegusid, mida taimed sootuks ei tundnud. Sirutades värsi taeva poole, nägid nad seal lendavaid kivilahmakaid ja võtsid nõuks nende peale ümber asuda. Peaksin liiga palju kõrvale kalduma, kui tahaksin täielikult ikirjeldada professor Tarantoga teooriat, mis kõneleb sellest, [kuidas kartulid lehti lehvitades kõigepealt lendama õppisid ja kuidas nad seejärel Taiiria atmosfäärist välja rändasid, et viimaks planeedi ümber tiirlevate kaljupankade peale asuda. ligal juhtumil läks see neil hõlpsasti tänu asjaolule, et neil oli taimeline ainevahetus säilinud ja nad võisid pikemat aega viiI bida õhuta ruumis - hapnikku nad ei vajanud ja eluks tarvilik-

ku energiat said päikesekiirtest. Viimaks läksid nad päris käest ära ja hakkasid planeedi lähedalt möödalendavatele rakettidele kallale tungima.

Iga teine teadlane oleks Tarantoga asemel pärast sellise hiilgava hüpoteesi avalikku tutvustamist loorberitele puhkama jäänud, kuid professor otsustas enne mitte käsi rüppe panna, kui vähemalt üks röövkartul on kinni nabitud.

Niisiis, teoreetilisele lahendusele pidi järgnema lahendus praktikas, ja see oli vähemalt niisama raske. Oli teada, et kartulid pesitasid suurte kivirahnude lõhandikes, ja tormavate kaljude,määratsevasse kaosesse neid otsima minna oleks tähendanud enesetapmist. Teiselt poolt, Tarantogal ei olnud kavatsust kartulit surmata, ta tahtis saada elusat, täie jõu ja tervise juures olevat isendit. Mõnd aega kaalus ta ajujahi korraldamist, aga loobus sellestki projektist kui pisut ebasobivast ja jäi täiesti uudse plaani juurde, mis tegi ta nime väga laialt

81

tuntuks. Ta otsustas kartuleid õngitseda sööda abil. Selleks ostis ta Latriidilt koolitarvete kauplusest kõige suurema saadaval oleva gloobuse - ilusa lakitud kera, läbimõõt kuus meetrit. Seejärel nõutas ta veel suuremal hulgal mett, kingsepapigi ja kalaliimi, segas need ühesugustes annustes hästi ära ja määris saadud vedelikuga gloobuse pinna kokku. Siis sidus ta gloobuse pika nööri abil raketi külge ja lendas Taiiria poole. Küllalt lähedale tunginud, peitis professor end ligema udukogu serva taha ja heitis nööri koos söödaga välja. Kogu plaan oli rajatud sellele, et kartulid on ütlemata uudishimulikud. Umbes tunni aja pärast andis kerge tõmblemine märku, et midagi läheneb. Tarantoga pistis saiakesi pea välja ja nägi, kuidas mitu kartulipõõsast vartega sõudes ja aeglaselt mugulaid hõljuta-des suundub gloobuse poole; väga tõenäoline, et nad seda mingiks tundmatuks planeediks arvasid. Hetk hiljem olid nad julgust kogunud ja sööstsid gloobusele kallale, kuid kleepusid selle külge. Kähku tõmbas professor nööri katki, sidus selle uuesti raketi saba külge ja lendas Latriidi poole.

On raske kirjeldada vaimustust, millega energilist teadusemeest vastu võeti. Liimile jäänud kartulid pisteti koos gloobusega puuri ja pandi rahvale vaatamiseks välja. Kartulid olid pöörases raevus ja paanikas, nad pekslesid vartega õhus ja trampisid mugulatega, kuid muidugi polnud sellest mingit abi.

Kui teadlaskolleegium järgmisel päeval Tarantoga juurde läks, et talle auaadressi ja suurt teenetemedalit üle anda, polnud professorist enam jälgegi. Pärast ülesande hiilgavat täitmist oli ta öösel teadmatus suunas ära sõitnud.

Nii ootamatu lahkumise põhjus on mulle hästi teada. Tarantoga ruttas, sest üheksa päeva pärast pidi ta minuga kohtuma Coeruleal. Mis minusse puutub, siis sel ajal kihutasin kokkulepitud paiga poole Linnutee teisest otsast. Me kavatsesime

82

kahekesi minna uurimisreisile senitundmatusse Galaktika harusse, mis asub Orioni tumeda udu taga. Ma polnud veel professoriga isiklikult tuttav, ja soovides jätta sõnapidaja ning punktipealse mehe muljet, andsin kõvasti gaasi. Ent kui meil parajasti kõige suurem rutt on, tuleb ikka vahele mõni ettenägematu viperus, nõnda ka minul. Nimelt lõi mingi väike meteoor kütusepaagi läbi ja jäi kinni mootori gaasi-väljalasketo-russe, sulgedes selle täielikult. Pärast lühidat arupidamist pugesin skafandrisse, võtsin hästi valge laterna ja tööriistad ning läksin kabiinist välispardale. Kui ma tangidega meteoori välja kiskusin, pääses latern kogemata käest lahti. Ta lendas üsna kaugele ning hakkas ruumis iseseisvalt edasi liikuma. Lõin paagi Sisse tekkinud augule prundi ette ja läksin kabiini tagasi. Ma ei saanud laternat püüdma minna, sest peaaegu kogu kütus loli välja voolanud, nii et ma hädavaevu jõudsin kõige lähemale planeedile Procitiale.

Protsiidid on mõtlevad olendid ja väga meie sarnased; ainus erinevus - muide üsna ebaoluline - seisab selles, et jalad lõpevad neil põlvede kohalt, kuna allpool on rattad. Need ei ole kunstlikud, vaid moodustavad keha osa. Protsiidid liiguvad üpris väledasti ja kaunilt, otsekui tsirkuseartistid üherattalistel jalgratastel. Teadus on neil kõrgel järjel, eriti on nad

sisse võetud astronoomiast. Tähtede uurimine on nii levinud, et iga jalakäija, olgu ta vana või noor, kannab alati kaasas portatiivset tele-skoopi. Eranditult kasutatakse päikesekelli ja mehhaanilise kella väljavõtmine teiste nähes tähendab rasket kõlbluserüve-tamist. Protsiitidel on ka palju tsivilisatsiooniasutusi. Mäletan, kui ma esimest korda neil külas käisin, viibisin nende kuulsa astronoomi, vana Maratiliitetsi auks korraldatud pidusöögil. Hakkasin temaga arutama mingit astronoomiaprobleemi. Professor polnud minuga nõus, vaidluse toon läks aina teravamaks,

83

vanamehe pilgud lausa põletasid mind ja paistis, et ta võib iga hetk plahvatada. Äkki kargas ta püsti ja läks ruttu saalist välja. Viie minuti pärast tuli ta tagasi ja istus minu kõrvale, nägu mahe, naerul ja rahulik nagu lapsukesel. Läksin uudishimulikuks ja küsisin hiljem, mis oli tema meeleollu nii imepärase muutuse toonud.

"Kas sa siis seda ei tea?" küsis protsiit, kelle poole olin pöördunud. "Professor käsutas raevärastlat."

"Mis asi see on?"

"Selle asutuse nimetus on tuletatud sõnadest "raev" ja "ärastama". Isik, kes satub raevu või on kellegi peale vihane, läheb pisikesse korkpatjadega vooderdatud ruumi ja annab oma tundmustele vaba voli."

Kui ma seekord Procitial maandusin, märkasin juba kõrgelt, et mööda tänavaid liiguvad rahvahulgad, kes viibutavad värvilisi laternaid ja hõiskavad rõõmu pärast. Jätsin raketi meh-haanikute hoolde ja läksin linna. Nagu ma kuulsin, pühitseti parajasti uue tähe avastamist, mis eelmisel ööl taevasse ilmunud. Olin sellest pisut üllatatud, aga kui Maratiliitets pärast südamlikku tervitust mind oma võimsast refraktorist vaadata palus, taipasin silma vastu okulaari surudes otsekohe, et see arvatav täht pole midagi muud kui minu latern, mis ruumi hõljuma oli jäänud. Oleksin küll pidanud seda protsiitidele ütlema, kuid võtsin pisut kergemeelselt nõuks nende parima astronoomi arvel nalja teha. Rehkendasin kiiresti mõttes välja, kui kaua laterna patarei vastu peab, ja teatasin juuresviibijai-le suure häälega, et uus täht on kuus tundi valge, siis läheb ta kollaseks, siis punaseks ning viimaks kustub hoopis. Kõik suhtusid mu ennustusse umbusklikult, kuna Maratiliitets'karjus ägedalt nagu ikka, et kui see tõeks läheb, sööb ta oma habeme ära.

84

Kui ettekuulutatud aeg oli möödas, hakkas täht tuhmuma. Õhtul läksin observatooriumi ja nägin, et assistendid olid kõik väga löödud nägudega. Nad rääkisid mulle, et Maratiliitetsi iseteadvus olla rängalt puudutatud ja ta pannud ennast kabinetti luku taha, et täita ennatlikult antud lubadust. Hakkasin kartma, et see võib ta tervist rikkuda, ja katsusin professoriga läbi ukse rääkida, aga asjata. Kui kõrva vastu lukuauku surusin, kuulsin mingit sahinat, mis assistentide sõnu kinnitas. Ülimalt vapustatud, kirjutasin kirja, milles kõik oli ära seletatud, andsin selle assistentide kätte, paludes, et see professorile kohe pärast minu ärasõitu edasi toimetataks, ja tormasin kosmo-droomile, nagu jalad võtsid. Pidin ju ruttama, sest ma polnud kindel, kas professor jõuab enne minuga kõnelemist raevärastlat kasutada.

Lahkusin Procitialt kell üks öösel sellise kiiruga, et kütus hoopis ära unus. Umbes miljoni kilomeetri kaugusel planeedist said paagid tühjaks ja nüüd jäin ma tühjuses sihitult hulkuva laevaga kosmosehätta. Määratud kohtumiseni Taranto-gaga jäi kõigest kolm päeva.

Coerulea oli aknast väga selgesti näha, ta helendas vaevalt kolmesaja miljoni kilomeetri kaugusel, kuid võisin ainult jõuetus vihas tema poole vaadata. Jah, mõnigi kord on tühi-ised põhjused kaasa toonud suuri tagajärgi!

Umbes tunni aja pärast märkasin pikkamisi suurenevat planeeti. Minu laev oli võimetu selle külgetõmbejõule vastu seisma ja hakkas üha kiiremini liikuma. Lõpuks langes ta nagu kivi. Tegin halva mängu juurde hea näo ja istusin roolide taha. Planeet oli üsna väike ja tühi, kuid kodune: nägin seal vulkaanilise soojendusega oaase ja voolavat vett. Vulkaane oli palju,

ühtelugu purskasid nad tuld ja suitsusambaid. Ma lendasin juba atmosfääris, manööverdasin meeleheitlikult tüüridega ja
85
katsusin maksku mis maksab kiirust vähendada, kuid see lükkas vaid kukkumishetke edasi. Jõudsin tulemägede kohale, ja äkki välgatas mu peas uus idee, kaalusin selle läbi ainsa viivu-ga ja tegin meeleheitliku otsuse: pöörasin raketi nina maa poole ja langesin välgukiirusel otse minu all haigutava suurima vulkaani lõugade vahele. Viimasel hetkel, kui selle hõõguv kurk oli mind juba neelamas, pöörasin käsitüüri abil eesotsa üles ja sellises asendis langesin märatsevasse laavakuristikku.

Riskeerisin kohutavalt, aga muud pääseteed polnud. Lootsin sellele, et raketi tugevast löögist ärritatud vulkaan reageerib purskega - ja ma ei eksinud. Järgnes mürin, mis seinad vappuma pani, ja koos paljude miilide kõrguse tule-, laava-, tuha- ja suitsusambaga lendasin taevasse. Tüürisin nõnda, et kurss jääks otse Coerulea suunas, mis mul hiilgavalt õnnestus.

Jõudsin sihile juba kolme päeva pärast, vaevalt kakskümmend minutit kokkulepitud ajast hiljem. Kuid Tarantogat ei olnud. Ta oli ära lennanud ja jätnud mulle ainult kirja poste restante, milles seisis:

Armas kolleeg! Asjaolud sunnivad mind viivitamatult edasi lendama, seepärast teen ettepaneku, et kohtuksime läbiuurimata sfääri südamikus. Et sealsetel tähtedel ei ole nimesid, annan Teile orienteerivad andmed: lennake välja otsesuunas, sealpool sinist päikest püörake vasakut ja järgmise, tumekollase päikese taga paremat kätt. Seal on neli planeeti, me kohtume vasakult lugedes kolmandal. Jään ootama!

Teie ustav
Tarantoga

Tankisin ja lendasin videviku aegu välja. Reisiks kulus nädal aega. Tundmatutes regioonides leidsin vajalikud tähed üsna
86
kergesti, ja liikudes täpselt professori teemärkide järgi, nägin kaheksanda päeva hommikul otsitavat planeeti. Kerekat taevakeha kattis roheline kahar kasukas - seal olid lõpmatud troo-pilised džunglid. Selline vaatepilt tegi mind pisut nõutuks, sest ma ei teadnud, kust siin Tarantogat otsima hakata, kuid olin kindel tema leidlikkusele - ja ei eksinud. Otseteed planeedi poole kihutades märkasin kell üksteist enne lõunat tema põhjapoolkeral mingeid ebamääraseid jooni, millest mul hing kinni jäi.

Olen noortele naiivsetele astronautidele ikka rääkinud: kui keegi teile jutustab, et planeedi juurde jõudes võib sellelt lugeda tema nime, siis ärge uskuge: see on väga kulunud kosmiline nali. Seekord aga läks see märki, sest roheliste metsade tagapõhjal oli selgesti kirjutatud:

Ei jõudnud oodata.   Kohtumine järgmisel planeedil.
Tarantoga

Tähed olid kilomeetripikkused, muidu ma neid loomulikult poleks seletanudki. Koledasti hämmastatud, tahtsin vaadata, mis moel küll professor sellise hiiglasliku kirja oli kirjutanud, ja laskusin madalamale. Nägin, et tähtede kriipsud kujutavad endast laiu, puudutamata laanest selgesti eralduvaid vööndeid, kus puud olid langetatud ja maha risutud.

Mõistatus jäi lahendamata. Juhatust mööda kihutasin järgmisele .planeedile, mis oli asustatud ja tsiviliseeritud. Maandusin kosmodroomil, kui hakkas hämarduma. Aga asjatult küsisin kosmojaamas Tarantogat: seekordki ootas mind tema enda asemel kiri:
87

Armas kolleeg, palun tungivalt vabandust, et valmistan pettumuse, kuid edasilükkamatu perekondliku asjatalituse tõttu pean kahjuks otsekohe koju sõitma. Et leevendada Teie pettumust, jätan kosmojaama kontorisse paki, mille palun lahkesti kaasa võtta; see sisaldab minu uusimate uurimiste tulemusi. Kindlasti huvitab Teid, mis viisil ma jätsin eelmisele planeedile kirjaliku teate. See oli päris lihtne. Sel planeedil on praegu ajastu, mis vastab meie kivisöeajastule, ja seal elavad hiidsisalikud, nende hulgas koletud neljakümne meetri pikkused atlantosaurused. Pärast planeedil maandumist hiilisin suure atlantosauruste karja juurde ja õrritasin neid niikaua, kuni nad minu kallale tahtsid tormata. Pistsin siis kiiresti läbi metsa jooksma, sest plaan oli selline, et mu põgenemisteest moodustuksid tähed. Kari, kes mulle järele tormas, murdis laial rindel puud maha. Niimoodi tekkis kaheksakümne meetri laiune tänav. Kordan, see oli lihtne, aga pisut väsitav, sest pidin maha jooksma üle 30 kilomeetri, ja pealegi üsna kiiresti.

Südamest kahetsedes, et me ka seekord isiklikult ei tutvunud, surun Teie mehist kätt ja avaldan kõige kõrgemat tunnustust Teie võimetele ning vaprusele.

Tarantoga

PS Soovitan Teile palavalt, minge õhtul linna kontserdile -see on võrratu.

T

Võtsin kontorist minu jaoks jäetud paki, käskisin selle hotelli viia ja läksin ise linna. See pakub küllalt huvitavat vaatepilti. Planeet pöörleb nii kiiresti, et päevaajad vahetuvad iga tunni järel. Selle tõttu tekib kesktõuketung, nii et vabalt rippuv lood ei ole maapinnaga mitte risti nagu maakeral, vaid moodustab tema suhtes 45-kraadise nurga. Seepärast seisavad

88

ka kõik majad, tornid, müürid, ühesõnaga kõik ehitused maapinna suhtes 45-kraadise nurga all kaldu, nii et inimese silmal on seda küll päris kummaline vaadata. Ühel pool tänavat tahaksid majad otsekui küljeli heita, kuna teiselt poolt, vastupidi, kalduvad nad eelmiste peale. Planeedi elanikel on [loomuliku kohanemise tõttu üks jalg lühem ja teine omakorda pikem, et mitte ümber kukkuda, inimene aga peab käimisel Ikogu aeg üht jalga kõveras hoidma, ja see vaevab ning väsitab aja jooksul päris ära. Seepärast võttiski minek nii palju aega, et kui kontserdimaja juurde jõudsin, suleti parajasti saali uksi. Lunastasin kähku pileti ja jooksin sisse.

Vaevalt olin istet võtnud, kui dirigent koputas taktikepiga ja kõik jäid vakka. Orkestrandid hakkasid tegema väledaid liigutusi, mängides mulle tundmatuid pille, mis olid nagu mingid torud auklike kastekannukurnadega. Dirigent tõstis kord oma esijäsemed vaimustatult üles, kord jälle langetas need, otsekui käsiks mängida "piano", kuid mu hämmastus aina kasvas, sest polnud kuulda kõige vähematki heli. Piilusin salamisi kõrvale ja märkasin naabrite nägudel ekstaasi-ilmet: aina rohkem sattusin ma hämmeldusse, läksin kärsituks, katsusin tähelepanu äratamata oma kõrvu lahti urgitseda, kuid vähimatki kasu sellest polnud. Hakkasin viimaks arvama, et olen kurdiks jäänud, ja kõksisin tasakesi sõrmeküüsi vastamisi, kuid seda tasast häält kuulsin selgesti. Nii et ma ei teadnud sugugi, mida sellest kõigest arvata, imestasin, et kogu publik väljendas esteetilise naudingu märke, ja istusin pala lõpuni. Kõlas tormiline, aplaus, dirigent tegi kummarduse, koputas uuesti taktikepiga ja orkester alustas sümfoonia järgmist osa. Kõik minu ümber olid vaimustatud, kuulsin, kuidas paljud ninaga tõmbasid - pidasin seda sügava liigutuse märgiks. Viimaks jõudis kätte tormiline finaal - võisin seda näha ainult dirigendi

89

ägedast vehkimisest ja higipisaratest, mis moosekantidel otsmikult veeresid. Veel kord mürisev aplaus. Naaber kõnetas mind ja rääkis sümfooniast ning selle esitajaist väga kiitvalt. Ma ei osanud "aad" ega "beed" ütelda ja jooksin midagi taipamata tänavale.

Olin juba mitukümmend sammu kontserditeatrist eemal, kui äkitselt turgatas meelde, et võiks vaadata ka fassaadi. Nagu teisedki majad, oli ta teravnurgiti tänava kohal kaldu: esikül-

jel nägin suurte tähtedega nimetust LINNA OLFAKTOORIUM, madalamale aga olid kleebitud kontserdikuulutused, millelt lugesin:

MUSKUSELÕHNALINE SÜMFOONIA 1
Preludium Odoratum II
Allegro Aromatoso III
Andante Olens Dirigent,
ilmakuulus nuusutaja
HRANTR, esineb
külaliskontsertidega

Vandusin vihaselt, keerasin kannapealt ringi ja läksin ruttu hotelli. Ma ei süüdistanud Tarantogat selle eest, et esteetiline elamus saamata jäi, sest ega tema võinud teada, et Satelliinil alanud nohu mind ikka veel vaevas.

Et pettumust heaks teha, harutasin kohe pärast hotelli jõudmist paki lahti. Selles olid kinoaparaat, rull filmi ja järgmise sisuga kiri:

Armas kolleeg!

Arvatavasti mäletate meie telefonikõnet, kui Teie Väjkese Vankri peal mõnu/esite ja mina Suure Vankriga sõitsin.

Ütlesin siis, et minu arvates eksisteerib olendeid, kes on võimelised elama kõrges temperatuuris - hõõguvatel, poolvedelatel planeetidel -, ja et kavatsen ses suunas uurimistöid ette võtta. Te eelistasite kõhelda, kas selline üritus vilja kannab. Juuresolevaga esitan Teile asitõendid. Valisin välja ühe hõõguvas olekus planeedi, lendasin raketiga sellele nii lähedale kui võimalik ja lasksin siis pika asbestnööri otsas alla tulekindla filmiaparaadi ning mikrofoni. Sel viisil tegin hulga huvitavaid võtteid. Võtan endale vabaduse lisada käesolevale kirjale tagasihoidliku proovi.

Austusega

Tarantoga

Teadmistejanu piinas mind nii hirmsasti, et vaevalt olin kirja läbi lugenud, kui pistsin filmi aparaati, riputasin voodist võetud lina ukse ette, kustutasin tule ja käivitasin projektori. Algul virvendasid improviseeritud ekraanil ainult värvilised laigud, kuulsin kähedaid häälitsusi ja praginat, otsekui põletataks ahjus puid, kuid siis läks pilt selgemaks.

Päike veeres silmapiiri taha. Ookeani pind võbeles, väikesed sinised tulekeeled virvendasid temast üle. Lõõmavad pilved kahvatasid, saabus üha tihedam pimedus. Noor Kraaloš, väsinud päev otsa kestnud õppetööst, oli äsja oma vutlarist välja tulnud, et teha õhtust jalutuskäiku. Tal polnud kuhugi ruttu, korrapäraselt lõpuseid liigutades hingas ta mõnuga sisse kosutava, healõhnalise ammoniaagi hõõguvaid viirge. Keegi tuli tema juurde, kuid tiheneva pimeduse tõttu oli ta vaevalt nähtav. Kraaloš pingutas membraani, ent alles siis, kui tulija oli ta ees, tundis nooruk ära oma sõbra.

"Ilus õhtu, eks ole?" ütles Kraaloš. Ta sõber tammus ühelt jäsemepuntralt teisele, sirutas end poolenisti tulest välja ja vastas:

"Tõesti ilus. Salmiaak võrsub tänavu imehästi, oled kuulnud?"

"Jah, saak tõotab tulla suurepärane."

Kraaloš liigutas end laisalt, pöördus kõhuli ja vaatas kõiki silmi välja sirutades tähtede poole.

"Tead. mu kallis," ütles ta veidi aja pärast, "iga kord, kui vaatan öisesse taevasse nagu praegu, ei saa ma lahti mõttest, et seal kaugel-kaugel on teised maailmad nagu meiegi oma ja seal elavad samuti mõtlevad olendid... "

"Kes räägib siin mõtlemisest?!" kõlas lähedalt kellegi hääl. Mõlemad noorukid pöördusid seljaga sinnapoole, et vaadata, kes tuleb. Nad nägid pahklikku, aga veel tugevat kogu - see oli Flaament. Hall õpetlane lähenes neile majesteetlike liigutustega: nagu viinamarjakobarad tärkasid ta laiadel õlgadel juba järeltulijad ja ajasid esimesi võrseid.

"Rääkisin mõtlevatest olenditest teistes maailmades... " vastas Kraaloš, näidates tervitamisel üles sügavat austust soomuste turriajamisega.

"Sa räägid mõtlevatest olenditest teistes maailmades?... " ütles õpetlane. "Vaata aga vaata! Teistes maailmades!!! Ah sind küll, Kraaloš! Mis jutud need on, noormees? Fantaasiaveski muudkui käib? Nojah... kena. kena... ilusal õhtul ju võib...'Eks ole nüüd märgatavalt jahedam, olete tähele pannud?"

"Ei," vastasid mõlemad noorukid nagu ühest suust.

"Muidugi, noor tuli, tean küll, ja siiski on praegu vaevalt kaheksasada kuuskümmend kraadi. Oleksin pidanud kahekordse laavamantli õlgadele viskama. Aga raske on, vanadus... Nii et sa räägid," ütles ta Kraalošile selga pöörates, "et teistes maailmades on mõtlevaid olendeid? Ei tea, missugused need olendid sinu arvates on?" ,

"Täpselt me seda teada ei või," vastas nooruk kõhklevalt.

92

"Arvan, et on mitmesuguseid. Samuti ei ole võimatu, et külmematel planeetidel ehk saab tekkida elusorganisme ainest, mida kutsutakse valguks."

"Kellelt sa seda kuulnud oled?!" karjus Flaament vihaselt. "Implóos rääkis. See noor biokeemia üliõpilane, kes..." "Ütle parem, et noor lollpea!" käratas Flaament tigedalt. "Valguline elu?! Elusolendid valgust? Häbi peaks sul olema sihukesi tobedusi oma õpetaja kuuldes rääkida! Niisugust vilja siis kannab harimatus ja häbematus, mis tänapäev kohutaval kombel maad on võtnud! Kas tead, mida tuleks selle sinu lmploosiga teha? Talle vett peale pritsida, just nimelt!"

"Luba, austatud Flaament," julges nüüd Kraaloši sõber häält teha, "miks nõuad sa Imploosile nii kohutavat surma? Võibolla sa räägid meile, kuidas võiksid välja näha teiste planeetide elanikud? Kas nad ei saa seista püsti ja liikuda niinimetatud jalgade abil?"

"Kes sulle seda rääkis?" Kraaloš vaikis hirmunult. "Implóos... " sosistas ta sõber.

"Ah. jätke mind ometi kord rahule oma lmploosiga ja tema väljamõeldistega!" karjus õpetlane. "Jalad! Teadagi! Nagu poleks ma juba kakskümmend viis leeki tagasi matemaatiliselt tõestanud, et kui mingi olend kahele jalale püsti panna, kukub ta samas maha, nii pikk kui lai! Valmistasin isegi vastava mudeli ja joonise, aga mida teie unimütsid, sellest võiksite ada? Millised on mõtlevad olendid teistes maailmades? ätan selle ütlemata: juurdle ise, õpi mõtlema! Kõigepealt avad neil olema elundid ammoniaagi hingamiseks, eks ole? Millised elundid teevad seda paremini kui lõpused? Kas nad pea liikuma keskkonnas, mis on mõõdukalt nätske ja mõõdukalt soe nagu meil? Peavad ju? Näed nüüd! Kuidas teisiti

93

saaks seda paremini teha kui jäsemepundardega? Samasugused peavad olema ka meeleorganid - silmad, soomused, tunddlad. Nad peavad olema meie. kvintiitide sarnased mitte ainult kehaehituse, vaid ka kõigi eluviiside poolest. Nagu teada, on viielisus ju meie perekonnaelu põhialus - katsu midagi muud välja mõtelda, pinguta oma fantaasiat, kuidas tahad, aga võid kindel olla, et tühjagi välja ei tule! Jah, et perekonda luua ja järglastele elu anda, peavad ühinema Daada, Gaaga, Maama, Faafa ja Haaha. Tühja sest vastastikusest

poolehoiust, tühja neist plaanidest ja unistustest: kui kas või üks nende suguviiendike esindajaist puudub, tekib kahjuks vahel elus ettetulev olukord, mida kutsume neljalisusdraamaks ehk õnnetuks armastuseks... Järelikult, nagu näed, kui arutleda vähimagi eelarvamuseta ja tugineda igas asjas teaduslikele faktidele, kui käia täpsete loogikaseaduste järgi ning arutleda sealjuures kainelt ning objektiivselt, jõuame vaieldamatule järeldusele, et iga mõtlev olend peab olema samasugune nagu kvintiit... Nii. Noh, loodan, et suutsin teid veenda?"

94

Ijon Tichy mälestused

VÄLJAANDJA MÄRKUS

Siintoodud märkmed ei ole rangelt võttes jutustused tähereisidest. Kummatigi paigutan nad Ijon Tichy kogutud teoste hulka, kuna nad on väärtuslikuks dokumendiks, mis avavad uusi jooni selle lugupeetud täheränduri kujus.

See tsükkel ei ole Ijoni kirjutatud ega autoriseeritud, vaid on lihtsalt valik stenogramme, mida väljaandja oma paberite hulgas säilitab ja avaldab nüüd täiendatult sõprade mälestuste põhjal, kes võtsid osa reedeõhtustest koosviibimistest Ijon Tichy pool.

97

I

Kas tahate, et ma jälle midagi räägiksin? Paistab nii. Tarantoga, näe, võttis juba märkmiku... oota, professor. Mul ei ole tõepoolest midagi rääkida. Mis? Ei - ma ei tee nalja. Mul võib ju muide ka kord olla tahtmine vaikida üks õhtu sõprade seltsis. Miks? Ah miks? Kulla sõbrad, ma ei ole sellest kunagi rääkinud, aga kosmost asustavad eelkõige meiesugused olendid. Vähe sellest, et nad on inimese moodi, nad sarnanevad meiega nagu kaks tilka vett. Pooled asustatud planeetidest on Maad, mõnikord suuremad, mõnikord väiksemad, mõnikord jahedama, mõnikord troopilisema kliimaga, aga need pole olulised erinevused. Ja elanikud... inimesed - nad on ju lõpuks inime-| sed - on ka nii meie moodi, et erinevused ainult rõhutavad .'sarnasust. Et ma ei ole nendest rääkinud? Mis ime see on? Mõelge ise. Me vaatame tähti. Meenutame mitmesuguseid juhtumusi, silme ette tõusevad mitmesugused pildid, ja kõige meelsamini peatun ma sellel, mis on kummaline. Mis on õudne või kõle või sünge, vahel naljakaski ja seega süütu. Aga vaadata tähti, mu armsad, teades, et need tillukesed sinised sädemed on, kui nendel maabuda, planeedid täis inetust, kurbust, teadmatust, laostumust, et seal tumesinise taeva all on niisama ohtrasti varemeid, räpaseid õuesid, solgikraave, prügimägesid,

99

mahajäetud kalmistuid - kas Galaktika-ränduri jutustused peaksid meenutama harjuski hädaldusi, kes reisib ühest kolkalinnakesest teise? Kes tahaks teda kuulata? Kes usuks tema juttu? Niisugused mõtted võivad tulla inimesel, kes on natuke löödud või tunneb haiglast vajadust südant puistata. Niisiis -et poleks kurvastamist või pahameelt - ma ei räägi täna tähtedest. Ei, ma ei ole vait. Te oleksite pettunud. Ma räägin küll midagi, aga see ei ole reisijutt. Eks ma ole ka Maa peal mõndagi läbi elanud. Professor, kui sa tingimata tahad, võid hakata kirja panema.

Nagu te isegi teate, käib mul palju külalisi, mõnikord üsna iseäralikke. Valin nende seast ühe kindla kategooria: tunnustamata leidurid ja teadlased. Ma ei tea, miks, aga olen neid alati külge tõmmanud nagu magnet. Näe, Tarantoga muigab. Aga ma ei mõelnud teda, tema ei ole ju tunnustamata leidur. Täna ma räägin nendest, kellel pole vedanud või õigemini on liiga

hästi vedanud: nad saavutasid sihi ja tõdesid selle mõttetust. Seda nad muidugi endale ei tunnistanud. Tundmatute ja üksildastena hoidsid nad sellest hullusest kinni, mis ainult kuulsuse ja edu mõjul - ja siis ka harva, väga harva - võib saada edasiviivaks jõuks. Arusaadavalt oli nende ülekaalukas enamik maniakkide hallist vennaskonnast: ühe idee vangid, mis pole isegi nende endi oma, vaid pärineb eelmistelt põlvkondadelt; need on perpetuum mobile leiutajad, kellel pole fantaasiat, kelle lahendused on triviaalsed ja muidugi lollid, aga ometi hõõgub neiski see omakasupüüdmatuse tuluke, mis põletab läbi nende elu ja sunnib neid ikka ja jälle kordama asjatuist asjatumaid ponnistusi. Haletsusväärsed on need äbarikud geeniused, kääbuse vaimuga hiiglased, juba mähkmetes sandistatud looduse poolt, kes otsekui sünge nalja tege/niseks andis neile andetuile mõnd Leonardot vääriva loomisinnu; nende

100

osaks jääb elus ükskõiksus või pilge, ja kõik, mida nende heaks saab teha, on olla tund või paar nende kannatlik kuulaja ja nende monomaania osaline.

Selles summas, keda vaid nende oma rumalus kaitseb meeleheite eest, kohtab harva teistsuguseid inimesi - ma ei taha neile mingit nimetust anda ega nende üle kohut mõista, seda tehke ise. Esimene, kes mulle meelde tuleb, on professor Corcoran.

Ma sain temaga tuttavaks üheksa või kümme aastat tagasi mingil teaduslikul konverentsil. Olime vaevalt mõni minut vestelnud, kui ta järsku, asja ees, teist taga (igatahes ei olnud sellel teemaga vähimatki pistmist), küsis:

"Mis te arvate vaimudest?"

Esmalt mõtlesin, et see on ekstsentriline nali, aga mulle meenus, et olin kuulnud selle mehe iseäralikkusest - ma ei mäletanud ainult, kas seda oli peetud negatiivseks või positiivseks. Nii vastasingi igaks juhuks:

"Selles asjas ei ole mul mingit seisukohta." Ilma pikemata pöördus ta eelmise teema juurde tagasi. Juba kostis kell, mis kuulutas järgmise istungi algust, kui ta kergelt kummardudes - ta oli minust kõvasti pikem - ütles:

"Tichy, teie olete see õige mees. Teil ei ole eelarvamusi. Võibolla ma eksin, aga ma olen valmis riskima. Tulge, palun, minu poole." Ta ulatas mulle visiitkaardi. "Aga enne telefoneerige, sest uksekella peale ma lahti ei tee. Muidugi, kui te ainult ise tahate... "

Samal õhtul, kui einestasin koos Savinelliga, tuntud juristiga, kes on spetsialiseerunud kosmoseõiguses, küsisin temalt, : kas ta tunneb professor Corcorani.

"Corcorani," hüüatas Savinelli temperamendikalt nagu ikka ja sütitatuna teisest Sitsiilia veini pudelist, "seda hullu

101

küberneetikut? Mis temaga on? Ma pole temast enam terve igaviku kuulnud!"

Vastasin, et ma ei tea temast midagi lähemat, ainult nimi on kuskilt kõrvu jäänud. Ma arvan, et Corcoran oleks nende sõnadega rahul olnud. Veinipudeli juures rääkis Savinelli mulle mõned ringiliikuvad kuulujutud. Selgus, et Corcoran oli olnud hiilgav noor teadlane, kuigi ta juba siis oli vanemate vastu absoluutselt lugupidamatu, sageli isegi ülbe; hiljem muutus ta tõeapostliks, inimeseks, kes leiab ühevõrra rahuldust nii sellest, et saab teistele öelda, mis ta neist mõtleb, kui ka sellest, et teeb niiviisi kõige rohkem kahju iseendale. Kui ta oli oma professorid ja kolleegid surmani ära solvanud ja kõik uksed tema ees sulgusid, langes talle ootamatult sülle suur pärandus ja ta ostis linnast väljas ühe lagunenud maja ning ehitas ümber laboratooriumiks. Seal ta elas koos robotitega -ainult neid suutis ta assistentidena ja abilistena taluda. Võibolla ta saatis ka midagi korda, aga teaduslike ajakirjade veerud olid temale suletud. Sellest ta ei hoolinud. Kui ta tollal sõlmiski veel inimestega mingeid suhteid, siis ainult selleks, et neid teataval tutvuseastmel hämmastava jõhkrusega ja ilma mingi nähtava põhjuseta teotada ja ära tõugata. Kui ta vanemaks jäi ja seegi vastik meelelahutus

teda tüütama hakkas, muutus ta üksiklaseks. Pärisin Savinellilt, kas ta teab, kas Corcoran usub vaimusid. Õigusteadlane, kes parajasti veini rüüpas, pidi naerust peaaegu lämbuma.

"Tema? Vaimusid!?" möirgas ta. «Kulla mees, ta ei usu isegi inimesi!!!"

Küsisin, kuidas ta seda mõtleb. Ta vastas, et sõnasõnalt: tema ütlemist mööda oli Corcoran solipsist - ta uskus ainult iseenda olemasolu, pidades kõiki teisi fantoomideks, unenäo-kujudeks, ja seepärast ta hakkaski niiviisi käituma ka kõige

102

lähedasemate inimestega: kui elu on ainult unenägu, siis on siin kõik lubatud. Mina arvasin, et sellest hoolimata võib ka vai-Imusid uskuda. Savinelli küsis, kas ma olen kuulnud küberneetikust, kes vaimusid usuks. Siis me hakkasime rääkima midagi muud, aga sellestki, mida ma kuulda sain, piisas, et minu uudishimu äratada. Otsustan alati kärmesti, niisiis helistasingi Corcoranile juba järgmisel päeval. Telefoni võttis vastu robot. Ütlesin, kes ma olen ja mis asjas ma helistan. Corcoran helistas mulle alles päev hiljem, hilja õhtul - olin just magama minemas. Ta ütles, et kui tahan, võin kohe tulla. Kell oli üksteist saamas. Ütlesin, et tulen kohe, panin riidesse ja sõitsin sinna. Laboratoorium, suur sünge hoone, asus maanteest veidi eemal. Olin seda varemgi näinud ja mõelnud, et see on mõni vana vabrik. Maja oli pime. Paksus müüris asuvatest ruudukujulistest akendest ei paistnud tulekumagi. Avar väljak raudtara ja värava vahel oli samuti valgustamata. Komistasin mitu korda krigisevatele roostetanud plekitahvlitele ja rööbastele, nii et vaevu paistva ukseni jõudes olin juba natuke vihane. Helistasin kokkuleppe kohaselt, nagu Corcoran oli käskinud. Umbes viie minuti pärast avas ta ise ukse. Tal oli hall, happeist põletatud laboratooriumikittel seljas ja suured prillid ninal. Ta oli I kole kõhn ja kondine, hallide vurrudega, mille üks haru oli teisest lühem, nagu otsast ära näritud.

"Tulge, palun, minu järel," ütles ta ilma mingi sissejuhatuseta. Ta viis mind mööda pikka, vaevu valgustatud koridori, kus vedeles masinaid, tünne ja tolmust valgeid tsemendikotte, suure raudukseni. Selle kohal põles ere lamp. Ta võttis kit-litaskust võtme, keeras ukse lahti ja astus esimesena üle läve, mina tema järel. Läksime raudsest keerdtrepist üles teisele korrusele. Seal läbisime suure klaaslaega vabrikuhalli - paar kupli ja varjuta elektripirni ei jõudnud seda valgustada, muutsid

103

aga tajutavaks hämara ruumi tohutud mõõtmed. Hall oli tühi, kõle, mahajäetud, kõrgel lae all vilises tuul, vihm, mis oli hakanud juba siis sadama, kui ma Corcorani maja juurde jõud-sin, rabises vastu musti, pesemata aknaid: siin-seal voolas läbi katkiste ruutude vett sisse. Otsekui midagi märkamata astus Corcoran minu ees mööda sammudest tümisevat raudtahvlitest galeriid; jälle lukustatud rauduks, selle taga koridor, seinte ääres segiläbi - otsekui põgenemisel sinna visatud - aparaate, mida kattis paks tolm; koridor tegi käänaku; tõusime ja laskusime, möödusime ülekanderihmade puntrast, mis meenutasid surnud madusid. Rännak kestis, andes tunnistust hoone suurusest; korra või paar hoiatas Corcoran mind mõnes kottpimedas kohas, kus oli vaja tähele panna trepiastet või kummarduda. Viimase raudukse ees (arvatavasti olid need tulekindlad), mida nagu eelmisigi oli tugevdatud rohmakate neetidega, seisatas ta ja avas ukse - märkasin, et teistest erinevalt ei kriiksunud see uks üldse, nagu oleks ta hingi värskelt õlitatud. Astusime suurde, peaaegu tühja saali: Corcoran jäi keset ruumi seisma, sinna, kus põranda betoon oli natuke heledam, otsekui oleks seal kunagi seisnud masin, millest olid säilinud ainult aluse jäljed. Seinu katsid jämedad püstvarvad, nii et ruum jättis puuri mulje. Mulle meenus jutt vaimudest... Varbade külge olid kinnitatud tugevad, tõestatud riiulid; nendel seisis kümmekond metallkasti; te ehk teate, kuidas näevad välja aardekirstud. mida mereröövlid vastavates lugudes maha matavad? Just niisamasugused olid ka need kirstud, kumera kaanega, igaühe küljes rippumas tsellofaaniga kaetud valge kaardike - selline nagu haiglavoodite kohal. Kõrgel lae all põles tolmunud

elektrilamp, kuid oli liiga pime, et ma oleksin näinud lugeda, mis neile kaartidele oli kirjutatud.,Kirste oli kaks rida ülestikku, ja üks rida veel eraldi kõrgemal: mul

104

on meeles, et lugesin nad üle ja sain kaksteist, võib-olla ka neliteist, täpselt ma enam ei mäleta.

"Tichy," pöördus professor minu poole, käed kitlitaskus. "Kuulatage nüüd natuke. Pärast ma räägin - nüüd aga kuulake!"

Ta oli ebatavaliselt kärsitu, see torkas otsekohe silma. Ta oleks tahtnud juttu alustades jõuda kohe asja tuumani, et kõik saaks kähku läbi ja ta võiks lõpetada. Otsekui pidanuks ta igat kellegi teise seltsis veedetud hetke raisatuks.

Sulgesin silmad ja jäin viivuks liikumatult seisma, pigem lihtsalt viisakusest kui uudishimust häälte suhtes, mida ma sisse tulles ei olnud tähelegi pannud. Ma ei kuulnud õieti midagi. Vahest ainult mingit tasast elektrivoolu surinat mähistes või muud selletaolist, aga uskuge mind, see oli nii vaikne, et kõngeva kärbse piringi olnuks tema taustal valjult kuulda.

"Noh, mida te kuulete?" päris professor.

"Peaaegu mitte midagi," tunnistasin mina. "Mingi pirin nagu on... aga see on võibolla mu oma kõrvadest."

"Ei, ei ole... Tichy, kuulake nüüd hoolega: ma ei armasta midagi korrata; seda ma ütlen sellepärast, et te ei tunne mind. Ma ei ole jõhkard ega mühakas, kelleks mind peetakse, aga ma ei talu idioote, kellele peab kümme korda ühte ja sama rääkima. Ma loodan, et teie ei ole niisugune."

"Eks näe," vastasin mina. "Palun rääkige, professor... "

Ta noogutas ja osutas raudkirstudele:

"On,teil elektronajudest aimu?"

"Ainult niipalju, kui navigatsioonis vaja läheb," vastasin mina. "Teoorias olen ma nõrgavõitu."

"Seda ma arvasin. Aga sest pole lugu. Kuulake, Tichy. Nendes kirstudes asuvad kõige täiuslikumad elektronajud, mis iial on olemas olnud. Kas teate, milles seisneb nende täiuslikkus?"

105

"Ei," vastasin ma tõemeeli.

"Selles, et nad ei teeni mingit otstarvet, nad ei kõlba millekski, neist pole mingit kasu, ühesõnaga: nad on Leibnizi monaadid minu poolt materialiseeritud kujul... "

Mina ootasin, tema aga rääkis edasi; ta hallid vurrud näisid pimedas heleda ööliblikana, kes peksleb ta huulte kohal.

"Igas kastis on elektronseade, mis loob teadvuse. Nagu meie aju. Ehitus on teine, aga põhimõte seesama. Sellega küll analoogia piirdubki. Meie aju, pange tähele, on nii-öelda lülitatud välismaailma retseptorite - silmade, kõrvade, nina, naha ja muu vahendusel. Nendel siin aga," - ta näitas näpuga kirstudele - "on oma "välismaailm" seal sees... "

"Kuidas see võimalik on?" küsisin mina. Hakkasin nagu midagi aimama; see aimus oli küll ähmane, aga mul hakkas siiski kõhe.

"Väga lihtsalt. Kuidas me teame, et meil on just niisugune ja mitte teistsugune keha, et meil on just niisugune nägu, et me seisame või hoiame käes raamatut, et lilled lõhnavad? Sel teel, et mõned ärritused mõjuvad meie meeleorganitele ja jõuavad närvide kaudu ajusse. Kujutlege, Tichy, et mul õnnestub ärritada teie haistmismeelt niisamuti, nagu seda teeb lõhnav nelk - mida te siis tunnete?"

"Muidugi nelgilõhna," vastasin mina. Professor noogutas, otsekui heast meelest, et olen küllalt taiplik, ja jätkas:

"Aga kui teha sedasama kõikide teie närvidega, siis ei tajuks te enam välismaailma, vaid seda, mida MINA teie närvide kaudu teie ajusse telegrafeerin... Kas on selge?"

"Selge."

"Ja nüüd edasi. Nendel kirstudel on retseptorid - organid, mille talitlus on analoogiline meie nägemise, kuulmise,Ahaist-mise, kompimise ja muude meeltega. Ent närvidele vastavad

106

juhtmed nende retseptorite juurest ei ole ühenduses välismaailmaga nagu meie omad, vaid selle trumliga seal nurgas. Kas te ei märganud seda?"

"Ei," vastasin mina. Ja tõepoolest, nurgas seisis ligi kolme-meetrise läbimõõduga trummel, mis meenutas veskikivi; viivu pärast märkasin ka, et ta väga aeglaselt pöörleb.

"See on nende saatus," teatas professor Corcoran rahulikult. "Nende saatus, nende maailm, nende elu - kõik, mis on neile kättesaadav ja tajutav. Mul on siin spetsiaalsed lindid, millele on salvestatud elektrilised ärritused, mis vastavad nendele sajale või kahesajale miljardile nähtusele, millega inimene võib kokku puutuda, elades nii muljeterikast elu kui võimalik. Kui te kergitaksite trumli kaant, näeksite ainult läikivaid tselluloid-linte, mida katavad valged siksakid nagu hallitus. Aga seal, Tichy, on lõunamaa palavad ööd ja lainete kohin, metsloomade kujud ja püssipaugud, matused ja joomingud, õunte ja pirnide maik, lumetormid, omaste seltsis veedetud õhtud küdeva kamina ees, uppuva laeva ragisev tekk, palavikuvõdin, mäeharjad, kalmistud, hallutsinatsioonid - Ijon Tichy, seal on terve maailm!"

Mina vaikisin, Corcoran aga, hoides mu käsivart raudses haardes, rääkis edasi:

"Need kirstud, Tichy, on ühendatud tehismaailmaga. See" - ta osutas kõige äärmisele - "peab end seitsmeteistkümneaastaseks neiuks, kellel on rohelised silmad, ruuged juuksed ja Venuse keha. Ta on riigimehe tütar... ta on armunud noorukisse, keda ta peaaegu iga päev aknast näeb... see nooruk saab talle saatuslikuks. See teine siin on teadlane. Ta on avastamas üldist gravitatsiooniteooriat, mis kehtib tema maailmas -maailmas, mille piirideks on trumli terasseinad ja valmistub võitlema oma tõe eest; ta on üksildane, seda enam, et

107

teda ähvardab pimedaksjäämine; Tichy. ta jääbki pimedaks... seal üleval aga on preestrikolleegiumi liige, kes elab läbi oma elu raskeimaid päevi, kuna ta on kaotanud usu hinge surematusse; tema kõrval, teispool vaheseina on... aga ma ei hakka teile jutustama kõikide nende olendite elulugusid, keda ma olen loonud... "

"Kas ma tohin segada?" küsisin. "Tahaksin teada... "

"Ei! Ei tohi!" käratas Corcoran. "Keegi ei tohi mind segada! Praegu räägin mina, Tichy! Te ei tea veel midagi. Te arvate kindlasti, et seal, selles trumlis, on nagu grammofoniplaadil salvestatud mitmesugused signaalid, et sündmused on seal reas nagu helid meloodias ja ootavad ainult - nagu muusika plaadil -, et nõel nad elustaks, et need kirstud reprodutseerivad elamuste ridasid, mis on juba ette lõplikult kindlaks määratud. See ei ole nii! Ei ole!" karjus ta, nii et terve ruum kajas. "See trummel on nende jaoks just seesama, mis on teie jaoks maailm, kus te elate! Kui te magate, tõusete, reisite, külastate mõnd vana hullu, ei tule teil ju mõttessegi, et see kõik on grammofoniplaat ja see, mida te nimetate olevikuks, on taju nõela-puudutus sellel."

"Aga... " alustasin mina.

"Olge vait!" käratas tema. "Ärge segage! Mina räägin!"

Mõtlesin, et need, kes peavad teda jõhkardiks, ei eksi just palju, aga pidin ka möönma, et see, mida ta rääkis, oli tõepoolest ennekuulmatu. Ta karjus edasi:

"Minu raudkirstude saatus ei ole algusest lõpuni kindlaks määratud, sest sündmused asuvad seal trumlis mitmel paralleelsel lindil, ja ainult pimeda juhuse põhimõttel toimiv selek-tor otsustab, missugusest lindiseeriast mingi kirstu retseptor järgmise hetke tajud saab. Muidugi ei ole see kõik nii Jihtne, nagu ma räägin, sest teatava piirini võivad kirstud ka ise mõ-

108

jutada vastuvõtja liikumist; valik on täiesti juhuslik ainult siis, kui need minu loodud käituvad passiivselt... üldse on neil aga vaba tahe, mida piiravad samad asjaolud, mis meidki.

Isiksuse struktuur, kalduvused, kaasasündinud vead, välistingimu-sed, intelligentsi tase - üksikasjadesse ma siin süveneda ei saa..."

"Olgu," ütlesin ma vahele, "aga kuidas nad siis ei tea, et nad on raudkirstud, ja mitte mõni punapäine tütarlaps või preest... "

Nüpaljukest jõudsin ma öelda, siis ta katkestas mind: "Tichy, ärge olge eesel! Te ju koosnete aatomitest, eks? Kas te tajute oma aatomeid?"

"Aatomid moodustavad valgumolekule. Kas te tajute oma vaikusid?"

"Ei."

"Iga sekund, öösel ja päeval läbivad teie keha kosmilised kiired. Kas te seda tajute?"

"Ei."

"Kuidas võivad siis minu kirstud teada, et nad on kirstud, teie viimane eesel?! Nii nagu see maailm on teie jaoks autentne ja terviklik, nii on nende jaoks autentsed ja ainureaalsed need tajud, mis jõuavad nende elektronajudesse minu trumlist... Selles trumlis on nende maailm. Nende kehad aga - mis meie tegelikkuses eksisteerivad ainult püsivate mulgukombinatsioonidena perfolintides - asuvad kirstudes, päris põhjas... See kõige äärmine seal peab end imekauniks naiseks. Ma võin teile täpselt rääkida, mida ta näeb, kui ta vaatleb end alasti peeglis. Või mis vääriskivisid ta armastab. Mis nõkse ta kasutab meeste püüdmiseks. Ma tean seda kõike, sest oma FATOCRAAFI abil lõin mina talle meie jaoks kujuteldava, tema

jaoks reaalse keha, tõelise keha - näo, hammaste ja higilõhnaga, stiletiarmiga abaluul, juustega ja orhideeõitega, mida ta juustesse pistab, niisama tõelise, nagu on teie jaoks teie käed, jalad, kõht, kael ja pea! Ma loodan, et te ei kahtle oma olemasolus, kas on nii?"

"Ei kahtle," vastasin ma rahulikult. Keegi ei ole kunagi minu peale niiviisi karjunud ja see oleks mulle isegi nalja teinud, kuid ma olin liialt rabatud professori sõnadest, keda ma usku-sin - polnud põhjust teda mitte uskuda -, et pöörata sel hetkel tähelepanu tema käitumisele...

"Tichy," jätkas professor veidi taltsamalt. "Ma juba ütlesin, et teiste hulgas on mul siin teadlane - see on see kirst seal, teie ees. Ta uurib oma maailma, aga mitte kunagi veel, kas mõistate, mitte kunagi veel pole tal pähe tulnud, et see maailm ei ole tõeline, et ta raiskab aega ja jõudu süvenemisega sellesse, mis on hulk trumleid nende peale keritud filmilintidega, et tema käed, jalad, silmad, tema pimedaksjäävad silmad on vaid illusioon, mille vastavalt valitud impulsid ta elektronajus esile kutsuvad. Et seda aduda, peaks ta väljuma oma raudkirstust, see on iseendast, ja lakkama mõtlemast oma ajuga, mis on niisama võimatu kui see, et teie saaksite teada selle külma raske kirstu olemasolust teisiti kui teda puudutades või nähes."

"Aga tänu füüsikale ma tean, et ma koosnen aatomitest," põetasin ma vahele. Corcoran tõstis keelavalt käe.

"Tema teab seda ka, Tichy. Tal on oma laboratoorium ja seal kõik aparaadid, mis on tema maailmas kättesaadavad... ta näeb pikksilmaga tähti, vaatleb nende liikumist, tunneb oku-laari külma puudutust näol - ei, mitte praegu. Praegu on ta nagu tavaliselt tühjas aias, mis piirab tema tööruumi, ja, jalutab päikesepaistel: tema maailmas on parajasti varahommik... "

"Aga kus on teised inimesed, need teised, kelle hulgas ta elab?" küsisin mina.

"Teised inimesed? Aga loomulikult, igaüks neist kirstudest, neist olenditest elab teiste hulgas... nad kõik on - trumlis... Ma näen, et te ei saa ikka veel aru! Vahest selgitab teile seda siis üks näide, olgugi et kauge. Unes te kohtate mitmesuguseid inimesi - tihti ka niisuguseid, keda te pole kunagi näinud ega tundnud - ja unes te vestlete nendega, eks ole?"

"Jah..."

"Need inimesed on teie aju looming, kuid unes te seda ei tea. Aga, palun, ärge unustage - see oli ainult näide. Nendega," - ta osutas kirstudele - "on teine lugu, nad ei loo ise teisi

inimesi, tuttavaid ja võõraid; need asuvad trumlis, neid on seal tohutu hulk, ja kui minu teadusemehel peaks näiteks järsku tulema tuju aiast väljuda ja asuda vestlusse esimese juhusliku vastutulijaga, siis näeksite te trumli kaant kergitades, kuidas see toimub: tema taju vastu võtja kaldub impulsi mõjul oma seniselt rajalt veidi kõrvale, asetub uuele lindile ja hakkab vastu võtma seda, mis sinna on salvestatud; ma räägin vastuvõtjast, aga tegelikult on seal sadu mikroskoopilisi vastuvõtjaid, sest nii nagu teie võtate maailma vastu nägemise, haistmise, kompimise ja tasakaaluorgani abil, nii tunnetab ka tema oma "maailma" erinevate meelesisendite, erinevate kanalite kaudu, ja alles tema elektronaju ühendab kõik need muljed tervikuks. Aga need, Tichy, on väheolulised tehnilised üksikasjad. Võin kinnitada, et sellest hetkest peale, kui mehhanism tööle hakkas, on kõik ainult kannatlikkuse küsimus ja ei midagi rohkemat. Lugege filosoofe, Tichy, ja te veendute selles, mida nad räägivad: kui vähe saab usaldada meie meelte andmeid, kui ebakindlad, petlikud ja ekslikud nad on - ja ometi ei ole meil midagi peale nende; niisamuti" - ütles ta kätt kõrgele

tõstes - "on lugu minu loodutega. Aga nii nagu meidki ei sega see neid armastamast, soovimast, vihkamast; nad võivad puudutada teisi inimesi, et neid suudelda või tappa... ja niisamuti tunnevad need minu loodud olendid oma igaveses raudses liikumatuses kirgesid ja ahastust, reedavad, igatsevad, unistavad..."

"Kas te arvate, et see kõik on ilmaaegu?" küsisin ootamatult, Corcoran aga mõõtis mind oma puuriva pilguga. Tükk aega ei vastanud ta midagi.

"Jah," ütles ta siis. "Hea, et ma teid siia kutsusin, Tichy... kõik need idioodid, kellele ma seda varem olen näidanud, hakkasid minuga kohe kärkima ja paukuma minu julmuse pärast... Mis teie oma sõnadega tahtsite öelda?"

"Teie annate neile ainult toormaterjali impulsside näol," ütlesin mina. "Niipalju saame meie nende maailmast osa. Kui ma seisan ja vaatan tähti, siis on see, mida ma seejuures tunnen või mõtlen, ainuüksi minu, ja mitte maailma omand. Nendega" - ma osutasin kastidele - "on just niisamuti."

"Teil on õigus," ütles professor kuivalt. Ta oli kühmu vajunud ja nagu lühemaks jäänud. "Selle väitega te säästate, mind pikkadest arutlustest, sest nähtavasti te juba mõistate, milleks ma nad lõin?"

"Vist küll. Aga mul oleks hea meel, kui te seda ise räägiksite."

"Hüva. Omal ajal - see oli väga ammu - kahtlesin ma maailma reaalsuses. Olin tookord alles laps. Kes meist ei tunneks elutute asjade kiuslikkust, nagu seda võiks nimetada? Me ei leia kuidagi mõnda asja üles, kuigi me mäletame, kus me teda viimati nägime; siis leiame selle asja hoopis kuskilt mujalt ja meil on tunne, et me tabasime maailma otse kuriteolt, lohakuselt, hooletuselt... täiskasvanud muidugi räägivad, et see ei ole nii - ja lapse loomupärane kahtlemisvõime nürineb selle

tõttu... Või siis niinimetatud le sentiment du déjà vu - tunne, et situatsioon, mis on kahtlemata uus ja esmakordselt läbi elatud, on juba kord olnud... Terved metafüüsilised süsteemid, nagu usk hingede rändamisse või reinkarnatsiooni, tekkisid selliste nähtuste mõjul. Siis veel: seeriaseadus, äärmiselt haruldaste nähtuste kordumine, mis esinevad ikka paariti, nii et arstid nimetavad seda oma keeles duplicitas casuum. Ja lõI puks... vaimud, mille kohta ma teid küsitlesin. Mõtete lugemine, levitatsioon ja - meie teadmistele kõige vasturääkivamad, kõige seletamatumad nähtused, mis, tõsi küll, on haruldased - tuleviku ettenägemine... fenomen, mida on kirjeldatud muistsetest aegadest peale, kuigi ta on võimatu ja kuigi igasugune teaduslik maailmakäsitlus teda eitab. Ja mis see kõik on? Mida see tähendab? Kas te ei ütleks seda? Te ei julge, Tichy... Hüva. Vaadake siia..."

Riiulite juurde astudes näitas ta üht kõrgemal seisvat üksikut kasti.

"See on minu maailma hull," ütles ta ja ta näole ilmus naeratus. «Kas teate, milleni ta on jõudnud oma meeletuses, mis teda teistest eraldab? Ta on pühendunud häirete otsimisele oma maailmast. Ma ei väidagi, et tema maailm on absoluutselt seaduspärane. Täiuslik... Täpseimaski mehhanismis võib 'vahel midagi juhtuda: kord kõigutab tõmbetuul juhtmeid ja nad puutuvad kokku, siis jälle pääseb sipelgas trumlisse... ja kas teate, mis see hull siis mõtleb? Ta mõtleb, et telepaatiat põhjustab kahe eri kasti juhtmete omavaheline lühiühendus... et tuleviku nägemine saab võimalikuks siis, kui vastuvõtja helipea satub raputuse tõttu õigelt lindilt sellele, mida ta peaks alles mitme aasta pärast lugema hakkama. Et tunne, nagu oleks ta seda, mis sünnib tegelikult esimest korda, juba läbi elanud, on tingitud selektori hälbimisest, ja kui selektor hakkab oma

113

vaskses kestas pendlina kõikuma - võibolla lükkas teda sipelgas -, siis sünnivad tema maailmas imelised ja seletamatud asjad: kelleski virgub järsku arusaamatu tundmus, keegi hakkab prohvetiks, asjad liiguvad iseenesest või vahetavad kohta... kõigepealt aga avaldub nendes rütmilistes kõikumistes seeriaseadus! Haruldaste ja kummaliste nähtuste koondumine reaks... ja tema vaimuhaigus, mis toitub säärastest üldiselt tähelepanemata jäetavatest nähtustest, tipneb väites, mille pärast ta varsti hullumajja pannakse... et ta ise on raudkirst nagu kõik teisedki tema ümber, et inimesed on üksnes aparaadid vana tolmuse laboratooriumi nurgas ja maailm oma võlude ja õudustega on ainult illusioon... ja ta söandab mõelda isegi oma jumalast, Tichy, jumalast, kes vanasti, kui ta veel naiivne oli, tegi imesid, siis aga kasvatas maailm teda, oma loojat, õpetas talle, et ainus, mida tohib teha, on - mitte vahele segada, mitte eksisteerida, mitte midagi oma loomingus muuta; sest ainult seda jumalat võib usaldada, kelle poole ei palvetata Palvete puhul osutub ta abituks ja jõuetuks... Aga kas te teate, mida mõtleb see tema jumal, Tichy?"

"Jah," vastasin mina. "Ta mõtleb, et ta on niisamasugune nagu tema. Ja väga võimalik, et ka selle tolmuse laboratooriumi omanik, mille riiulitel seisame MEIE, on samuti kirst, mille on ehitanud üks veel kõrgemat liiki teadlane, kellel olid originaalsed ja fantastilised ideed... ja nii lõpmatuseni. Iga selline eksperimentaator on jumal - ta on oma maailma, nende kirstude ja nende saatuste looja, temast alamal on Aadamad ja Eevad, temast kõrgemal järgmine, hierarhias kõrgem jumal. Ja teie tegite selle, professor... "

"Jah," ütles ta. "Ja nüüd olen ma kõik öelnud ja teie teate niisama palju kui mina. Seega ei ole mõtet rohkem rääkida. Tänan teid, et tulite, ja head aega!"

114

Nii, mu sõbrad, lõppes see ebatavaline tutvus. Ma ei tea, kas Corcorani kirstud on veel alles. Võib olla, et on ja näevad und oma elust, tema särast ja koledustest, mis on vaid hulk filmilindile tardunud impulsse, Corcoran aga, lõpetanud päevatöö, läheb igal õhtul raudtrepist üles, avab järjestikku kõik rauduksed suure võtmega, mida ta kannab happeist aukliku kitli taskus... ja seisab seal tolmuses hämaruses, et kuulatada voolu tasast surinat ning vaevu tabatavat heli, mida tekitab trumli aeglane pöörlemine... libisev lint... täideminev saatus. Ja ma usun, et hoolimata sellest, mida ta väitis, on tal tahtmine vahele segada, sekkuda pimestava kõikvõimsusega sellesse maailma, mille ta lõi, et päästa seal kedagi, kes kuulutab Lunastust; seistes seal kuplita pirni räpases valguses, kõhkleb ta, kas päästa mõni elu. mõni armastus, aga ma olen kindel, et ta ei tee seda. Ta võidab kiusatuse, sest ta tahab jääda jumalaks, ja ainus jumalikkus, mida me teame, on vaikiv nõusolek inimeste kõigi tegudega, kõigi roimadega, ja talle ei ole kõrgemat tasu kui põlvkonnast põlvkonda uuenev raudkirstude mäss, kui need täie mõistuse juures üha kindlama veendumusega kinnitavad, et teda ei ole olemas. Siis ta muigab hiljukesi ja väljub, lukustades enda järel kõik uksed, tühjas ruumis aga jääb kajama elektrivoolu nõrk surin otsekui kõngeva kärbse pinn.

115

II

Ligi kuue aasta eest, pärast reisilt naasmist, kui puhkus ja koduelu naiivsed mõnud olid mind juba ära tüüdanud, mitte küll veel niivõrd, et oleksin asunud uut retke plaanitsema, tuli ühel õhtul, kui ma enam kedagi ei oodanud, mulle hiline külaline ja ma pidin päeviku kirjutamise pooleli jätma.

See oli punapea parimas eas, silmad koledal kombel kõõrdi, nii et raske oli talle otsa vaadata, kõige tipuks oli tal veel üks silm roheline, teine hall. Seda rõhutas veel isesugune ilme - nagu oleks ta nägu peegeldanud kaht inimest: üks pelglik ja närviline, teine - valitsev - jultunud ja nutikas küünik: minu mulje temast oli üllatavalt segane, sest ta vaatas mind vahel-dumisi kord halli silmaga, mis oli liikumatu ja otsekui hämmeldunud, kord rohelise silmaga, mis oli vidukil ja näis seetõttu irvitavat.

"Härra Tichy," ütles ta, vaevalt üle mu kabineti läve astunud, "kindlasti käib teid tüütamas igasuguseid väljapressijaid, sulisid ja hulle, kes katsuvad teid tüssata või teid oma välja-mõeldisi uskuma panna, eks ole?"

"Nii see on," vastasin mina. "Seda juhtub... mida te soovite?

"Selliste indiviidide hulgas," jätkas võõras, mainimata oma nime või visiidi põhjust, "peab vahetevahel, kas või ühel juhul

tuhandest, olema mõni tõeline tunnustamata geenius. Seda nõuavad statistika murdumatud seadused. Mina, härra Tichy, olengi niisugune inimene. Minu nimi on Decantor. Ma olen võrdleva ontogeenia professor. Õppetooli mul praegu ei ole, sest mul ei ole selle jaoks aega. Õpetamine on muide otsast lõpuni mõttetu tegevus. Keegi ei saa kedagi õpetada. Aga see ei puutu siia. Ma töötan probleemi kallal, millele ma olen pühendanud nelikümmend kaheksa aastat oma elust ja mille ma nüüd viimaks lahendasin."

"Mul on samuti vähe aega," vastasin mina. See mees ei meeldinud mulle. Tema käitumine ei olnud fanaatiline, vaid jultunud, mina aga eelistan fanaatikuid, kui selline valikuvajadus tekib. Peale muu oli ilmne, et ta tahab toetust, aga mina olen ihne ja julgen seda ka tunnistada. See ei tähenda, et ma keeldun mõnd üritust jõudumööda toetamast, aga ma teen seda ilma innuta, väga vägisi ja vastu tahtmist, lihtsalt teadmisest, et seda tuleb teha.

Seepärast lisasingi viivu pärast:

"Vahest selgitaksite, milles on asi? Ma ei või muidugi teile midagi lubada. Üks fakt teie jutus üllatas mind. Te ütlesite, et olete pühendanud nelikümmend kaheksa aastat oma prob-leemile, aga kui vana te üldse olete, kui tohib küsida?"

"Viiskümmend kaheksa," vastas tema veel jäisemalt.

Ta seisis juba tükk aega tooli taga, nagu oodates, et palun tal istuda. Ma oleksingi palunud: ma olen viisakas ihnur, aga see, et ta nii silmatorkavalt seda palumist ootas, ärritas mind veidi, pealegi ma juba ütlesin, et ta oli mulle ülimalt antipaatne.

"Selle probleemiga," jätkas tema, "hakkasin ma tegelema kümneaastaselt. Sest peale selle, et ma olen geniaalne inimene, olin ma ka geniaalne laps, härra Tichy."

Olen harjunud igasuguste kiidukukkedega, aga seda geniaalsust oli minugi jaoks liiga palju. Hammustasin huulde.

"Ma kuulan teid." ütlesin ma. Kui jäine kõnetoon alandaks temperatuuri, siis oleksid jääpurikad pärast meie esimesi lauseid laest alla rippunud.

"Mina leiutasin hinge," teatas Decantor, vaadates tumeda silmaga mulle otsa; teine silm näis irvitades jälgivat mingit groteskset, ainult temale nähtavat vaatepilti ülal lae all. Ta ütles seda nii, nagu oleks ta öelnud: "Mõtlesin välja uue kustutuskummi."

"Ah nii. Ah hinge," ütlesin peaaegu südamlikult: see häbematus ületas igasugused piirid ja tegi mulle äkki nalja. "Hinge? Ah teie mõtlesite siis hinge välja? Huvitav - ma olen hingest juba kunagi kuulnud. Võibolla mõne teie tuttava käest?"

Jäin solvavalt vait, tema aga kõõritas mind oma koledate silmadega ja ütles tasa:

"Härra Tichy, lepime kokku. Teie jätate oma naljad nii umbes viieteistkümneks minutiks. Pärast seda võite jälle nalja teha, nii palju kui soovite. Nõus?"

"Nõus," vastasin mina, nüüd juba endisel kuival toonil. "Ma kuulan teid."

See mees polnud hoopleja, nagu mulle nüüd näis. Ta toon oli liiga kategooriline. Hooplejad ei ole nii hoolimatud. Tema aga oli. Ta on pigem hull, mõtlesin ma.

"Istuge, palun," ühmasin.

"Asi.on imelihtne," lausus mees, kes nimetas ennast professor Decantoriks. "Tuhandeid aastaid usuvad inimesed hinge olemasolusse. Filosoofid, poeedid, usuisad, preestrid, kirikud korrutavad kõiki võimalikke väiteid tema olemasolu kinnituseks. Mõnede uskumuste järgi on hing kehast lahus eksisteeriv mittemateriaalne substants,   mis pärast inimese surma

119

säilitab temaga identsuse, teiste arvates - niisuguseid vaateid on arendanud idamaa mõtlejad - on hing mingi entelehhia, millel puuduvad isikut eristavad omadused. Ent usk sellesse, et inimese jaoks ei ole agoonia veel kõige lõpp, et temas on midagi, mis võib kesta üle surma, on püsinud vankumatult sajandist sajandisse. Nüüd me teame küll, et mingit hinge ei ole olemas. On ainult närvikiudude võrgustik, milles toimuvad eluga seotud protsessid. See, mida sellise närvivõrgu omanik tajub, tema tajuv teadvus - ongi hing. Nii see on, õigemini oli, kuni ilmusin mina. Õigemini, kuni ma mõtlesin, et hinge ei ole. See on tõestatud. Kuid eksisteerib vajadus surematu hinge järele, igatsus igavese edasielamise järele, janu isiku lõpmatu kestmise järele ajas, hoolimata kõige lõplikkusest ja kaduvusest. See iha, mis on inimkonda jälitanud tema algusest saadik, on küllaltki reaalne. Niisiis: miks ei võiks täita tema aastatuhandete pikkusi unistusi ja vaigistada tema kartusi? Asusin kohe kaaluma võimalust muuta inimesed surematuks nende maisel kujul. Ent sellest variandist ma loobusin: see olnuks vaid vanade võltside ja petlike lootuste uus vorm. kuna surematud võivad sel juhul ikkagi hukkuda õnnetusjuhtumite ja katastroofide läbi, pealegi tooks see hulga raskeid probleeme kaasa, nagu ülerahvastus; lisaks on veel muidki kaalutlusi, mis viisid selleni, et otsustasin leiutada hinge. Lihtsalt hinge. Miks -arutasin - ei peaks saama hinge ehitada, nii nagu ehitatakse näiteks lennukit? Varemalt polnud ju ka lennukeid - oli ainult unistus lennata -, nüüd aga on. Sellega oli probleem põhiliselt lahendatud. Ülejäänu oli juba teadmiste, raha ja küllaldase kannatlikkuse küsimus. Mul oli seda kõike, ja niisiis võin ma teile täna kinnitada: härra Tichy, hing on olemas. Igaüks võib saada surematu hinge. Ma võin iga inimese jaoks valmistada täieliku kestvusegarantiiga hinge. Kas igavese? See ei ole siin

120

oluline. Minu hing - minu konstrueeritud hing - elab ka pärast Päikese kustumist. Pärast Maa jäätumist. Nagu ma ütlesin, võin ma teha hinge igale inimesele,   kuid ainult elusale inimesele. Surnutele ma hinge anda ei saa. Selleni minu võimed ei küüni. Elusatega on teine lugu. Nemad saavad professor Decantori käest surematu hinge. Muidugi mitte tasuta. Hing on komplitseeritud tehnoloogia, keerulise ja vaevanõudva protsessi produkt ja seetõttu väga kulukas.   Massilise tootmise korral alaI neksid hinnad, aga praegu on hing lennukist palju kallim. Arvestades seda, et tegemist on igavikuga, arvan ma, et see hing on siiski suhteliselt odav. Tulin teie juurde, sest esimese hinge konstrueerimine neelas kõik mu ressursid. Teen teile ettepaneku asutada aktsiaselts "SUREMATUS", kusjuures teie finantseeriksite ettevõtet ja saaksite vastutasuks peale aktsiate kontrollpaki 45 protsenti puhastulust. Aktsiad oleksid nominaalsed, kuid kontrollnõukogus jätaksin endale õiguse... "

"Vabandage," katkestasin ma teda. "Ma näen, et teil on juba valmis ettevõtte üksikasjalik plaan. Kas te ei tahaks siiski kõigepealt tutvustada lähemalt mõningaid selle leiutise üksikasju?"

"Muidugi," vastas tema. "Aga niikaua, kui me ei sõlmi notariaalselt kinnitatud lepingut, võin ma teile anda üksnes üldisi andmeid, kuna katsetused röövisid kõik mu raha, nii et mul ei jäänud patendikulude kattekski midagi... "

"Hüva. Saan teie ettevaatlikkusest aru," ütlesin mina, "aga te mõistate arvatavasti, et ei mina ega ükski rahamees - mina ei ole muide mingi rahamees - ühesõnaga: keegi ei usu teid paljast sõnast."

"Muidugi," vastas tema ja võttis taskust paberisse mähitud lameda paki, mis meenutas sigarikarpi, niisugust, milles on ainult kuus sigarit.

121

"Siin sees on hing... ühe isiku hing," teatas ta.

"Kas võiks teada, kelle oma?" pärisin mina.

"Jah," kostis ta hetkelise kõhkluse järel. "Minu naise oma."

Vaatasin nööriga kinniseotud ja pitseeritud pakki üsna uskmatul pilgul, aga sellest hoolimata käis mul judin üle selja - nii energiline ja kategooriline oli selle mehe esinemine.

"Kas te seda lahti ei võta?" küsisin, nähes, et ta hoiab karpi käes,   puutumata pitserit.

"Ei," vastas tema. "Praegu mitte. Härra Tichy, kõige lihtsustatumalt, nii lihtsustatult, et see sarnaneb juba rohkem tõe moonutamisega, on minu idee järgmine. Mis on meie teadvus? Kui te vaatate mind praegu oma mugavast tugitoolist ja naudite head sigarit, millega te ei pidanud võimalikuks mind kostitada, kui te näete mind selle eksootilise lambi valgel, kui te olete kahevahel, kas pidada mind suliks, hulluks või erandlikuks inimeseks, kui teie silmad püüavad kinni kõik valguse ja varjud ning närvid ja lihased saadavad ajule väsimatult kiirteateid oma seisukorrast - siis see kõik kokku moodustabki teoloogide keeles öelduna teie hinge. Mina ja teie ütleksime pigem, et see on teie teadvuse aktiivne seisund. Jah, ma tunnistan, et kasutan nimetust "hing" omajagu meelevaldselt, kuid olulisem on, et see imelihtne sõna oleks kõigile arusaadav, täpsemalt: seda sõna kuuldes arvab igaüks, et ta teab, millest on jutt.

Meie materialistlik vaatepunkt muudab loomulikult fiktsiooniks igasuguse hinge olemasolu, olgu see surematu ja kehatu hing või üldse niisugune hing, mis ei ole ainult teie isiku hetke-line seisund, vaid midagi muutumatut, ajatut ja igavest: säärast hinge, te olete minuga nõus, ei ole kellelgi meist olnud ega saagi olema. Nooruki hing ja rauga hing - kuigi viimasel on sarnasust esimesega, kui tegu on ühe ja sama inimesega -, tema hing sellest ajast, kui ta on laps, ja sellest ajast, kui ta on

122

surivoodis agoonia lävel, on mõlemad äärmiselt erinevad teadvuseseisundid. Kui aga siiski räägitakse hingest,   mõeldakse instinktiivselt inimese psüühilist seisundit täiskasvanuna, kõige parema tervise juures; niisiis on arusaadav, et minagi valisin oma eesmärgiks selle seisundi ja minu sünteetiline hing on seega igavikustatud läbilõige normaalse, täies vaimujõus inimese aktuaalsest olevikust. Kuidas ma seda teen? Nõnda, et kopeerin elava aju konfiguratsiooni selle jaoks kõige sobivamasse substantsi, ja seda ülima, absoluutse täpsusega, aatom-aatomilt,   impulss-impulsilt. See koopia on vähendatud mõõdus üks jagatud viieteistkümnega. Seepärast ongi see karp nii väike. Väikese vaevaga võiks hinge mõõtmeid veelgi vähendada, aga minu arust ei ole sellel erilist mõtet: tootmiskulud kasvaksid ülemäära suureks. Niisiis on selles materjalis igavi-kustatud hing; see ei ole mingi mudel või närvikiudude Iiikumatu, surnud võrgustik... nagu ta mul vahel algul välja tuli, kui ma veel loomadega katseid tegin. See oli suurim ja tegelikult ainus raskus. Oli vaja, et selles materjalis säiliks elav, tundlik teadvus, täieliku mõtlemisvabadusega nii unes kui ilmsi, üli-malt omapärase kujutlusvõimega, alati muutuv,   alati aja kulgu tajuv teadvus, mis samal

ajal ei tohi vananeda, materjal ei tohi väsida, mureneda ega pehmeneda; oli aeg, härra Tichy, kus see ülesanne näis mulle niisama lahendamatu, nagu ta teile kindlasti praegugi näib - ja minu ainus trump oli visadus. Ma olen visa, härra Tichy. Seepärast mul õnnestuski... "

"Üks hetk... " katkestasin ma teda, tundes kerget peapööritust. "Te tahate öelda, et siin, selles karbis, on tükk mateeriat, mis kätkeb elava inimese teadvust? Aga kuidas ta saab suhelda välismaailmaga? Teda näha? Kuulda ja... " Edasi ma ei saanud, sest Decantori näole ilmus kirjeldamatu muie. Ta kissis roheline silm vaatas mulle otsa.

123

"Härra Tichy," ütles ta, "te ei saa üldse aru... Mis suhtlemist, mis kontakti võib olla kahe partneri vahel, kellest ühe päralt on igavik? Inimkond ei eksisteeri ju mingil juhul kauem kui viisteist miljardit aastat, keda peaks siis kuulama ja kellega rääkima see... surematu hing? Kas te ei kuulnud, kui ma ütlesin, et ta on igavene? Aeg, mis kulub selleks, et Maa jäätuks, et võimsaimad ja noorimad praegustest tähtedest laguneksid, et kosmost hakkaksid valitsema hoopis teised seadused, nii et kosmos ise oleks juba hoopis midagi muud, midagi meie jaoks kujuteldamatut - see aeg ei moodusta kõige lühematki murdosa hinge kestvusest, kuna tema kestab igavesti. Religioonid teevad tõesti targasti, kui nad ei räägi kehast, sest mis kasu saab igavikus olla ninast või jalgadest? Mida nendega peale hakata pärast maa ja lillede kadumist, pärast päikeste kustumist? Aga ärme neist triviaalsetest asjadest räägime. Te rääkisite "suhtlemisest maailmaga". Kui see hing suhtleks välismaailmaga kas või ainult kord iga saja aasta tagant, ka sel juhul peaks ta, et miljardi sajandi pärast säilitada mälestusi neist kontaktidest, võtma kontinendi mõõtmed... triljoni aasta pärast aga ei piisaks enam maakera ruumalast - ja mis on triljon igaviku kõrval?! Kuid mitte see tehniline takistus ei pidurdanud mind, vaid selle psühholoogilised konsekventsid. Mõtlev olend, elav inimisiksus valguks laiali selles mäluookeanis nagu veretilk meres, ja mis saaks siis garanteeritud surematusest?... "

"Jah, aga... " kogelesin mina, "te siis kinnitate, et... te ütlete, et... isoleeritus on täielik... "

"Loomulikult. Kas ma ütlesin, et siin karbis on terve inimene? Ma rääkisin ainult hingest. Kujutlege, et te praegu, just praegusel hetkel lakkate saamast väljastpoolt mingisugust informatsiooni, nagu oleks teie aju kehast lahutatud, eksisteerides ainult edasi täies elujõus. Te jääksite muidugi pimedaks

124

ja kurdiks, mõnes mõttes ka halvatuks, kuna teie käsutuses ei Sõleks enam keha, kuid sissepoole suunatud teadvus, see on vaimuselgus, mõttelend, säiliks: te võiksite mõelda, luua kujutluspilte, neid muuta, elada läbi lootust, kurbust, rõõmu mis tekiksid põgusate hingeseisundite muutumisest - need ongi andmed selle hinge kohta, mille ma siia teie ette kirjutuslauale panen... "

"See on ju hirmus..." ütlesin mina. "Pime, kurt, halvatud... tuhandeid aastaid."

"Igavesti," parandas tema. "Ma olen juba nii palju rääkinud, härra Tichy, et võin lisada veel ühe detaili. Asja tuumaks on kristall - teatavat liiki kristall, mida looduses ei esine, sõltumatu.aine, mis ei astu keemilistesse ega mehhaanilistesse ühendustesse... tema lakkamatult võnkuvates molekulides asubki hing, mis tunneb ja mõtleb... "

"Koletis... " ütlesin ma tasa ja rahulikult. "Kas te saate aru, mis te olete teinud? Aga" - rahustasin ma end samas - "inimese teadvust ei saa paljundada. Kui teie naine elab, liigub ja mõtleb, siis asub selles kristallis äärmisel juhul tema koopia, aga mitte tema ise."

"Ei, nii see ei ole," vastas Decantor, kõõritades valget pakki. "Peab ütlema, et teil on täiesti õigus. Elavale inimesele ei saa hinge luua. See oleks nonsenss ja paradoksaalne absurd. Selge, et see, kes eksisteerib, eksisteerib üksainus kord. Jätku talle saab luua ainult surmahetkel. Muide, inimese aju täpse ehituse kindlakstegemine, kui ma hinge valmistan, hävitab juba ise elava aju... "

"Inimene... " sosistasin mina. "Te tapsite oma naise!?

"Ma andsin talle igavese elu," vastas ta end sirgu ajades. "Pealegi ei ole sellel mingit tegemist sellega, millest meie räägime. Kui lubate, siis on need minu ja minu naise" - ta pani
125
käe pakile - "minu, kohtu ja politsei vahelised asjad. Nüüd aga räägime millestki muust."

Tükk aega ei saanud ma sõna suust. Sirutasin käe paksu paberisse mähitud paki poole ja puudutasin seda sõrmeotstega; ta oli raske, nagu oleks paberis olnud tina.

"Härra," ütlesin ma siis. "Olgu nii. Räägime millestki muust. Ütleme, et ma annan teile summa, mida te taotlete. Kas te olete tõepoolest nii hull, et loodate leida ühtainustki inimest, kes laseb ennast tappa selleks, et tema teadvus kannataks igavesest ajast igavesti kujuteldamatuid piinu - ilmajäetuna isegi enesetapmise lohutusest?!"

"Surmaga seoses on tõepoolest teatavaid raskusi," tunnistas Decantor põgusa pausi järel. Täheldasin, et ta tumedam silm on pigem pruun kui hall. "Üldse tuleks esialgu arvestada niisuguse kategooriaga nagu ravimatud haiged, elust piinatud, kehaliselt otsajäänud, kuid säilinud vaimujõuga raugad... "

"Surm ei ole kõige halvem väljapääs selle surematuse kõrval, mida teie pakute," ühmasin mina.

Decantor muigas jälle.

"Ma ütlen teile midagi, mis võib teile huvi pakkuda," lausus ta. Ta parem näopool jäi tõsiseks. "Mina isiklikult ei tunne vajadust ei hinge ega igavese elu järele. Aga ometi on inimkond hellitanud seda lootust tuhandeid aastaid. Ma olen seda põhjalikult uurinud, härra Tichy. Kõik religioonid on püsinud ühe ja sama lubaduse najal: igavene elu, lootus kesta üle surma. Mina annan selle inimestele, härra Tichy. Annan inimestele igavese elu. Kindluse olemas olla, kui viimnegi ihuraas on kõdunenud ja põrmuks saanud. Kas sellest ei aita?"

"Ei." vastasin mina. "Sellest ei aita. Te ju ise ütlesite, et see on surematus ilma kehata, ilma tema jõududeta, ilma.tema naudinguteta, ilma tema kogemusteta... "
126
"Palun ärge hakake seda kordama," katkestas ta mind "Ma võin teile näidata kõigi religioonide pühasid raamatuid filosoofide teoseid, luuletajate laule, teoloogide traktaate, palveid ' legende - kuskil pole ma leidnud sõnagi keha surematusest Kehast ei hoolita, keha koguni põlatakse. Hing, hinge lõpmatu kestmine - see on eesmärk ja lootus. Hing keha vastandina hinge ja keha vastandamine. Hing - pääsemine füüsilistest kannatustest, õnnetustest, haigustest, vanadusnõtrusest, võitlusest kõige selle eest, mida see aegamisi lagunev ahi, mida organismiks nimetatakse, kudemiseks ja põlemiseks vajab; iial pole keegi jutlustanud keha surematusest, niikaua kui see maailm on kestnud. Ainult hing tuli vabastada ja päästa. Mina, Decantor, päästsin hinge igaviku jaoks, igaveseks ajaks. Ma tegin unistused teoks, mitte minu, vaid terve inimkonna unistused... "

"Saan aru," katkestasin ma teda. "Decantor, teil on teatavas mõttes õigus. Aga ainult selles mõttes, et oma leiutisega tõestasite te täna mulle, homme aga võibolla tõestate tervele maailmale, et hing on ülearune. Sest surematus, millest räägivad teie tsiteeritud pühakirjad, evangeeliumid, koraanid, paabeli eeposed, vedad ja muinasjutud - see surematus ei annaks inimesele midagi. Veel enam: selle igaviku ees, mida te olete valmis talle andma, tunneb igaüks - ma vannun seda - sama, mida minagi: ülimat jälestust ja hirmu. Mõte, et teie pakutud võimalus võiks mulle osaks saada, äratab minus õudu. Niisiis, Decantor, teie tõestasite, et inimkond on tuhandeid aastaid end pe.tnud. Teie purustasite selle enesepettuse... "

"Te arvate siis, et minu hinge ei ole kellelegi vaja?" küsis mu külaline rahulikul, ent korraga elutul häälel.

"Ma olen selles kindel. Annan selle eest pea... Kuidas te üldse võite teisiti mõelda? Decantor! Kas teie siis tahaksite? Teie olete ju ka inimene!"
127

"Ma juba ütlesin teile. Mina ei ole kunagi tundnud vajadust surematu olla. Aga ma arvasin, et ma olen erand, kuna inimkond on teisel seisukohal. Ma tahtsin rahuldada inimkonda, mitte ennast. Otsisin probleemi, mis oleks kõigist kõige keerulisem ja mulle jõukohane. Leidsin niisuguse probleemi ja lahendasin selle. Selles mõttes oli see minu isiklik asi, aga ainult selles mõttes; sisuliselt huvitas ta mind ainult kui kindel ülesanne, mis tuleb täita vastava tehnoloogia ja vahenditega. Võtsin eesmärgiks sõna-sõnalt selle, millest on kirjutanud kõigi aegade suurimad mõtlejad. Tichy - te olete ju kindlasti lugenud... hirm elu katkemise, lõpu, teadvuse hävimise ees sel hetkel, kui see on kõige rikkam, kõige viljakam... pika elu lõpul... Kõik kardavad seda. Nende unistus on ühineda igavikuga. Mina lõin selle ühenduse. Tichy, võibolla nad siiski?... Võibolla kõige silmapaistvamad isiksused? Geeniused?"

Raputasin pead.

"Te võite proovida. Aga ma ei usu, et ükski inimene... Ei, see on võimatu."

"Kas tõesti?" küsis tema, ja esmakordselt väratas ta hääl tundeliigutuse mõjul. "Kas te arvate, et see... et sellel ei ole kellegi jaoks mingit väärtust... ? Et keegi ei taha seda? Kuidas saab see nii olla?!"

"Nii see on... " kinnitasin mina.

"Ärge olge nii ennatlik," alustas ta jälle anuvalt. "Tichy, ma võin veel kõik ümber teha. Ma võin kohaldada, muuta... ma võin varustada hinge sünteetiliste meeltega... see teeb küll igaviku saavutamise võimatuks, aga kui meeled on tähtsamad... kõrvad... silmad... "

"Aga mida need silmad näeksid?" küsisin mina. Ta vaikis.

"Maa jäätumist... galaktikate lagunemist... tähtede kustumist mustas lõpmatuses, eks ole?" küsisin ma aegamisi.

Ta vaikis.

"Inimesed ei taha surematust," jätkasin ma viivu pärast. "Nad lihtsalt ei taha surra. Nad tahavad elada, professor Decantor. Nad tahavad tunda maad jalge all, näha pilvi pea kohal, armastada teisi inimesi, olla koos nendega ja mõelda nendest. Muud midagi. Kõik, mis selle juurde käib, on pettus. Ebateadlik pettus. Kahtlen, kui palju on neid, kes tahavad teid niigi kannatlikult kuulata nagu mina... rääkimata, juba... neist, kes sooviksid... "

Decantor jäi mõneks minutiks liikumatult seisma, vaadeldes ainiti valget pakki, mis lebas tema ees laual. Äkki haaras ta selle ja suundus vaevalt märgatavalt mulle noogutades ukse poole.

"Decantor!!!" hüüdsin mina. Ta peatus lävel.

"Mis te... SELLEGA teha tahate?"

"Ei midagi," vastas ta hädiselt.

"Palun... tulge tagasi. Üks minut... Nii see ju jääda ei saa... "

Mu härrad, ma ei tea, kas ta oli suur teadlane, aga suur kaabakas oli ta igal juhul. Kauplemist, mis järgnes, ei taha ma kirjeldada. Ma olin sunnitud seda tegema. Ma teadsin, et kui ma lasen tal minna, siis - isegi kui ma peaksin pärast teada saama, et ta tüssas mind ja et kõik, mis ta rääkis, oli otsast lõpuni väljamõeldis - jääks mu hinge... mu lihase, elava hinge põhja kõrvetama mõte, et kuskil, igasugust koli täiskuhjatud kirjutuslaua sahtlis vanade paberite seas lebab inimese teadvus, selje õnnetu naise elav teadvus, kelle ta tappis. Ja nagu sellest veel vähe oleks, andis ta talle osaks kõige hirmsama kõigist mõeldavaist asjust, ma kordan: kõige hirmsama, sest pole midagi, mis kannataks võrdlust igavese üksindusega. See sõna ei ütle meile muidugi midagi. Aga proovige nüüd, pärast, lamada kodus pimedas toas, nii et teieni ei ulatu ainuski

heli ega valgusekuma, sulgege silmad ja kujutlege, et nii te jäätegi lamama absoluutses rahus, ilma mingi, pisemagi muutuseta, öö ja päev, ja veel üks päev, ja nii möödub nädalaid, loendamatult palju nädalaid, kuid, aastaid, sajandeid - ja teie ajud on sellise menetluse läbi

teinud, et pole võimalik isegi hullumeelsusesse põgeneda. Mõte, et on olemas keegi, kes on mõistetud seda kannatama, mille kõrval põrgupiinade kujutused on süütu nali, ei lasknud mind selle sünge kauplemise ajal lahti. Mina tahtsin muidugi seda hävitada, tema nõudis summat, mis... aga, mu härrad, need on juba üksikasjad. Ütlen ainult üht: eluaeg olen ma end ihnuskoiks pidanud. Nüüd ma kahtlen selles: sellepärast et... Ah, mis sest rääkida! Ühe-sõnaga: see ei olnud tasu. Andsin kõik, mis mul üldse oli. Kõik oma raha... Lugesime raha üle - ja... siis ta ütles, et ma kustutaksin tule. Pimedas kuuldus kõigepealt rebitava paberi krabin... ja äkki lõi laual, nelinurksel valkjal taustal (see oli vatt-vooderdis) midagi sulametallina ergama, kostis vaevu kuuldav praksumine... Sedamööda kuidas silmad pimedusega harjusid, näis sinine helendus muutuvat aina tugevamaks; siis tundsin kuklas Decantori rasket, vaevalist hingamist, kummardusin, võtsin valmispandud vasara ja lõin ühe hoobiga...

Mu härrad, ma arvan, et ta rääkis siiski tõtt. Kui ma selle esimese hoobi lõin, ei kuulanud mu käsi sõna ja vasar ainult kriimustas natuke seda ovaalset kristalli... aga ta kustus ikkagi. Sekundi murdosa vältel juhtus midagi: see oli nagu mikroskoopiline, hääletu plahvatus; müriaad lillakaid tolmukübemeid tuiskas otsekui paanikas õhku ja kadus. Pimedus oli täielik. Ja pimedusest kostis Decantori elutu, tuhm hääl:

"Ärge enam lööge, Tichy... kõik on juba läbi." Ta võttis selle mul käest. Ma uskusin teda, sest ma nägin oma silmaga, ja üldse - tunne ei peta. Ma ei oska öelda, mis tunne see oli.

130

Vajutasin lülitile, ja me vaatasime teineteisele silmi vidutades otsa nagu kaks roimarit. Ta toppis mõlemad kuuetaskud raha-pakke täis ja lahkus jumalaga jätmata.

Ma ei oie teda enam kunagi kohanud ja ei tea, mis tast sai - mehest, kes leiutas surematu hinge, mille mina tapsin.

131

Ill

Inimest, kellest ma nüüd räägin, olen ma ainult üks kord näinud. Igaüks võpataks teda nähes. See oli ebamäärases vanuses küürakas värdjas, kelle näonahk oli talle liiga suur - nii palju oli selles kortse ja kurde; peale selle oli ta kaelalihas liiga lühike ja ta hoidis pead alati viltu, otsekui oleks ta tahtnud vaadata oma küüru, siis aga poolel teel ümber mõelnud. Ma ei ütle midagi uut, kui kinnitan, et mõistus käib harva iluga käsikäes, ent temast, värdjalikkuse tõelisest kehastusest, kes haletsuse asemel vastikust äratas, pidi vist tõesti saama geenius, kuigi ka geeniusena oleks tema ilmumine inimesi kohutanud - niisiis Zazul... tema nimi oli Zazul. Olin tema hirmsatest katsetustest juba ammu kuulnud. Selle ümber oli omal ajal tänu ajakirjandusele küllalt kõmu. Vivisektsiooni vastu võitlemise selts üritas algatada tema vastu protsessi või sai selle isegi algatatud, aga asi jooksis tühja. Zazul keerutas ennast sellest loost kuidagi välja. Ta oli professor - seda küll ainult nime poolest: ta ei saanud loenguid pidada, sest ta kogeles. Erutuse korral ei saanud ta sõna suust, ja erutatud oli ta ühtelugu. Tema ei tulnud minu juurde. Oh ei, tema polnud seda sorti mees. Pigem oleks ta kärvanud, kui kellegi poole pöördunud. Ma lihtsalt läksin linnast välja jalutama ja eksisin metsa ära. Esialgu oli mul isegi

133

hea meel, siis hakkas äkki vihma valama. Tahtsin puu all oodata, millal sadu lõpeb, aga see ei lõppenud. Taevas oli lauspil-ves, ja ma mõtlesin, et pean otsima peavarju; puu alt puu alla joostes - olin juba üsna märg - sattusin kruusatatud rajale ja seda mööda teele, mida polnud ammu enam sõidetud: ta oli kõvasti rohtunud. Tee viis müüriga piiratud krundi juurde; raud-värava küljes, mis oli kunagi olnud roheliseks värvitud, nüüd aga paksult roostes, rippus puutahvlike vaevu loetava kirjaga: KURJAD KOERAD. Mul ei olnud mingit lusti kohtuda nende raevunud loomadega, teist pääsu vihma käest aga polnud; murdsin lähedalt põõsast

tubli malaka ja asusin sellega relvastatult väravat ründama. Ütlen nõnda sellepärast, et alles suure kangutamisega sain värava lahti: ta avanes põrguliku kriiksumisega. Astusin aeda, mis oli nii metsistunud, et kunagised rajad olid rohust vaevalt näha. Aiasügavuses, vihmavalingu käes õõtsuvate puude vahel mustendas järsu katusega kõrge maja. Kolm teise korruse akent olid valgustatud, akende ees olid valged kardinad. Kellaaeg oli varane, kuid aina tumedamad pilved katsid taevast: alles mõnikümmend sammu majast eemal märkasin kahel pool verandale viivat rada puid. Need olid elupuud, kalmistupuud - mõtlesin, et selle maja elanik peab olema üsna kurvameelne mees, koeri aga, hoolimata hoiatusest väraval, ei paistnud kuskil; astusin trepile ja siis, uksepiida all kuidagiviisi vihma eest varjus, vajutasin kellanupule. Sees helises kell, helinale järgnes täielik vaikus. Mõne aja pärast helistasin teist korda samasuguse tulemusega; siis koputasin, lõpuks hakkasin ikka kõvemini vastu ust taguma; nüüd viimaks kostsid majast lohisevad sammud ja tõre, kähisev hääl küsis: "Kes seal on?"

Ütlesin oma nime vaikses lootuses, et olen ehk tuttav. Sees nagu mõeldi järele - siis kolksatas kett, krigisesid riivid, ja ma

134

nägin kõrgel rippuva lambi valgel ukseavas otsekui kuskil kindluses seismas kääbust. Tundsin ta ära, kuigi olin vaid kord elus näinud ta fotot, ei tea isegi kus; aga teda on raske unustada. Ta pea oli peaaegu kiilas. Kõrva kohal punetas mõõgajälje moodi arm. Ninal olid viltu kuldraamidega prillid. Ta kissitas silmi, nagu pimedast tulles. Vabandasin, nii nagu sellisel puhul tavaliselt vabandatakse, ja jäin vait; tema aga seisis ikka mu ees, nagu poleks tal mingit tahtmist mind sammugi edasi lasta selle suure hämara maja sisemusse, kust ei kostnud vähimatki krabinat.

"Te olete ju Zazul, professor Zazul... eks ole?" küsisin ma.

"Kust teie mind tunnete?" jorises tema.

Ütlesin jälle midagi banaalset, midagi selles vaimus, et nii silmapaistvat teadlast tunneb igaüks. Ta kuulas selle ära, mui-! gutades põlglikult oma kärnkonnasuud.

"Äike?" ütles ta mu viimaseid sõnu korrates. "Kuulen küll, et äike. Aga mis siis? Te oleksite võinud kuskile mujale minna. Mulle see ei meeldi. Ma ei salli seda, saate aru?!"

Ütlesin, et ma saan väga hästi aru ja et mul ei ole üldse kavatsust teda häirida. Mulle aitab toolist ja lauast siin pimedas esikus; ootan siin ainult kõige ägedama saju ära ja lähen siis oma teed.

Nüüd aga alles hakkas õieti vihma valama, kui ma sisse astusin, ja seistes kõledas kõrges ruumis nagu hiiglateokarbis, kuulsin pidevat, kõikjalt korraga kaikuvat mühinat, mis kulmi-neerus valju trummipõrinana mu pea kohal plekk-katusel.

"Tool?!" kordas ta sellise tooniga, nagu oleksin nõudnud kullast trooni. "Tool, tohoh! Minul ei ole teie jaoks mingit tooli, härra Tichy. Mul - mul ei ole vaba tooli. Ma ei kannata - ja üldse ma leian, jah, ma leian, et kõige parem on meile mõlemale, kui te lahkute."

135

Vaatasin tahtmatult üle õla aeda. uks oli ikka veel pärani lahti; puud maja ees olid üksainus tuules ja veevalingus habi-sev segadik. Pöörasin pilgu küüraka poole. Olin elus kohanud viisakusetust, isegi jõhkrust, aga siiski mitte midagi säärast. Vihma kallas nagu toobrist, katus tümises vahetpidamata, otsekui tahtnuksid loodusjõud kinnitada mu otsustavust - ilmaaegu, sest mu äge loomus tõstis juba mässu. Lihtsalt öeldes, mul kargas hing täis. Igasugust viisakust ja etiketti kõrvale jättes laususin kalgilt:

"Ma lahkun ainult sel juhul, kui te saate mind väevõimuga siit välja, aga ma pean ütlema, et ma ei ole nõrkade killast."

"Mis?!" kilas tema. "Häbematus! Kuidas te julgete, minu oma majas?!!"

"Te ise provotseerisite mind," vastasin jäiselt. Ja kuna ma olin juba hoos ning tema tüütu kisa viis mind päriselt tasakaalust välja, lisasin: "Teie käitumine, Zazul, on niisugune, mille eest võib ka omaenda majas peksa saada!"
"Lurjus!!!" röögatas ta veel valjemini. Haarasin tal õlast kinni, see tundus mu käe all olevat nagu kõdunenud puust, ja raputasin teda, sisistades ise:
"Ma ei kannata karjumist. On selge? Veel üks piiks, ja te mäletate mind surmani, jõlvend niisugune!!!"
Hetke-paar mõtlesin, et lähebki löömaks, ja mul oli häbi, sest kuidas ma oleksin saanud tõsta kätt küüraka vastu! Aga siis sündis midagi, mida ma oleksin küll kõige vähem osanud oodata. Professor taganes, vabastades õla mu haardest, ja pea veel enam viltu, nagu tahtnuks ta veenduda, kas küür on ikka alles, hakkas ta vastikult viiksudes itsitama. Otsekui oleksin ma öelnud midagi rabavalt vaimukat.
"Nonoh," ütles ta ja võttis prillid eest. "Olete teie alles äge, härra Tichy... "

Pika, nikotiinist kollase sõrmega pühkis ta pisara silmast.
"Noh, hästi," porises ta. "See mulle meeldib. Jah, ma võin öelda, et see meeldib mulle. Ma ei salli ainult seda etiketti, neid imalaid viisakusi ja totraid valesid, teie aga ütlesite seda, mida te mõtlesite. Mina ei salli teid, teie ei salli mind, me oleme tasa, kõik on klaar, tulge minuga kaasa. Jah, jah, härra |; Tichy, te päris üllatasite mind. Mind, just, just..."
Niimoodi padrates viis ta mind mustaks kulunud kägisevast puutrepist üles. Trepp piiras siksakina ruudukujulise esiku paljaid, puupaneeliga kaetud seinu. Mina vaikisin; kui olime teisel korrusel, ütles Zazul:
"Tichy, pole midagi parata, mul ei ole võõrastetuba ega muud luksust, teil tuleb kõike pealt vaadata; jah, mina magan oma eksponaatide keskel, söön nende juures ja elan - tulge sisse ja ärge ainult liiga palju rääkige... "
Tuba, kuhu ta mind viis, oligi see valgustatud ruum, mille aknaid olid kunagi varjanud valged, nüüd aga määrdunud, rasvaplekilised paberkardinad. Kõikjal vedeles paksult lömastatud kärbselaipu, aknalauadki mustendasid neist, ust sulgedes nägin ka sellel putukate kuivanud, veriseid jäänuseid, otsekui peaks Zazuli ümbritsema kõik, mis vähegi kiletiivaline. Enne aga, kui jõudsin selle üle imestada, märkasin ruumi muidki iseärasusi. Keset tuba seisis laud, õigemini kaks pukki, millele olid asetatud tavalised, peaaegu hööveldamata lauad; laual vedeles virnadena raamatuid, pabereid, kollaseks pleekinud konte, ent kõige silmatorkavam osa ruumist olid seinad. Suurtel lohma-lahma kokkulöödud riiulitel oli reas paksust klaasist pudeleid ja purke, akna vastas aga, vabal kohal, kus riiuleid polnud, seisis mürakas klaasnõu otsekui riidekapi või pigem läbipaistva sarkofaagi mõõtmetega akvaarium. Üle selle nõu oli lohakalt visatud räpane palakas, mille narmendavad

otsad ulatusid enam-vähem poole klaasseinani, kuid piisas sellestki, mis paistis alumisest, varjamata osast, et tardusin paigale. Kõigis purkides ja pudelites oli sinakas sogane vedelik, nagu anatoomikumides, kus hoitakse lahkamisel saadud kunagisi elusorganeid prepareerivas piirituslahuses. Sama otstarvet täitis hiiglasuur klaasastja, mille ülemist poolt varjas palakas. Tema sünges sisemuses, keset sinist virvendust, paarkümmend sentimeetrit nõu põhjast kõrgemal õõtsusid imekergelt kannatliku pendlina kõikudes kaks varju, milles ma kirjeldamatu vastikuse ja õudusega tundsin ära inimese jalad ja denaturaadist läbiimbunud püksisääred...
Seisin nagu soolasammas: ka Zazul ei liigutanud end, mitte mingit märki tema juuresviibimisest; kui pöördusin tema poole, nägin, et ta oli väga rõõmus. Minu nördimus ja jälestus tegid talle head meelt. Ta seisis, käed rinnal koos nagu palvetajal, ja köhatas rahulolevalt.
"Mis see siis tähendab, Zazul?" küsisin; mu kõri oli nagu kinni nööritud. "Mis see on?"

Ta pööras mulle selja; ta küür - mis paistis nüüd nii hirmus ja terav, et mul oli tahtmatult tunne, et ta kuub rebeneb - kõikus sammude taktis: siis istus ta imelikult viltuse seljatoega toolile (kole mööbel oli sel küürakal) ning ütles ükskõikselt, otsekui tüdinult:

"See on pikk lugu, Tichy. Te tahtsite vist oodata, kuni vihm üle läheb? Istuge kusagile ja ärge mind tülitage. Ma ei näe mingit põhjust, miks ma peaksin teile midagi rääkima."

"Aga mina näen," vastasin ma. Valitsesin end juba mõnel määral. Vaikuses, mida täitis vihma pladin ja kohin, astusin tema juurde ja ütlesin:

"Zazul, kui te ei seleta, milles on asi, pean ma astuma,sam-me... mis toovad teile palju ebameeldivusi."

138

Mõtlesin, et ta plahvatab, aga ta ei võpatanudki. Ta vaatas mulle korraks otsa. huuled irooniliselt torus.

"Öelge nüüd ise, Tichy, mis see teie meelest on? On äike, vihma valab, teie klopite uksele, tungite ilma minu nõusolekuta minu majja, ähvardate mind läbi peksta, ja pärast, kui ma teile loomupärasest südameheadusest järele annan ja püüan vastu tulla, pean ma kuulma veel uusi ähvardusi: peksmise asemel ähvardate mind politseiga. Mu härra, ma olen teadlane, aga mitte bandiit. Ma ei karda teid ega politseid ega üldse mitte midagi, Tichy."

"See on ju inimene," ütlesin ma, kuulamata tema loba, mis oli ilmselt pilkamisena mõeldud, sest ma olin kindel, et ta tõi mind meelega siia, et ma seda jubedust näeksin. Vaatasin üle ta pea seda kohutavat kaksikvarju, mis ikka sinise vedeliku sügavuses õõtsus.

"Aga muidugi," tõttas Zazul vastama. "Aga muidugi."

"Sellest te juba ennast välja ei keeruta!" karjusin mina.

Ta vaatas mind, ja midagi nagu murdus temas: ta võpatas, kõõksatas ja - mul tõusid juuksed püsti. Ta kõkutas naerda.

"Tichy," ütles ta, kui ta oli veidi rahunenud, põrgulik õelus ikka veel silmis sädelemas, "kas tahate: veame kihla. Mina räägin teile, kuidas see seal" - ta näitas näpuga - "juhtus, ja teie ei kipu mul enam juuksekarvagi peas kõverdama, arusaadavalt omal tahtel, ilma mingi sunnita. Noh, olete nõus?"

"Kas teie tapsite ta?" küsisin ma veel.

"Teatavas mõttes, jah. Igal juhul panin mina ta sinna. Kas te arvate, et saab elada üheksakümnekuuekraadilises denaturaadilahuses? Et on veel mingit lootust?"

See tema külm rahu, otsekui ettekavatsetud kiitlemine, enesekindel irvitamine ohvri laiba ees andsid mulle enesevalitsuse tagasi.

139

"Nõus," vastasin ma jäiselt. "Rääkige."

"Teie ärge mind tagant sundige," ütles ta toonil, nagu oleks ta vürst, kes annab mulle lahkelt audientsi. "Ma räägin sellepärast, et see mulle meeldib, sellepärast, et see on lõbus lugu ja seda on lõbus korrata, mitte sellepärast, et teie mind ähvardate. Ma ei karda ähvardusi. Aga aitab sellest jutust. Tichy, kas te olete kuulnud Mallenegsist?"

"Olen küll," vastasin mina. Olin juba tublisti toibunud. Lõppude lõpuks olen minagi omajagu uurija ja tean, millal tuleb säilitada külma verd. "Ta avaldas paar tööd valgumolekulide denatureerimisest... "

"Suurepärane," kiitis ta ehtsal professoritoonil ja mõõtis mind huvitatud pilguga, otsekui oleks ta avastanud minus viimaks joone, mille omanik väärib vähemalt kübekenegi austust. "Aga peale selle töötas ta välja meetodi, kuidas sünteesida suuri valgumolekule, kunstlikke valgulahuseid, mis elavad, kas kuulete! Need olid midagi liimja süldi taolist... ta armus nendesse. Andis neile iga päev süüa, kui nii väljenduda... jah, puistas neile suhkrut, süsivesikuid, nemad aga, vormitud pra-amööbid, pistsid kõik kinni ja kasvasid, esialgu pisikestes Petri-tassides... siis asetas ta nad suurematesse nõudesse... jändas nendega, terve laboratoorium oli neid täis... mõned kärvasid, hakkasid lagunema, ma arvan, et kehvast

dieedist, siis ta raevutses... tuulas oma habemega ringi, mis oli tal alati oma kalli liimiga koos... aga kaugemale ta ei jõudnud. Ta oli liiga rumal, oli tarvis rohkemat... vaat seda," ta osutas sõrmega oma kiilaspead, mis läikis madala, nööri otsas rippuva lambi valgel, nagu oleks ta kollasest luust treitud. "Ja siis asusin mina asja kallale, Tichy. Sellest ma pikalt ei räägi, sest see on eriteadlaste asi, aga need, kes täielikult mõistaksid minu töö suurust, on veel sündimata. Ühesõnaga, ma lõin valgu makromolekuli, mille võib seada määratud arengutüübile, nii nagu seatakse äratuskella... ei, see näide ei sobi. Ühemunarakulistest kaksikutest olete muidugi kuulnud?"

"Olen," vastasin, "aga mis see siia puutub?"

"Kohe saate aru. Viljastatud munarakk jaguneb kaheks samasuguseks pooleks, millest arenevad kaks täiesti identset indiviidi, kaks vastsündinut, kaks peegelsarnast kaksikut. Kujutlege nüüd, et on olemas meetod, mille abil saab elava täiskasvanud inimese järgi, tema organismi üksikasjalikule uurimisele tuginedes luua munaraku teise poole, millest ta kunagi sündis. Sel kombel saab, kuigi aastatepikkuse hilinemisega, luua tollele inimesele kaksiku... kas kuulete?... "

"Aga kuidas," küsisin mina. "kui see oleks võimalik, te saaksite ainult pool munarakku - loote, mis kohe hukkub?... "

"Teistel võibolla, minul mitte," vastas ta ülbe ükskõiksusega. "Selle sünteetilise munaraku poole, mis on seatud mingile aren-gutüübile, panen ma kunstlikku toitelahusesse ja seal, inkubaatoris, nü-öelda mehhaanilises emakas, muutub ta looteks - sada korda loote normaalsest arengust kiiremas tempos. Kolme nädala pärast saab embrüost laps; protseduuri jätkudes on ta aasta pärast kümne bioloogilise aasta vanune; neli aastat veel, ja ta on juba neljakümneaastane mees - ja seda ma tegingi. Tichy... "

"Homunculust!" hüüdsin mina. "Keskaja alkeemikute unistus... Saan aru... Te väidate seda - aga olgu pealegi! Teie lõite selle mimese, eks ole?! Ja te arvate, et teil oli õigus teda tappa?! Ja et mina olen selle mõrvaga päri? Oh, te eksite... eksite rängasti, Zazul... "

"See pole veel kõik," jätkas Zazul külmalt. Ta pea näis välja kasvavat otse küürust endast. "Kõigepealt muidugi tegin katseid loomadega. Seal purkides näete paaris kasse, küülikuid.

141

koeri - valge etiketiga nõudes on originaalsed, pärisisendid... teistes, musta etiketiga nõudes on minu loodud kaksik-koopiad... mingit vahet ei ole märgata ja pärast etikettide vahetamist oleks võimatu öelda, kumb loom on kasvanud loomulikul teel, niisiis sündinud, ja kumb on pärit minu retordist... "

"Hüva," ütlesin. "Olgu pealegi... aga miks te ta tapsite? Miks? Kas ta oli... vaimselt puudulik? Alaarenenud? Aga isegi sel juhul poleks teil õigust... "

"Palun, Tichy, ärge solvake mind!" katkestas ta mind. "Ta oli vaimselt ülivõimekas, arenenud, somaatiliselt originaaliga absoluutselt sarnane... aga psüühika osas oli tal rohkem eeldusi, kui ilmutas prototüüp... jah, see on midagi enamat kui kaksiku loomine... see on kaksikust täpsem koopia... professor Zazul ületas Looduse. Ületas, kas mõistate?!"

Vaikisin; tema tõusis, läks klaasnõu juurde, tõusis kikivarvule ja kiskus narmendava palaka ühe ropsuga maha. Ma ei tahtnud vaadata, kuid mu pea pöördus iseenesest sinnapoole, ja ma nägin läbi klaasi, läbi sogase piirituse Zazuli tursunud, vettinud nägu... ta suurt, täis kotina hõljuvat küüru... vedelikus lipendavaid kuuehõlmu, mis olid otsekui mustad märjad tiivad... silmanurkade valkjat läiget... märgi, kokkukleepunud halle habemesalke... ma seisin nagu elektrilöögist rabatu, tema aga kraaksus:

"Nagu võite ise arvata, oli teost vaja säilitada. Inimene, olgu ta kas või kunstlikult loodud, on surelik, aga oli vaja, et ta jääks alles ega saaks põrmuks; et ta jääks mälestusmärgina püsima... nii oli asi. Kummatigi - näete, Tichy - tekkis põhjalik seisukohtade lahkuminek minu ja tema vahel; ja selle tulemusena ei läinud purki mina... vaid TEMA... tema... tema, professor Zazul, mina, mina, aga mina olengi... " ,

Ta kukkus itsitama, aga seda ma ei kuulnud. Mul oli tunne,
142
et langen sügavikku. Vaatasin vaheldumisi tema elavat, ülimast rõõmust grimassiks kõverdunud nägu ja toda surnud nägu seal, mingi jäleda veealuse elukana ujumas klaasseina taga, ja ei saanud sõnagi suust. Oli vaikne. Vihm oli peaaegu lakanud, kostis ainult vihmaveetorude vaibuvat, otsekui iiliti eemalekanduvat sulinat.

"Laske mind välja," tahtsin ma öelda, aga ma ei tundnud oma häält ära.

Paotasin silmad ja kordasin tasa:

"Laske mind välja, Zazul. Teie võit."
143

IV

Ühel sügisesel õhtupoolikul, kui hämarus juba tänavaile laskus ja sadas ühetasast halli uduvihma, mis muudab mälestuse päikesest kuidagi eriti ebatõeliseks ja inimene ei tahaks mingi hinna eest jätta kohta kamina ees, kus ta istub, süvenedes vanadesse raamatutesse (ta ei otsi neis sisu, mida ta väga hästi teab, vaid iseennast, nagu ta oli aastate eest), koputas keegi korraga minu uksele. Koputati valjusti, otsekui oleks võõras, läbemata enne kellanuppu puudutada, tahtnud kohe teatada, et tema ilmumises on midagi vägivaldset, ütleksin - meeleheitlikku. Panin raamatu käest, läksin koridori ja avasin ukse. Väljas seisis veest nõretavas õliriidest mantlis mees; ta väsimusest virildunud näol läikis vihmapiisku. Ta oli nii kurnatud, et ei vaadanud mulle otsagi. Mõlema käega - käed olid märjad ja punetasid - toetus ta suurele kastile, mille ta oli nähtavasti ise trepist üles tirinud.

"Mis te ometi... " ütlesin ja parandasin: "Kas teil on abi vaja?"

Ta tegi käega ebamäärase liigutuse ja hingeldas edasi: sain aru, et ta tahab oma taaka minu korterisse tassida, kuid ei jaksa enam. Võtsin kinni märjast karedast nöörist, mis oli paki ümber seotud, ja tõstsin selle koridori. Kui ümber pöörasin,
145

seisis ka mees juba minu selja taga. Näitasin talle riidenagi, ta riputas mantli varna, viskas kaabu, mis oli läbimärg ning nägi välja nagu vormitu vilditükk, riiulile ja astus väsimusest nõtkuvi jalu minu kabinetti.

"Millega ma saan teile kasulik olla?" küsisin mina viivu pärast. Hakkasin aimama, et mu ees on jälle üks ebatavalisi külalisi; ilma mulle otsa vaatamata, otsekui sügavas mõttes, pühkis ta näo taskurätikuga kuivaks, võpatades märgade särgi-käiste külmast puudutusest ihu vastu. Ütlesin talle, et ta istuks kamina juurde, tema aga ei vaevunud vastamagi. Ta asus veest nõretava kasti kallale, tiris seda, tõukas ja trügis, jättes põrandale poriseid jälgi, mis näitasid, et oma teadmata teel on ta pidanud kandami mitu korda porisele kõnniteele maha panema, et hinge tõmmata. Alles siis, kui kast oli keset tuba ja ta võis sellel kogu aeg silma peal hoida, näis ta nagu äkki minu juuresolekut märkavat, vaatas mulle otsa, pomises midagi arusaamatut, noogutas, astus paari vägeva sammuga tühja tugitooli juurde ning vajus selle lohkuistutud sügavusse.

Istusin tema vastu. Vaikisime üsna kaua, kuid arusaamata kombel tundus see olevat täiesti loomulik. Ta ei olnud enam noor, nii umbes viiekümnene. Nägu oli ebasümmeetriline. Torkas kohe silma, et näo vasak pool pii tervikuna väiksem, otsekui oleks ta kasvus kunagi paremast maha jäänud; vasak huu-lenurk, ninatiib ja silmaava olid kitsamad, mistõttu tal oli pidevalt rusutud ja heitunud ilme.

"Kas teie olete Tichy?" küsis ta lõpuks, kui ma seda enam ei oodanudki. Noogutasin. "Ijon Tichy? See... rändur?" täpsustas ta veel kord, kallutades end ettepoole. Ta vaatas mulle umbusklikult otsa.

"Olen küll," kinnitasin mina. "Kuidas saaks keegi teine minu korteris olla?"

146

"Ma võisin ju korrusega eksida," pomises ta, mõeldes nagu hoopis millelegi muule, palju olulisemale.

Äkki tõusis ta püsti ja katsus harjunud liigutusega kuube, [püüdes seda siluda, kuid siis, taibates nagu selle ettevõtte asjatust - ma ei tea, kas- oleks parimgi triikraud või suurim rätsepakunst suutnud parandada tema viimase piirini kulunud riietust -, ajas ta end sirgu ja ütles:

"Ma olen füüsik. Mu nimi on Molteris. Kas te olete minust kuulnud?"

"Ei," vastasin mina. Ma ei olnud tõepoolest seda nime kunagi kuulnud.

"Pole ka tähtis," pomises ta rohkem endale kui mulle.

Ta näis olevat norus, oli aga tegelikult mõttes: ta kaalus mingit otsust, mille ta oli juba varem teinud ja mis oligi tema visiidi põhjuseks, nüüd aga vallutasid teda uuesti kahtlused. Nägin seda tema vilksamisi pilkudest. Mulle jäi mulje, et ta vihkab mind - selle pärast, mida ta tahab mulle öelda, mida ta peab mulle ütlema.

"Ma tegin avastuse,", pahvatas ta siis kähedal häälel. "Leiutise. Midagi niisugust pole veel olnud. Mitte kunagi. Te ei pea mind uskuma. Mina ise ei usu kedagi, niisiis ei ole vaja, et keegi mind usuks. Faktidest piisab. Ma tõestan teile kõik. Aga - ma ei ole veel päris... "

"Te kardate?" küsisin osavõtlikul ja rahustaval toonil. On need inimesed ikka lapsed küll - isemeelsed, hellitatud, geniaalsed .lapsed! "Te kardate vargust, reetmist, eks ole? Võite olla muretu. Siin toas on nähtud ja kuuldud avastusi, mis... "

"Aga mitte niisugust!!!" hüüatas ta kategooriliselt, ning tema hääl ja hiilgav pilk ilmutasid hetkeks pöörast uhkust. Võinuks arvata, et ta on terve kosmose valitseja. "Andke mulle käärid," ütles ta siis jälle rusutult. "Või mõni nuga."

147

Andsin talle kirjutuslaualt paberinoa. Rops-raps lõikas ta kiirustades nöörid katki, rebis märjad paberid ümbert ära, loopis need kägardatuna põrandale, võibolla päris sihiliku hoolimatusega, nagu tahtes öelda: "Võid mind välja visata ja sõimata, et ma su läikivat parketti määrin - kui sul on südant välja visata inimest, kes end niimoodi alandama peab!" Pakis oli peaaegu täpselt kuubikujuline mustaks lakitud laudkast; ainult pool kasti kaant oli must, teine pool oli roheline, ja ma mõtlesin, et tal ei jätkunud lihtsalt enam ühte värvi lakki. Kasti küljes oli šifferlukk. Molteris valis kombinatsiooni, varjates numbrilauda käega ja kummardudes ise ette, nii et ma kombinatsiooni ei näeks; kui lukk lahti lõksatas, tõstis ta kaane pikkamisi ja ettevaatlikult üles.

Diskreetsusest ja soovist teda mitte hirmutada istusin tagasi tugitooli. Mulle tundus, et ta on mulle selle eest tänulik, kuigi ta seda välja ei näidanud. Igatahes oleks ta nagu veidi rahunenud. Ta pistis käed sügavale kasti ja tõstis sealt ülima ponnistusega, nii et palged ja laup veripunaseks läksid, välja suure mustaks oksüdeeritud aparaadi mingite klappide, lampide ja kaablitega - aga mina neid asju õieti ei tunne. Hoides oma taaka nagu kallimat süles, küsis ta ähkides:

"Kus on... kontakt?"

"Seal," osutasin nurka raamatukapi kõrval - teises kontaktis oli laualamp. Ta suundus riiulite poole ja asetas raske aparaadi väga ettevaatlikult põrandale. Siis harutas ta puntrast välja ühe juhtme ja pistis kontakti. Kükitades aparaadi kõrvale, hakkas ta hoobi liigutama ja nuppe vajutama - ning hetke pärast täitis tuba meloodiline, mahe surin. Järsku peegeldus ta näos heitumus; ta kummardus lähemalt silmitsema üht lampi, mis erinevalt teistest oli ikka veel pime. Ta tonksas, seda õrnalt sõrmega, kui aga midagi ei muutunud, rahmis ta kõik

148

taskud pahupidi, otsis välja kruvikeeraja, jupi traati, väikesed tangid, põlvitas aparaadi ette ja hakkas palavikuliselt, kuigi väga täpsete liigutustega selle sisemuses toimetama. Järsku lõi elutu lamp roosakalt kumama. Molteris, kes oli nähtavasti täiesti unustanud, kus ta viibib,

toppis riistad sügava kergendusohkega taskusse tagasi, tõusis püsti ja ütles ülirahulikult, nii nagu öeldakse: "Sõin täna ühe võileiva -":

"Tichy, see on ajamasin."

Ma ei vastanud sõnagi. Ma ei tea, kas te taipate päriselt, kui delikaatne ja raske oli mu olukord. Niisugused leidurid, kes on välja mõelnud igavese elu eliksiiri, elektrilise tuleviku-ennusti või siis ajamasina nagu antud juhul, peavad kokku põrkama kõigi nende täieliku umbusuga, keda nad püüavad pühendada oma töö saladustesse. Nad on täis komplekse, ärrituvad imekergesti, kardavad teisi inimesi ja ühtlasi põlgavad neid, teades, et. nad sõltuvad nende abist; seda mõistes tuleb säärastel puhkudel olla tavatult ettevaatlik. Kõike, mida ma oleksin teinud, oleks tema pidanud enda mõnitamiseks. Abiotsivat leidurit sunnib taga meeleheide, aga mitte lootus, ta ei oota heatahtlikkust, vaid väljanaermist. Heatahtlikkus, seda on ta juba kogenud, see on ainult sissejuhatuseks, sellele järgneb ikka ja alati halvakspanu, mida varjatakse veenmise taha: muidugi on teda juba korduvalt püütud veenda, et ta eksib. Öelnuksin ma: "Ah nii, väga huvitav; ah teie siis leiutasi-te tõesti ajamasina?" - oleks ta mulle rusikatega kallale tulnud. Muia aga vaikisin, ja see hämmastas teda.

"Jah,» ütles ta, pistis mõlemad käed ülbelt tasku. "See on ajasõiduk! Masin, millega saab ajas reisida, kas saate aru?"

Noogutasin, püüdes seda teha usutava loomulikkusega.

Ta oli lahtisest uksest sisse murdnud - viivuks jäi ta üsna kohtlase näoga vahtima. Ta ei olnudki niivõrd vana kui lihtsalt

kurnatud: kohutavalt väsinud, punetavad silmad andsid tunnistust loendamatutest uneta öödest, silmalaud olid tursunud, tänaseks visiidiks äraaetud habemetüügas oli kõrvade juurest ja alumise huule alt ajamata jäänud, tõendamaks, et ta oli raseerinud kähku ja läbematult - seda näitas ka must plaast-ritükk põsel.

"Teie ei ole füüsik?"

"Ei ole."

"Seda parem. Kui te oleksite füüsik, ei usuks te mind siis ka, kui te oma silmaga näeksite, sest see" - ta osutas aparaati, mis ikka tasakesi nuras nagu unine kass (lambid heitsid seinale roosakat kuma) - "sai võimalikuks alles pärast kogu selle idiootsuste hunniku ümberlükkamist, mida nemad peavad tänapäeva füüsikaks. Kas teil on mõni asi, millest teil kahju ei ole?"

"Ehk leiab," vastasin mina. "Mis asi see peaks olema?"

"Ükstakõik. Kivi, raamat, metall - ainult mitte midagi radioaktiivset. Ei kübetki radioaktiivsust, see on väga oluline. Muidu võib juhtuda õnnetus." Ta ei olnud veel lõpetanud, kui ma püsti tõusin ja kirjutuslaua juurde läksin. Nagu te teate, olen ma pedant ja iga viimane kui pisiasi seisab mul alati omal kohal; eriti hoolikalt pean ma korras raamaturiiulid; seda enam üllatas mind lugu, mis juhtus kaks päeva tagasi: töötasin laua juures hommikueinest, see tähendab varahommikust peale ühe lõigu kallal, mis nõudis kõvasti peamurdmist; kui tõstsin korraks pea paberilehtede kohalt, mida oli terve laud täis, märkasin seina ääres raamaturiiuli juures nurgas tumepunast oktaavkaustas raamatut; see lebas põrandal, otsekui oleks keegi ta sinna visanud.

Tõusin toolilt ja võtsin raamatu üles. Tundsin ta kaanest ara: see oli separaat kosmosemeditsiini kvartaliajakirjast, ühe

minu üsna kauge tuttava diplomitöö. Ma ei taibanud, mismoodi see raamat põrandale oli sattunud. Enne tööleasumist olin küll sügavasti mõttes ja ei vaadanud toas ringi, aga võinuksin vanduda, et siis, kui ma tuppa tulin, polnud seina ääres põrandal midagi: oleksin

seda kohe märganud. Lõpuks aga pidin möönma, et olin nähtavasti rohkem mõttes kui kunagi varem ja ei pannud seetõttu tükil ajal üldse ümbrust tähele; alles siis, kui keskendumispinge hakkas lõdvenema, märkasid mu seni pimedad silmad raamatut maas. Teisiti ei saanud seda fakti seletada. Panin raamatu riiulile tagasi ja unustasin selle loo, nüüd aga, kuulates Molterist, sattus selle mulle täiesti tarbetu teose punane selg nagu iseenesest pihku, võtsin raamatu ja ulatasin sõna lausumata külalisele.

Ta võttis selle vastu, kaalus peopesal, heitmata pilkugi pealkirjale, kergitas aparaadi musta kaant ja ütles:

"Palun tulge siia... "

Astusin tema kõrvale. Ta kükitas maha, keeras nuppu, nagu häälestaks ta raadiot, ja vajutas siis teisele, nõgusale valgele nupule eelmise kõrval. Kõik lambid toas läksid hämaraks, kontaktis aga, millesse oli pistetud aparaadi juhe, lõi erilise läbitungiva riginaga hõõguma sinakas säde - muud midagi ei juhtunud.

Ma mõtlesin, et ta põletab mul kohe kõik korgid läbi, tema aga sosistas: "Vaadake!"

Ta pani raamatu aparaati ja vajutas küljel asuva musta hoova alla. Lambituled valgenesid jälle, samal ajal aga muutus kartongköites tume raamat aparaadi põhjas uduseks. Sekundi murdosa jooksul näis ta läbipaistvana, ja mulle tundus, et läbi suletud kaante paistavad lehekülgede valged kontuurid ja ühtevalguvad trükiread - see aga kestis ainult viivu -,

järgmisel sekundil raamat haihtus ja kadus; selle asemel nägin ainult aparaadi tühja, mustaks oksüdeeritud põhja.

"Ta liikus ajas tagasi," ütles Molteris mulle otsa vaatamata ja tõusis vaevaliselt püsti. Ta laubal läikisid nõelpeened higi-pisarad. "Või kui soovite - noorenes..."

"Kui palju?" küsisin mina. Ta nägu selgines selle asjaliku küsimuse mõjul. Näo vasak, väiksem, otsekui kokkukuivanud pool - mis oli ka veidi tõmmum, nagu ma lähedalt märkasin, - tuksatas.

"Enam-vähem ühe ööpäeva võrra," vastas ta. "Täpselt ma ei oska seda veel arvutada. Aga..." ta jättis lause pooleli ja vaatas mulle otsa.

"Kas te olite eile kodus?" küsis ta, varjamata pinevust, millega ta minu vastust ootas.

"Olin küll," vastasin pikkamisi: mul oli tunne, nagu voolaks põrand mu jalge alt ära. Sain kõigest aru, ja jahmatusega, mida võib ehk tunda ainult tavatus unenäos, seostasin mõlemad faktid: raamatu eilse, seletamatu ilmumise sinna seina äärde -ja Molterise äsjase eksperimendi.

Rääkisin talle selle loo ära. Ta ei löönud särama, nagu oleks võinud arvata; ta pühkis ainult vaikides mitu korda taskurätikuga laupa; märkasin, et ta nägu on üleni higihemes ja veidi kahvatu. Tõin talle tooli ja istusin ka ise.

"Kas te ei räägiks nüüd, mis abi te minult vajate?" küsisin, kui ta oli pealtnäha rahunenud.

"Abi," ühmas ta. "Toetust mitte, mitte almust. Olgu see... nimetame seda kas või avansiks tulevaste kasumite arvel. Aja-sõiduk - te saate vist isegi aru... " Ta jättis lause lõpetamata.

"Jah," vastasin mina. "Oletatavasti on vaja üsna suurt summat?"

"Jah, üsna suurt. Nagu näete, on tegemist tohutu

energiahulgaga, peale selle ajasihik - et lähetatav ese satuks täpselt sellesse momenti, kuhu me tahame ta paigutada - see kõik nõuab veel tükk tööd."

„Kui kaua teil veel aega läheb?" küsisin mina.

"Vähemalt aasta... "

"Hüva," ütlesin ma. "Saan aru. Ainult, vaadake, mul tuleks pöörduda... mõne kolmanda isiku poole. See tähendab, mõne rahamehe poole. Teil pole vist midagi selle vastu... "

"Ei... muidugi ei ole," kinnitas ta.

"Hüva. Ma mängin avatud kaartidega. Enamik inimesi minu asemel arvaksid - pärast seda, mida te demonstreerisite -, et see on trikk, osav pettus. Aga mina usun teid. Usun ja teen, mis minu võimuses. Ainult see võtab muidugi veidi aega. Praegu on mul kuhjaga tegemist ja peale selle - ma pean nõu küsima..."
"Füüsikutelt või?" küsis ta tahtmatult, kuulates mind pineva tähelepanuga.
"Ei, milleks nendelt? Ma näen ju, et te olete selle koha pealt hell - teil pole vaja midagi seletada. Ma ei küsi teilt midagi. Mul on vaja nõu kõige sobivaimate inimeste leidmiseks, kes oleksid valmis... "
Katkestasin sõna pealt. Küllap turgatas sel hetkel ka talle pähe sama mõte, mis mullegi, ta silmad lõid kilama.
"Härra Tichy," ütles ta. "Teil pole vaja kellegi käest nõu küsida... ma ise ütlen teile, kelle poole te peate pöörduma... "
"Oma masina abil, eks?" hüüdsin ma vahele. Ta naeratas võidukalt. "Aga muidugi! Et ma ka varem selle peale ei tulnud... oh, ma eesel... "
"Aga kas teie olete juba ajas reisinud?" pärisin ma.
"Ei. Teate, masin töötab alles õige lühikest aega, läinud reedest peale. Saatsin ainult kassi... "

"Kassi? Ja kas ta tuli tagasi?"
"Ei. Ta läks tulevikku - umbes viis aastat edasi: skaala ei ole veel täpne. Peatusmomendi kindlaksmääramiseks tuleb konstrueerida diferentsiaator, mis koordineeriks väljade pöör-lemist. Praegu tekib kvant-tunneliefektist põhjustatud desünkroniseerumine... "
"Ma ei saa kahjuks sellest midagi aru, mida te räägite," ütlesin mina, "Aga miks te ise ei proovinud?"
Minu arust oli see igatahes imelik. Molteris sattus segadusse.
"Mul oli küll see plaan, aga... näete... ma... peremees lülitas mul pühapäeval... elektri välja... "
Ta nägu, õigemini selle normaalne, parem pool, kattus ereda punaga.
"Ma jäin üüri maksmisega hiljaks, sellepärast... " pomises ta. "Aga muidugi... otsekohe... Jah, teil on õigus. Kohe, kohe. Ma lähen, näete, siia sisse. Panen aparaadi käima ja... olengi tulevikus. Saan teada, kes finantseerib ettevõtet - saan teada nende inimeste nimed, ja siis te võite viivitamata... "
Seda öeldes lükkas ta kõrvale vaheseinad, mis jaotasid aparaadi sisemuse mitmeks osaks.
"Oodake," ütlesin mina. "Ei, see küll ei lähe. Te ei saa ju tagasi tulla, kui aparaat jääb siia, minu juurde."
Ta naeratas.
"Oh ei. Ma liigun ajas koos aparaadiga. See on võimalik - tal on kaks töörežiimi. Siin on variomeeter, näete? Kui ma saadan midagi ajas teise kohta ja tahan, et aparaat jääks alles, koondan välja sellesse väiksesse ruumi klapi all. Aga kui ma tahan ise ajas rännata, siis laiendan välja, nii et ta ulatub ümber terve aparaadi. Ainult energiatarvitus on suurem. Mitme-amprilised teil kaitsmed on?"

"Ma ei tea," vastasin, "Aga kardan, et nad ei pea vastu. Juba enne, kui te selle raamatu... minema lakkasite, pidid lambid äärepealt kustuma."
"See on tühi asi," ütles ta. "Ma panen võimsamad korgid, kui te muidugi lubate... "
"Aga palun."
Ta asus tegutsema. Ta taskud mahutasid väikese elektro-tehnikatöökoja sisseseade. Kümne minuti pärast olid kaitsmed vahetatud.
"Ma lähen," ütles ta tuppa tagasi tulles. "Minu arvates tuleb mul edasi liikuda vähemalt kolmkümmend aastat."

"Miks nii palju?" küsisin mina. Seisime mõlemad musta aparaadi ees.
"Mõne aasta pärast teavad asja ainult eriteadlased," vastas ta, "aga veerand sajandi pärast teab seda juba iga laps -seda õpetatakse koolis, ja inimeste nimesid, kes võtsid osa selle elluviimisest, saab teada esimeselt vastutulijalt."
Ta naeratas suuri vaevu, raputas pead ja astus aparaati. "Tuled löövad vilkuma," ütles ta. "Aga see ei tee midagi. Kaitsmed peavad kindlasti vastu. Tagasitulekuga... võib küll mõningaid raskusi olla... "
"Kuidas nii?"
Ta vaatas vilksti minu poole. "Ega te ei ole mind siin kunagi näinud?"
"Mis te ütlesite?" ei saanud ma aru.
"Noh... kas eile või nädala eest või kuu aja eest... aga võibolla ka aasta eest... ega te pole mind näinud? Siin, selles nurgas, kas siin ei ilmunud järsku nähtavale inimene, kes seisis, nii nagu mina praegu, püsti sellises aparaadis?"
"Ahah!" taipasin mina. "Tähendab, te kardate, et te võite tagasiteel sattuda praeguse hetke asemel minevikku ja seal,
155
minevikus peatuda? Ei, ma ei ole teid kunagi näinud. Õigupoolest tulin ma küll üheksa kuu eest reisilt tagasi; vahepeal oli maja tühi..."
"Üks moment..." ütles ta ja jäi sügavasti mõttesse. "Ma tõesti ei tea..." ütles ta siis. «Kui ma oleksin kunagi siin olnud - ükskõik, kas maja oli tühi või mitte - ma peaksin ju seda teadma, peaksin mäletama, eks?"
"Hoopiski mitte," tõttasin ma vastama. "See on ajasilmuse paradoks; te olite siis kuskil mujal ja tegite midagi muud - nimelt see tolleaegne teie; aga see teie, kes ei taha sinna möödunud aega tagasi sattuda, see praegune, olevikuline teie..."
"Noh, lõpuks ei ole see ka tähtis," ütles tema. "Kui ma satungi liiga kaugele tagasi, küll ma siis selle vea parandan. Mu äraolek võib lihtsalt pikemaks venida. See on siiski esimene katsetus... nii et ma pean teil paluma kannatlik olla... "
Ta kummardus ja vajutas esimesele nupule. Kohe hämardusid lambituled; aparaat hakkas tasakesi heledalt undama nagu millegi vastu löödud klaaspulk. Molteris tõstis hüvastijätuks käe ja vajutas püsti tõustes teise käega musta hoova alla. Lambid valgenesid jälle ja ma nägin, kuidas ta välimus muutus. Rõivad tumenesid ja nende piirjooned ähmastusid, kuid seda ma ei vaadanud, vapustatuna sellest, mis sündis ta peaga; mustad juuksed hõrenesid ja läksid valgeks, ta ise sulas ja vajus samal ajal kokku, nii et kui ta koos aparaadiga mu silmist kadus ja mina üksi tuppa jäin, oli nurk tühi, sein puhas ning valge ja kontaktis ei olnud mingit juhet - ma jäingi nii vahtima, suu ammuli, hirmukarjatus kurgus, silme ees ikka see võigas metamorfoos, sest, mu härrad, ajas edasi kihutades vananes ta peadpööritava kiirusega, sekundi murdosa vältel möödus tema jaoks mitu aastakümmet! Vankuvi jalu astusin
156
tugitooli juurde, pöörasin selle nii, et ma seda heledasti valgustatud tühja toanurka hästi näeksin, istusin ja jäin ootama. Nii ma ootasin, öö otsa, hommikuni välja. Mu härrad, sellest op möödas seitse aastat. Ma arvan, et ta ei tule enam kunagi tagasi, sest jäägitult oma idee võimuses olles unustas ta ühe lihtsamast lihtsama asja, mida ei maini - ma ei tea, kas rumalusest või alatusest - ükski fantastiliste hüpoteeside autor. Kui ajarändur liigub kahekümne aasta võrra edasi, peab ta ka samavõrra vananema, kuidas see saakski teisiti olla? Nemad aga on asja nii kujutlenud, nagu saaks inimese olevikku nihutada edasi tulevikku, nii et ta kellgi näitab väljumishetke aega, samal ajal kui kõik muud kellad tema ümber näitavad tulevikuaega. See aga on arusaadavalt võimatu. Kui see oleks nii, peaks inimene ajast väljuma, väljaspool aega nii-öelda tulevikku ronima, ja leidnud seal soovitud hetke, astuma sellesse - väljastpoolt... nagu oleks olemas midagi väljaspool aega. Aga niisugust kohta ega niisugust teed ei ole, ja vaene Molteris käivitas ise masina, mis ta tappis - ei millegi muuga kui vana-

dusega, ja kui ta seal, ettenähtud tulevikuhetkel peatus, oli masinas ainult hallipäine kokkukuivanud laip...

Ja nüüd, mu härrad, järgneb veel kõige hirmsam. Masin peatus tulevikus, aga see maja, see korter, see tuba ning see tühi nurk liiguvad samuti ajas - kuigi ainsal meile kättesaadaval viisil -, jõudes kunagi selle hetkeni, kus peatus masin; ja siis ilmub ta sinna, sellesse heledasse nurka, ja koos temaga -Molteris... kõik, mis veel temast järel on... see on absoluutselt kindel.

157

Doktor Vliperdiuse sanatoorium

Selles oli süüdi hambaarst, kes pani mulle metallist hambakrooni. Lehemüüja, kellele kioskis naeratasin, pidas mind robotiks; sain sellest aru alles metroos, kui ajalehe välja võtsin. See oli Inimtühi Sõnumitooja. Ma pole küll kuidagi elektroonikavastane, aga mulle see väljaanne eriti ei meeldi - liigse lömitamise tõttu lugejate maitse ees. Üle kogu esilehe oli sentimentaalne lugu matemaatikust, kes oli armunud kalkulaatorisse. Korrutustabeli juures suutis ta end veel kuidagi vaos hoida, aga kui jõudis n astme mittelineaarsete võrrandite juurde, hakkas kirglikult kalkulaatori nuppe vajutama, korrates: "Kallim! Ma ei jäta sind kunagi!" ja muud taolist. Tüdinult heitsin pilgu seltskonnaelu rubriiki, aga seal oli vaid igavaid loendeid, kes, millal ja kellega järglasi konstrueeris. Kirjanduslehekülg algas salmiga:

Milline robot noor ja kaunis,
ja milline robotineiu,
kes ulatab taile vaasist pentoodi
robotipeig raudneiule   - stepsli.

161

See meenutas mulle mingit tuntud luuletust, aga ma ei suutnud autorit meelde tuletada. Lehes oli kahtlase väärtusega nalju inimestest, gnomoloogidest, päkapikuspetsialistidest, pöialpoiste põlvnemisest koopapäkapikest ja muud taolist jama. Et mul oli ees veel pool tundi sõitu, hakkasin lugema kuulutusi - nagu teada, võib kehvaski lehes kuulutusrubriik huvitav olla. Aga siingi pidin pettuma. Üks tahtis lahti saada servovennast, teine õpetas kirja teel kosmonautikat, keegi kuulutas, et lõhestab ootetööna aatomituuma. Panin lehe kokku, et see minema visata, kuid siis silmasin suurt raamitud kuulutust: "Doktor Vliperdiuse sanatoorium - närvihaiguste ja psüühiliste häirete ravi."

Pean tunnistama, et elektroonilise dementsuse probleem on mind alati köitnud. Mõtlesin endamisi, et taolise sanatooriumi külastus võiks üht-teist huvitavat pakkuda. Ma.ei tundnud Vliperdiust isiklikult, aga tema nimi polnud ka tundmata - temast oli mulle rääkinud professor Tarantoga. Ja äkitselt päheturgatanud ideid olin harjunud kohe teoks tegema.

Koju jõudnud, helistasin sanatooriumisse. Doktor Vliperdius oli algul üsna tõrjuv, aga kui mainisin meie ühist tuttavat, professor Tarantogat, jäi ta nõusse. Palusin visiiti juba järgmisel päeval, sest siis oli pühapäev ja mul oli enne lõunat palju vaba aega. Pühapäeval pärast hommikusööki sõitsingi linnast välja, kuulsate väikeste järvede äärde, kus keset maalilist vana parki oli psühhiaatriaravila. Mulle öeldi, et Vliperdius ootab mind kabinetis. Maja oli täis päikest, sest seinad olid moodsalt alumiiniumist ja klaasist. Laes olid mängivaid roboteid kujutavad värvilised pannood. Nukker selles ravilas ei saanud olla; saalidest kostis muusikat, läbi halli minnes märkasin hiina mosaiik-mõistatusi, kirevaid pildialbumeid ja alasti robotineiut esitavat julget skulptuuri.

162

Doktor ei liikunud oma kohalt määratu laua taga, aga oli muidu mu vastu väga kena: sain teada, et ta tundis üsna hästi üht mu reisiraamatut. Kahtlemata oli ta veidi vanamoodne ning mitte ainult käitumismaneeridelt - ta oli kinnitatud põranda külge, nagu mingi arhailine Eniac. Võibolla ei suutnud ma tema raudjalgu nähes imestust tagasi hoida, sest ta lausus naerdes:

"Teate, ma olen oma tööle ja patsientidele nii pühendunud, et ei tunne mingit vajadust ravilast lahkumiseks!"

Ma tean, kui hellad on psühhiaatrid, kui asi puudutab nende eriala, samuti seda. kuidas neid haavavad tavalised inimesed, kes otsivad vaimsetes kõrvalekalletes eksootikat ja värd-jalikkust, niisiis esitasin oma palve väga ettevaatlikult. Doktor köhatas, jäi mõttesse, suurendas oma anoodpinget ja sõnas:

"Kui teid see huvitab... aga ma arvan, et peate pettuma. Praegu ei ole enam hulle roboteid, härra Tichy, need on juba unustatud asjad. Me kasutame moodsat teraapiat. Eelmise sajandi meetodid - juhtmete gliiamine peajuhtme pehmendamiseks, drosselite ja teiste piinariistade kasutamine - on jäänud juba ajalukku. Hm, kuidas seda teile kõige paremini näidata? Võibolla lähete lihtsalt parki ja tutvute seal meie hoolealustega. Nad on äärmiselt peenetundelised ja kultuursed. Ma loodan, et, hm, kerged kõrvalekalded ei häiri teid...?"

Ma kinnitasin talle, et mitte, misjärel Vliperdius vabandas, et kahjuks ei saa mind jalutuskäigul saata, juhatas mulle teed ning palus, et ma tagasiteel veel tema juurest läbi astuksin.

Läksin trepist alla, möödusin avarast verandast ning leidsin end killustikuga kaetud siseõuest. Ümberringi laius park, täis lilleklumpe ja haruldasi palmipuid. Pargisügavuses olevas tiigis ujusid luiged, keda osa patsiente toitis. Ülejäänud patsiendid mängisid värvilistel pargipinkidel malet või ajasid niisama juttu. Astusin tasapisi edasi, kui kuulsin end nimepidi

hõigatavat. Pöördusin ning seisin silmitsi mulle täiesti võõra indiviidiga.

"Tichy! See olete teie!?" kordas see isik mulle kätt ulatades. Surusin tema kätt, püüdes tulutult meenutada, kes see küll olla võiks.

"Ma näen, et te ei tunne mind ära. Ma olen Prolaps... töötasin Kosmosealmanahhis..."

"Aa, muidugi! Vabandust," pomisesin. Loomulikult oli see Prolaps, hoolas linotüüp, kes oli trükkinud peaaegu kõik mu raamatud. Ma hindasin teda väga, ta oli tõepoolest eksimatu. Ta võttis mu usalduslikult käevangu ning me jalutasime mööda varjulist alleed. Valguslaigud ja varjud elavdasid mu kaaslase vagurat ilmet. Rääkisime mõne aja raamatu-uudistest; ta väljendas end täpselt, talle omase selgusega - ta oli suurepärases intellektuaalses vormis. Ma ei märganud temas mingit märki ebanormaalsusest. Kui me jõudsime väikese altaanini ja istusime seal kivipingile, küsis ta häält saladuslikuks sosinaks tasandades:

"Aga mida teie siin õieti teete?... Kas teid vahetati ka ära...?"

"Ei, mina tulin siia oma vabal tahtel, sest... "

"Selge! Mina ka!" katkestas ta mind poolelt sõnalt. "Kui see minuga juhtus, pöördusin kohe politseisse, aga peatselt mõistsin, et see on ajaraiskamine. Tuttavad soovitasid mulle Vliperdiust, ning tõepoolest, ta suhtus minu juhtumisse hoopis teisiti. Tal on uurimine käsil ja ma olen kindel, et varsti ta ka leiab... "

"Vabandust, mille?" küsisin.

"Kuidas mille? Minu keha."

"Ahah, jah-jah... " noogutasin mitu korda, üritades oma ül-latust varjata. Aga Prolaps ei märganud midagi.

"Mul on see päev, 26. juuni, hästi meeles," ütles ta järsku nukralt.

"Laua taha lehte lugema istudes kriuksusin järsku. See köitis mu tähelepanu, sest öelge nüüd, milline inimene siis istudes kriuksub!? Liigutasin jalgu - kummaliselt kanged, kätega sama lugu, kompasin ennast ning mõistsin, et mind on ära vahetatud! Keegi on alatu võltsinguga hakkama saanud -hakkasin mööda korterit otsima, aga mitte mingeid jälgi, nad pidid selle öösel salaja välja viima... "

"See tähendab... mille?"

"Ma ju ütlesin! Minu keha. Minu õige keha, näed ju, et see," koputas ta rinnale, nii et kõmas, "on kunstlik."

"Aa, muidugi! Ma ei saanud kohe aru... selge... "

"Kas teie ka...?" küsis ta lootuskiirega hääles. Järsku haaras ta mu käe ja lõi sellega vastu laua kivitahvlit, nii et ma oigasin valust. Ta lasi käe pettunult lahti.

"Vabandust, mulle näis, et see helgib." pomises ta.

Ma mõistsin, et ta peab end inimeseks, kellelt on keha ära varastatud, ja nagu ikka haiged, kellele meeldib olla saatusekaaslastest ümbritsetud, arvas ta, et ka mind on sama õnnetus tabanud.

Hõõrusin laua all kannatada saanud kätt ja püüdsin vahetada jututeemat, aga tema hakkas nüüd nostalgilise õhinaga kirjeldama oma ammuse kehalisuse võlusid, meenutas hellalt oma heledat tukka, pehmet nahka, isegi köha - ma ei teadnud, kuidas temast lahti saada ja tundsin end järjest totramalt. Aga Prolaps ise vabastas mind ebamugavast olukorrast. Äkitselt .hüppas ta püsti ja hüüatas "Oo, seal SEE läheb!!" ning pani ummisjalu üle muru jooksma mingi kauge kuju poole. Istusin veel hetke mõttessevajunult, kui keegi mu selja taga küsis:

"Vabandust, kas tohib?"

"Palun väga..." vastasin.

165

Tulija istus pingile ja hakkas mind nii läbitungiva pilguga puurima, nagu sooviks mind hüpnotiseerida. Ta silmitses mu nägu ja käsi järjest kasvava kurbusega. Lõpuks vaatas ta mulle nii ääretu haletsusega ja samas nii suure hellusega sügavalt silma, et ma sattusin segadusse. Ma ei teadnud, mida see peaks tähendama. Vaikimine meie vahel muutus talumatuks, proovisin seda lõpetada, aga ma ei leidnud vestluse alustamiseks ühtki neutraalset lauset: tema pilk väljendas juba liiga palju ja samas ka liiga vähe.

"Vaeseke... " sõnas ta vaikse, hellusest pakatava häälega, "kui kahju mul sinust on... "

"Kui ma... teate... tegelikult... " alustasin, et end kuidagi seletamatu ja ülevoolava haletsuse eest kaitsta.

"Pole vaja midagi öelda, ma mõistan kõike. Rohkem, kui arvad. Ma tean ka seda, et sa pead mind hulluks."

"Mis te nüüd," üritasin vastu vaielda, aga ta katkestas mind otsusekindlalt.

"Teatud mõttes olengi ma hull," lausus ta peaaegu majesteetlikult. "Nii nagu Galilei, Newton, nagu Giordano Bruno. Kui minu vaated oleksid vaid mõistuspärased... Ah! Aga tunded on tähtsamad. Ma tunnen sulle kaasa, Universumi ohver! Milline õnnetus, milline väljapääsuta lõks - elada... "

"Kindlasti, elu võib olla problemaatiline," alustasin kiiresti, leides lõpuks mingi pidepunkti, "aga samas on see fenomen looduslik..."

"Just!" haaras ta mu viimasest sõnast, "looduslik! Mis võib olla haledamat Loodusest? Teadlased ja filosoofid on ikka püüdnud Loodust lahti seletada, aga selle asemel oleks see tulnud hoopis hävitada!"

"Tervenisti...?" küsisin, tahtmatult lummatud nii radikaalsest probleemiasetusest.

166

"Just, kogu täiega!" oli ta kategooriline. "Vaadake seda."

Nagu mingi tõugu, mis on huvipakkuv ja samas vastik (seda vastikust püüdis ta varjata), tõstis ta mu kämbla õrnalt üles, ja hoides seda meie vahel justkui mingit kummalist näidist, ütles ta tasa, aga rõhutatult:

"Kui vedel see on... kui lörts... kui töllendav... Valgud! Ah, need valgud... liikuv juustuke - mõtlev pümatoode - meierei arusaamatuse traagiline toode, kõndiv mittemiski... "

"Vabandust, aga... "

Ta ei pööranud mu sõnadele vähimatki tähelepanu. Ta lasi mu käe lahti, justkui enam talumata selle puudutust. Peitsin käe kiiresti laua alla, aga nüüd asetas ta oma käe mulle pea peale. Tema käsi oli ääretult raske.

"Kuidas võib! Kuidas võib toota midagi sellist!" kordas ta, rõhudes minu kolbale nii, et mul hakkas valus, aga ma ei julgenud protesteerida. "Mingid mõhud, augud... lillkapsas." Raudse käega sörkis ta mu suud ja nina. "Ja see peab olema mõistusega olevus? Häbi! Häbi, ma ütlen!! Loodus on küll õige palju väärt, kui ta nelja miljardi aastaga loob MIDAGI SÄÄ-RAST!?"

Nüüd tonksas ta mu pead nii tugevasti, et mul lõi silmist sädemeid.

"Andke mulle üks miljard aastat, üksainus miljard, ja te näete, mis ma Ioon!!"

"Kindlasti, bioloogilise evolutsiooni ebatäiuslikkus... " alustasin, aga ta ei lasknud mul lõpetada.

"Ebatäiuslikkus!?" pahvatas ta. "Ersats! Vusserdis! Kui ei oska midagi korralikult teha, ei peaks seda üldse ette võtma!"

"Ma ei tahtnud midagi õigustada," vastasin kiiresti. "Aga Loodus tegi sellest, mis tal kasutada oli. Ürgookeanis... "

"Ujus kõnts!!" lõpetas ta nii valjusti, et võpatasin. "Kas nii?

167

Täht plahvatas, tekkisid planeedid, aga jäänustest, mis ei kõlba millekski, juppidest ja riismetest tekkis elu! Küllalt! Aitab nendest lõhkenud päikestest, idiootlikest galaktikatest, hingestatud limast - aitab!"

"Ometi aatomid..." püüdsin jälle alustada. Ta ei lasknud mul lõpetada. Ma nägin juba sanitare üle muru lähenemas: minu vestluskaaslase karjumine oli nad kohale meelitanud.

"Ma vilistan aatomite peale!" karjus ta. Tal võeti kahelt poolt kaenla alt kinni. Ta lasi end tõsta, aga ikka minu poole vaadates (teda viidi selg ees) karjus ta, nii et terve park kajas:

"Tuleb sekkuda! Kas kuuled, kahvatu kolloidsupp!? Avastamise asemel tuleb sulgeda, sulgeda järjest enam, et ei jääks midagi, sina kokkuliimitud kondikubu! Nii tuleb teha! Ainult läbi regressi progressini! Likvideerida! Külmutada! Peatada! Loodus - minema! Maha Loodus! Maha!!!"

Tema karjed kostsid minuni järjest kaugemalt ja vaiksemalt ning uuesti täitis imelise pärastlõunase vaikuse mesilaste sumisemine ja lillede lõhn. Ma mõtlesin, et doktor Vliperdius liialdas, rääkides hullunud robotite kadumisest. Nähtavasti uued teraapiameetodid ei mõjunud. Läbielatu, hetke eest valimatute sõnadega esitatud paskvill Loodusest tundus mulle olevat väärt neid paari sinikat ja muhku. Hiljem sain teada, et see robot, Fourier' ridade analüüsija, lõi oma eksistentsi-teooria. mis põhineb tsivilisatsiooni leiutiste sellisel kuhjami-sel, et jõutakse nende sellise ülekülluseni, ning siis ei jää enam muud väljapääsu kui nende likvideerimine. Sel kombel, loodu täielikus lõpetamises, ei jää enam kohta ei tsivilisatsioonile ega ka Kosmosele. Järgneb totaalne progressiivne likvideerimine ja kogu tsükkel hakkab jälle otsast peale. Ta ise pidas end teise, likvideeriva faasi prohvetiks. Ta pandi Vliperdiuse sanatooriumi perekonna nõudel, kui ta pärast sugulaste ja

168

tuttavate lahtimonteerimist asus demonteerima juba kolmandaid isikuid.

Altaanist lahkudes silmitsesin mõne aja luikesid Minu kõrval loopis mingi veidrik nendele traadijuppe. Ma ütlesin talle, et luiged ei söö traati.

"Ma ei tahagi, et nad seda sööksid," vastas ta oma tegevust katkestamata.

"Aga nad võivad traati neelates lämbuda ja sellest oleks kahju," laususin.

"Nad ei lämbu, sest traat vajub põhja. See on veest raskem," selgitas ta asjalikult. "Miks te siis loobite seda?"

"Sest-mulle meeldib luikesid toita."

Teema oli ammendatud. Tiigi juurest lahkudes hakkasime uuesti vestlema. Nagu selgus, oli tegemist kuulsa filosoofiga, olematuse ontoloogia looja Leontinoi Gorgiase töö jätkaja professor Urlipaniga. Professor rääkis pikalt ja laialt oma teooria uuematest arengutest. Tema järgi ei eksisteeri kedagi, isegi teda ennast mitte. Mingi asja või olendi näilise olemise faktid ei oma vähimatki tähtsust, sest kooskõlas Ockhamiga eksisteerivad näiliselt nii ilmsi ehk reaalsus kui uni. Aga reaalsuse hüpotees pole ilmtingimata vajalik. Niisiis, eksisteerib uni. Ag uni vajab seda, kes und näeb. Aga seegi pole paratamatu, sest vahel näeme unes und. Niisiis, kõik on uni, mida nähakse järgmises unes ja nii lõputult. Kuna - see on tähtsaim punkt - iga järgnev uni on eelmisest vähem reaalsem (uni piirneb reaalsusega, seevastu unes nähtud uni piirneb reaalsusega vaid kaudselt, läbi eelmise une, kolmas uni juba läbi kahe une ja nii edasi) - niisiis on selle jada piirväärtuseks null. Ergo, viimases instantsis ei nae keegi und - eksisteerib vaid olematus, see tähendab, pole kedagi. Tuletise täpsus viis mind vaimustusse. Ma ei mõistnud vaid,

miks professor Urlipan on selles sanatooriumis. Nagu selgus, oli õnnetu filosoof hulluks läinud - ta ise tunnistas mulle seda. Tema hullus seisnes selles, et ta ei uskunud enam oma doktriini ja oli hetki, mil talle tundus, et natuke on ta siiski olemas. Doktor Vliperdius pidi ta sellest terveks ravima.

Hiljem külastasin haiglaosakondi. Tutvusin ühe vanatestamentliku masinaga, kes kannatas vanadusnõtruse all ega suutnud üles lugeda kümmet käsku. Käisin ka elektrosteenikute osakonnas, kus ravitakse kinnisideesid - üks patsientidest kruttis end lahti, millega vaid sai, ja aina võeti temalt ära tööriistu, mida ta peita püüdis.

Üks elektrooniline aju, astronoomilise observatooriumi töötaja, kes oli kolmkümmend aastat loonud tähemudeleid, pidas end Vaala tähtkuju Sigmaks ja ähvardas pidevalt, et võib iga hetk plahvatada kui supernoova. Nii näitasid tema arvutused. Seal oli ka üks robot, kes palus, et ta ehitataks ümber triikrauaks, sest tal oli kõrini hingestatud elust. Maniakkide juures oli lõbusam, üks nende grupp istus raudvoodite juures ja mängis neil kui harfidel, lauldes roostes poltide kriginal möödalendavatest robotitest ja muud taolist.

Mind saatnud Vliperdiuse assistent rääkis, et hiljuti oli sanatooriumis üks preestrist robot, kes käis ringi küberordu loomise mõttega, aga sokiteraapia aitas teda sedavõrd, et ta naasis oma õige tegevuse rüppe - ehk siis korrastas edasi pankade bilanssi. Kui ma olin juba noore assistendiga lahkumas, kohtasin koridoris haiget, kes sikutas enda järel täislaaditud käru. See tüüp oli omapärase väljanägemisega, üleni nööridesse mässitud.

"Ega teil juhuslikult haamrit pole?" küsis ta.

"Ei."

"Kahju. Mul pea valutab."

Jäime vestlema. Ta oli robot-hüpohondrik. Kriuksuvas kärus oli tal täiskomplekt varuosi. Kümneminutilise vestluse järel teadsin juba, kuidas tal tormi ajal ristluud valutavad, kuidas tal televiisori juures sipelgad üle selja jooksevad ja kuidas tal silmist sädemeid lööb, kui keegi läheduses kassi silitab. See oli üsna tüütu, jätsin temaga kiiresti hüvasti ja suundusin sanatooriumi direktori juurde. Ent Vliperdius oli hõivatud, nii palusingi sekretäri, et ta annaks edasi minu tervitused ning suundusin koju.

SISUKORD